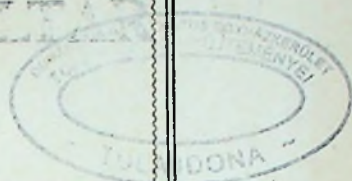

*Levelezés
Rezső és ajándéka.*

A LEVÉLTÁR

NAGY-GYÖRI

EVANGELIOMILAG REFORMÁLT EGYHÁZ

MULTJA ÉS JELENE

ÖSSZEFÜGGÉSBEN

HAZÁNK POLITIKAI S VALLÁSOS

MOZGALMAIVAL.

IRTA

LISZKAY JÓZSEF,

A NEVEZETT EGYHÁZ LELKÉSE.

A NAGY-GYÖRI REF. EGYHÁZI-LAK KÖNYOMATÁVAL.

GYÖR.

KIADJA HENNICKE REZSŐ.

1868.

Miután ezen műnek ára 10—12 ivre volt számítva, s helyében 14 ivre terjedt, a hirdetett 1 ft. 20 kr. helyett **1 ft. 40 kr.** bolti árra kellett tenni.

270

L 72

A **LEVÉLTÁR**
NAGY-GYÖRI

EVANGELIOMILAG REFORMÁLT EGYHÁZ

MULTJA ÉS JELENE

ÖSSZEFÜGGÉSBEN

**HAZÁNK POLITIKAI S VALLÁSOS
MOZGALMAIVAL.**

IRTA

LISZKAY JÓZSEF,

A NEVEZETT EGYHÁZ LELKÉSE.

A NAGY-GYÖRI REF. EGYHÁZI-LAK KÖNYOMATÁVAL.

GYÖR.

KIADJA HENNICKE REZSŐ.

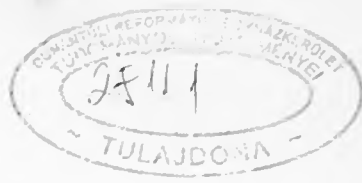
1868.

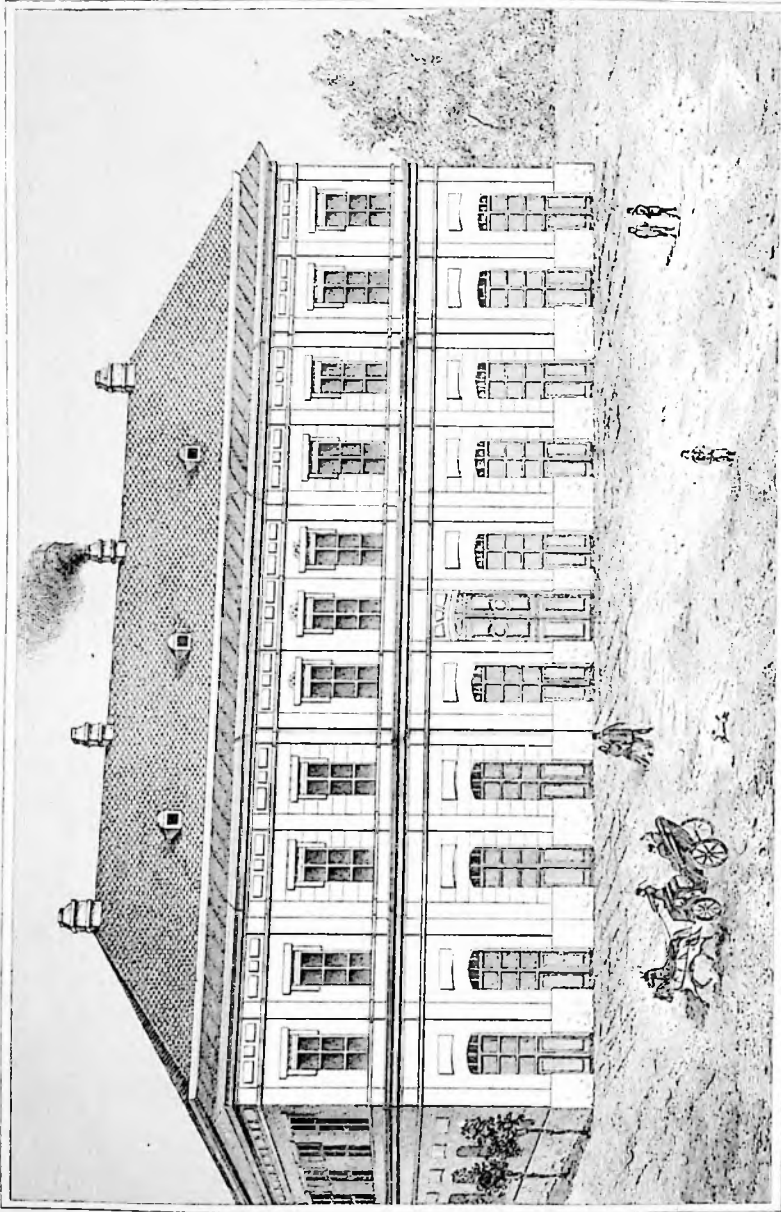
Miután ezen műnek ára 10—12 ívre volt számítva, s helyében 14 ívre terjedt, a hirdetett 1 ft. 20 kr. helyett **1 ft. 40 kr.** bolti árra kellett tenni.

270

L 72

P. T. 1884

N. Györi ref. egyházi-lak.

Győr-Budapesti és Bécsi Képző-iskola

A

NAGY-GYÖRI

EVANGELIOMILAG REFORMÁLT EGYHÁZ

MULTJA ÉS JELENE

ÖSSZEFÜGGÉSBEN

HAZÁNK POLITIKAI S VALLÁSOS

MOZGALMAIVAL.

IRTA

LISZKAY JÓZSEF,

A NEVEZETT EGYHÁZ LELKÉSZÉ.

A NAGY-GYÖRI REF. EGYHÁZI-LAK KÖNYOMATÁVAL.

GYÖR.

KIADJA HENNICKE REZSŐ.

1868.

A

NAGY-GYŐRI

EVANGELIOMILAG REFORMÁLT EGYHÁZ

MULTJA ÉS JELENE

ÖSSZEFÜGGÉSBEN

HAZÁNK POLITIKAI S VALLÁSOS

MOZGALMAIVAL.

IRTA

LISZKAY JÓZSEF,

A NEVEZETT EGYHÁZ LELEKÉSE.

A NAGY-GYŐRI REF. EGYHÁZI-LAK KÖNYOMATÁVAL.

GYŐR.

KIADJA HENNICKE REZSŐ.

1868.

Ne félj kicsiny sereg; mert tetszett a ti atyátoknak, hogy adjon nektek országot.

Lukács XII: 32.

Az úr az én pásztorom, azért semmiben meg nem fogyatkozom; még ha szinte a halál árnyékának völgyén járok is: nem félek a gonosztól, mert te uram velem vagy.

Zsoltár XXIII: 14.

E L Ő S Z Ó.

Gondos figyelem, s kellő tanulmányozás után megismerkedvén a helyi viszonyokkal: vágy keletkezett lelkemben, egyházzam multját kapcsolatban jelenével néhány lapon felmutatni, — szentül hívén, hogy egyházzam tagjai az ősök példája által buzdíttatva, igyekezendnek a hitbuzgalom- s áldozatkészségben azoknak méltó utódaik lenni, — s bizton reménylven, hogy legalább az e város területén levő rokon hitfelekezetek okulva a mult gyászos eseményeiből, testvériesb viszonyt s melegebb vonzalmat ápolandnak egymás iránt, és sietendnek ez érzelemnek a gyakorlati életben is mindannyiszor hű kifejezést adni.

Őszinte szándok- s lélekismeretes pontossággal kutattam hát a czélomra vonatkozó adatokat, melyek nyomán az egészset összeállítandó valék.

Működésimben jelszavam volt a jog és méltányosság korlátain belől a történeti híiség, melyet bármily hizelgő vagy lekötelező érdekek is feláldozni nem lehet, feláldozni nem szabad.

Azért ünnepélyesen kijelentem, hogy a műben rajzolt bármily sötét kép, megrázó esemény, vagy túl-

zottnak látszó állítás nem egyéni felfogás- vélemény-
vagy épen czélzatos irányzat, hanem a birtokunkban
levő hiteles okiratok hű rajza, s mint ilyen az eredeti
által mindig indokolható s igazolható.

Ily előzmény után, benső nyugalommal, s azon
forró ohajtással bocsátom világ elé e töredékes rajzot
egyszerű nyelven, egyházas modorban, s bibliai szí-
nezettel: *vajha ez főleg azoknak, kiknek írva van a
középosztálynak, sőt a gúnyhók lakosainak is épületes
olvasmányul szolgáljon!*

Győr, martius 25. 1868.

Liszkay József.

I.

A l a k u l á s.

Mint izmos tölgy a föld alsóbb rétegeiben, oly mélyen gyökerezik a világtörténeti jelentőségű reformatio a középkor eseményeiben. — Wald Péter a gyakorlati keresztyénség apostola Franciaországban, — Szavanarola, kora erkölesi romlottságát kárhoztató, s az egyházi reformot komolyan sürgető szerzetes Olaszországban, — a hivatása korlátain túlesapongott pápai hatalom ostora, s az urvaesorai fogalom tisztázója Vikláf János, a hannaiban is elátkozott angol tanár és lelkész, s ennek elvbaráti a máglyán elhamvadt Hussz és Jeromos prágai tudósok, — ismét a pisai, konstánczi, s báseli zsinatokon az erkölesök javítását, az egyházi élet s fegyelem átalakítását hangosan követelő komoly szózatok, — még is a föléledt irodalom, s a mozgásnak indult sajtó, uttörői s tényezői lőnek ama nagyszerű vallási mozgalomnak, mely a tizenhatodik század elején villámgyorsan áradt el a mivelte föld téerein. —

E mozgalom iránt honunk sem maradt hideg, közönyös, s elzárkózott. Sőt miután már a Giskra cseh katonái által hirdetett új tan több helyütt a nép rokonzelmével találkozott; az ország zilált helyzete, az egyházi tekintély csökkenése, mely ellen Várdai Péter

kalocsai érsek oly érzékeny panaszt emelt; ¹⁾ a szellemi nagykorúság s szabadabb mozgás utáni vágy, érvényre, sőt győzelemre segíték a hódító eszmét.

Ily előzmény után nem tévedünk, ha a városunkban alakult protestans egyház történelmi keletkezését is visszavisszük a husszítai hadjárat korára, jelesen az 1440-ki eseményekre, amikor Erzsébet özvegy királynő fia László részére a koronát biztosítandó, vitéz husszítái védelme alatt e város falai közé vonult, kik hosszabb ideig tartózkodván e helyütt, egyengeték hihetőleg a reformatio ösvényét városunk területén. ²⁾

Az általuk elhintett mag az egyetemes reformatio korában, városunk földrajzi helyzete, kereskedelmi érintkezése, s az I. Ferdinánd uralma alatt ide küldött német várórség, ³⁾ s egyéb kedvező viszonyok befolyása alatt csakhamar oly gazdag vetéssé virult, hogy már 1567 körül, amikor Miksa fejedelem jelentékeny seregével a czélből táborozott megyénkben, hogy a Szigetvárt hősiezen védő Zrinyi Miklósnak segítségére keljen, az itteni protestans egyház három tekintélyes lelkész vezérlete alatt szabadon vallotta hitelveit, ⁴⁾ s

¹⁾ Dr. Horváth Mihály Magyarország történelme. Második kiadás. Második kötet, 714. lap, Pest 1860.

²⁾ Budai Ésaías: Magyarország históriája a mohácsi veszedelemig. Pest. 1833. Első kötet, 203. 204. lap.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Igazolja ezt az egyház birtokában lévő telekkönyvi kivonatnak hiteles másolata, melyben a három lelkész lakhelyének területe szabatosan följegyeztetett. Az okirat szavai ezek: Extract aus dem Grundtbuch. und Beschreibung deren Hausern zu Raab nach Austheilung deren Gassen, so auf Befehl der Röm. Kais. Maystt. Herru Herrn Maximilian Erzherzogen zu Oesterreich, den neunten Monath Tag Junii des Ein tausend fünf hundert Sechzig und Siebenden Jahres angefangen worden.

Sub Nro 30. Der Raitter Praedicanten Haus ist gegon der Herren

nagyobbszerű iskolájában távolabb vidék növendékei is nyertek szellemi oktatást, például a híres nyelvész és hittudós Szenczi Molnár Albert 1587-ben, mint ezt nevezett tudósunk a *Postilla Scultetica* előszavában a keserű visszaemlékezés hangján így említi: „*Midön Jákob Pátriárcha Faraó királytól kérdeznék, hány esztendő voltna? azt feleli, hogy az ő Budosásának napjai száz és harmincz esztendők. Holott az nagy szent ember az ő életét budosásnak nevezi, azonképen én is életemnek ez negyvenhárom esztendeit igazán budosásnak mondhatom. Mert alig töltöttem el szüleimmél tizenkettődik esztendőmet, hazámból ottan hamar kibudostam, és előszer Nagy Györött, annakutánna Göntzön és Debreczenben lött Deákul tanulgatásomnak szállása. Osztán felyebb serdülvén, Németországban elsőben Vittenbergában és Argentínában tanulgattam az tudományoknak kezdetit. Oreg deák koromnak pedig Hájdelbergában, Altorfumban és Márpurgumban töltöttem el esztendeit. Ez én ennyi fáradságos budosásomnak meggon-dolattjában ezzel vigasztalom magamat:*

Gasso Braith 9 Clafter 1 Schuch, — und hingegen gegen den Hof lang 10 Clafter.

Sub Nro 36. Herrn Probst, und Hung. Praedicanten Colman Deáky Haus ist gegen der Non Pastein brait 7½ Clafter, und gegen der unter Mitlgass, lang 16½ Clafter.

Sub Nro 45. des Herrn Abraham Landsknecht Praedicanten Haus und Hoffmarcht ist brait 2 Clafter, und in der Länge 5 Clafter.

Herrn Praedicanten mehr ein verbrunes Gemäuer ist breit 3 Clafter, und lang 7 Clafter 1 Schuch. Extractum Raab den 29. Martii 731. (L S) Franz v. Arnberg General Auditor Lient. und Regts Schuldheiss.

Dass unstehender producirter Copial-Extract dem Original Grundbuch gleich lautend seye, ein solches attestiret gegenwärtige Fertigung. Actum Raab den 8. Junii 1731. (L S) Franz Joseph v. Dorsch mpr. Kais. Königl. Kriegs Gerichts und Regiment Schuldheissen Amts Substitutus, qua Actuarus.

*Számkivetésben járt ez földön Krisztus Urunk is
Járjuk el ez járást hát mi is ő tagai.“ 1)*

Mi rombolóbb a természetben, mint a föld mélyében koronként megújuló vulkányszerű rázkodások; mi kártékonyabb a társas életben, mint a visszavonás s egyenetlenség épen azok közt, kik isteni s természeti törvények szerint hivatvák, a közügy érdekében vállalva lélekismeretesen működni? E viszály s egyenetlenség dúlt a virulásnak induló magyar protestans egyház kebelében, mely túl a dunán az 1591. csepregi értekezlet alkalmával lázas rohammal törvén ki, széttépte az egység szent kötelékeit, megsemmíté az egyháztagok hitéletét szentesítő testvéries viszonyt, s az ugyanazon anyának édes gyermekiből, olykor egymás ellen küzdő ellenséges tábor képezett, s eszközölte, hogy anyagilag mindegyik felekezet inség- s nyomorral küzdve folyvást tengjen, — s ha jó a kül-

1) Frigyes palatinatusi herczeg udvari lelkészének Skultéti Ábrahám-nak érintett könyvét magyarosítva kiadta Szecei Molnár Albert Oppenheim-ban 1617. ily cím alatt: Postilla Scultetica: Az egész esztendő által való Vasárnapokra és Főinnepekre rendeltetett evangéliomi Textusoknak magyarázattya.

Mellyben az igaz Tudománnak részei befoglaltatnak, és az ellenkező tévölgései meghamissítatnac.

Az egyigyü keresztyéneknek épületekre nyomtatásban kiboczáttatott

Scultetus Ábrahám által;

az Rhénus vize mellékén regnáló Frideric Palatinus Herczegnek Haidelbergában Udvari fő Predicátora által.

Melyet Németből Magyar nyelvre fordított

Szecei Molnár Albert.

Ez mellé adatott azon Autortól egy Uy esztendői prédikáció azaz: Historiai Tanítás az Istennek csudálatos dolgairól az ő Anyaszentegyházának reformálásában, terjesztésében és megtartásában az elmúlt száz esztendőkből.

Oppenheimiumban nyomtatta Basilcai Galler Hieronymus maga költéségével 1617.

vihar, annak csatáiban minél könnyebben legyőztessék.

És a vihar, megnehezedvén a sors üldöző keze honi protestans egyházunk felett, nem is maradt el. — Ha féreg rág a tölgy gyökerein, hervadásnak indul annak gazdag lombozata, sőt legifjabb hajtása is; — ha bánatköny ragyog az édesanya szemeiben, a karján szendergő gyermek megérzi az anyai fájdalmat, s álmából is keserű sirással ébred fel: az egyetemes egyházra mért csapások súlyát megérezték Győr protestans lakosai is, és feljajdultak, de kérő szózatuk nem juthatván el a prágai csillagda ércztornyába, hol Rudolf a kormány gondjaitól menekülve oly örömezt időzött, a püspöki szigorú parancsra kényszerítve lón protestans egyházunk a belvárosban bírt templomát iskolái- s egyházi épületeivel együtt elhagyni, s a szomszéd Pataháza helységben új hazát keresni. —

Mikor követtetett el egyházunkon ez első jogszélem? hiteles történeti okiratok hiányában bizony meghatározni nem tudjuk, hozzávetőleg még is állíthatjuk, hogy a XVI. század utolsó felében, jelesen az 1599. országgyűlést mulhatlanúl megelőzőtt években. Ugyanis az érintett országgyűlés XLII. törvénycikkje szerint, ¹⁾ folyamodtak az ország rendjei Rudolphhoz, hogy miután a fölebbi évben Schwarzenberg Adolf s Pálfi Miklós cs. k. hadparancsnokok tigrés és tapintatos vezérlete alatt, a török had e városból is kiűzetett: a biztos helyre menekült káptalannak székhelyét s hatóságát, egyéb belvárosi lakosoknak is házaikat visszaadatni rendelje el. Hihetőleg ekkor folyamodott városunk protestans lakossága is közreműködéséért az

¹⁾ Historia Diplomatica 1710.

országos rendeknek, hogy száműzetése bilincseiből feloldatván, belvárosi birtokát, s megszakított vallásgyakorlatát viszont élvezhesse. ¹⁾

Ha a fogoly elvesztett szabadsága, a hontalan ősi tiizhelye, sőt az elüzött madár is elfoglalt fészke után eseng: csoda-e, ha megrezentett hitfeleink is folyvást az ősi birtok után sovárogtak! s ohajuk biztos támaszt nyert a bécsi s nikolsburgi vallásbéke pontjaiban, melyekben szabad vallásgyakorlat biztosítatik Magyarhon területén a protestansoknak. ²⁾

Nem elégedvén meg a győri várórség evang. része az ily általánosságban nyilatkozó, s épen azért az ármány által már többszer kijátszott biztosítással; még kevésbbé az oly szűken mért törvényes engedélyvel: az 1638. országgyűlésre vitézei közül Iffju György lovassági hadnagyot, s Laki Miklós zsoldost küldötte azon határozott utasítással, hogy a békes jogélvezet birtokaért mindent elkövessenek. ³⁾ Szövetkezve hát

¹⁾ Így hát vagy Kutassi János, vagy Pethe Márton püspökök parancsára foglaltatt el öseinknek belvárosi temploma egyházi s iskolai épületeivel együtt; mert történelmileg igazolt tény az, hogy az első 1592—1597, a másik pedig 1598—1605. vezette a püspöki megye ügyeit. Schematismus Cleri Almae Dioecesis Jaurinensis Anno Domini 1867. Typis Victoris Sauerwein Jaurini.

²⁾ Corpus Juris Hungarici. Budae 1779.

³⁾ Nos Sacrae, Caesarae, Regiaeque Majestatis Praesidii Jaurinensis, certorum Militum Equitum et Peditum Ductores, nec non Universi Milites similiter Equites et Pedites Evangelicae Confessionis, eiusdem Majestatis Regiae Stipendiarii in dicto Praesidio Jaurinensi existentes. Damus pro memoria, quod ad praesentem Generalem Regni Dietam, quam praefata Sacra, Caesarea, Regiaque Majestas, Universis Statibus et Ordinibus, Inelyti huius Regni hungariae in Liberam Regiamque Civitatem Poseniensem, pro Festo Sancti Martini Episcopi et Confessoris, clementer indixisse dignata est: Egrogios et Nobiles Georgium Iffju certorum Militum Equitum Ductorem, et Nicolaum Laky dictae Regiae Majestatis, praelibati Praesidii Jaurinensis Sti-

ezek az összes protestans képviselők- és küldöttekkel, egyenesen III. Ferdinándnak benyújtott fölterjesztésökben hangosan panaszkodtak országos törvényeinknek a templomok erőszakos elvétele általi megsértéseért, kérve orvoslást, kérve a jogélvezetet körülményesen meghatározó törvényt. A clerus s pártfelei neheztelvén e bátor föllépésért, jogosnak nyilváníták a római katholikus földesurak azon tettét, miszerint protestans jobbágyaikat templomaik használatától eltiltották, miután szerintök a bécsi békekötés teljes vallásgyakorlatot kizárólag a főrendeknek engedett. Ellenére e túlszigázott pártvéleménynek, a koronázási oklevél 6. pontjában a végvidéki magyar katonaságnak vallásszabadsága ünnepélyesen ismételve megerősítettett. S azon ohajtást, hogy a jogélvezetet körülményesen meghatározó törvény alkottassék, kielégíté a linczi békekötés, mely követeli, *hogy a protestansok jogélvezetökben sem a földesuri hatalom, sem a clerus ellenmondása által ne gátoltassanak.* ¹⁾ Még inkább az 1647. országgyűlés végzeményeinek IX. törvényczikkje, melyben a győri evangélikusoknak szabad vallásgyakorlat mellett, még templomépítési engedély is adatik az újváros területén. ²⁾

pendiarium, de medio Nostri, Nuncios et Legatos nostros duximus transmitendos, qui de Universis nostris rebus et Negotiis, juxta Instructionem Nostram sibi Datam, quae de tranquillitate, Permausione, et Utilitate Nostra proficua esse cognoverint, agere, tractare, et concludere omnimodam habeant auctoritatem et Potestatis Facultatem; Harum nostrarum Vigore et Testimonio literarum mediante. Datum in suprascripto Praesidio Jaurinensi. Die 16. Novembris Anno 1637. Lengyel László Tóty mpr (p h) Ráczkevi Szabó György mpr (p h) Nagy Mátyás mpr (p h) Kalocsai Máté mpr (p h) Bogyó János mpr (p h) Király Máté mpr (p h).

¹⁾ Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta gróf Majláth János. Pest 1844.

²⁾ Historia Diplomatica 1710.

Megragadá hát népünk a kedvező alkalmat, s még az országgyűlés folyama alatt sikerült neki fejedelmi biztosok segítségével, belvárosi épületei- s vallásgyakorlatának hirtokába lépni. De jogélvezetében nem sokáig maradt háborgatás nélkül. A legvilágosabb törvény ellenfelei által vagy saját javukra magyaráztatott, vagy épen megtapodtatott; s így a türelmetlenség lelke ismét keresztyéntelen tettekben tört ki. Ugyanis a felizgatott földesuri jobbágyok a szomszéd Révfalu s Sziget helységekből, ¹⁾ az urodalmi hajdúk s cselédek vezetése alatt, épen ünnepen, midőn a hívek Isten imádása végett összegyűlvén vallásos buzgalommal áhítatoskodtak, erőszakkal a templomba rohanván, gúnyos szavakban tudaták velök, hogy e helyütt számukra az ige többé hirdettetni nem fog. ²⁾

E szívrázó esemény még komolyabb jeleneteknek lön hirnöke. Bekövetkező az 1671—1681-ki gyászos évtized, mely egyházi életünk történetében vérbetűkkel van följegyezve, a legkedvezőbb tér s alkalom nyílt a protestansok elnyomására. A fő nemesek nagy részét hivatalvágy, s mulékony javak ingere a római katholika egyház kebelébe édesgeté, s így megfogyott azon tekintélyes férfiak száma, kik a háborgatott fél

¹⁾ Mindkét helység a győri püspök birtoka.

²⁾ E következményeiben oly gyászos jelenet előidézte Széchenyi György kalocsai érsek, s a győri püspökség kormányzója 1671. Augustus 4. Később mint a pozsonyi törvényszék kérelhetlen tagja is működött Széchenyi, s e minőségben megkérdeztetvén: miért üldöztetnek oly kiméletlenül az ártatlan protestans lelkészek? hidegen válaszolá: „*most készítettünk hurkot a protestansok számára, melyet ha sikerülend nyakukra fojtanunk, hűfelekezetők föléledni többé nem fog; ellenkező esetben meggyül velök a bajunk.*“ Lampe: Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvania. Trajecti ad Rhenum 1728. 753 lap. Historia Diplomatica 1710. 74 lap.

ügyét az ország- s megyei gyűléseken egykor oly férfiasan védték s pártfogolták. — A nem rég oly lelkes Erdély a folytonos belháborúk küzdelmeiben erejét veszve meghódolt Ausztriának; — nem jövén hát több Bocskai a hajdúk, sem Bethlen a székelyek élén magyarhoni hitfeleik védelmére: az itteni protestansok helyzete nyommasztóbb, a lelkészek kiűzetése, templomszedések s hittérítések gyakoriabbak lőnek. Ily levert helyzetében egyházunknak húzta meg romlásunkra a vészharangot Bársony György nagyváradi püspök 1671-ben, *Veritas toti mundo declarata* című könyvében, megmutatni erőlködvén, mikép a magyar király ész- és jogszerűleg köteleztetik a protestantismus kiirtására. ¹⁾

És a kormány e kötelezettség teljesítésére jogosítottnak érezé magát a murányi összeesküvés által. Pedig e mozgalom semmit mást, mint a ministerek hon- és nemzetellenes irányának megtorlását tűzte ki feladatúl. Fájt tudniillik az ország zászlósainak, hogy Leopold e hon sorsáról külföldön, a magyarok mellőztével, idegen tanácsosok által rendelkezett. Férfias nyíltsággal szólaltak hát fel, s a trón elé nyújtott emlékiratban követelték az elégiületlenek fejei: Vesselé-

¹⁾ A könyv teljes címe ez: *Veritas toti mundo declarata. Argumento triplici ostendens, Sacram Caesaream, Regiamque Majestatem non obligari tolerare in Hungaria Sectas Lutheranam et Calvinianam. Quam Catholicae Religionis zelo concinnavit Georgius Bársony Episcopus Váradensis, Praepositus Scopusionis, Saerae, Caesareo Regiae Majestatis Cameralis Consiliarius.*

E munka czáfolatául megjelent: *Falsitas Veritatis toti mundo declaratae, in negotio tolerantiae exercitii publici Religionis Protestantium in Hungaria. Breviter et dilucide ostensa a Joanne Posaházi Saerae Theologiae Doctore, et Patakiensi Professore Historiarum. Historia Diplomatica 1710. 69. lap. Magyarország Historiája 1526—1686. Budai Ésaúástól. Pest 1833.*

nyi Ferencz nádor, Nádasdy Ferencz országbíró, Zri-nyi Péter horvátországi bán, s Frangepán Ferencz, az országos ügyekről tüzetesen rendelkező országgyűlés mielőbbi összehívását, s a német seregek azonnali kikutarítását. Azonban a reménylett kedvező válasz helyett, a magyarhoni várerődök még számosabb német s egyéb idegen ajkú katonasággal rakatván meg: a költsönös bizalmatlanság magas fokra hágott. S ez az oka, hogy az elégtelenek részéről Besztercebányán fejedelmi engedély mellett 1667-ben megkezdett gyűlés még a nádor halála után is támadó, s a megtámadtatás esetében visszatorló s védő eszközökről gondoskodott; s már a francia s török segédcapatok közeledése híreszteltetett, midőn a pártvezérek idegen földön idegen törvényszék ítélete folytán kivégeztetvén s a kisebb fokozatú bűnösök is már nagy részben összefogdosztatván, a mozgalom elfojtottnak hirdettetett. ¹⁾

A mozgalom képzelt elfojtása után, protestans hitfeleink ellen kezdetett irtó háború. Nekik szegényeknek minden bűnök a volt, hogy mint híu polgárok bírtak nemzeti önérzettel, s osztoztak a haza fájdalmában; és hogy az összeesküvés életben maradt tagjainál, mint üldözöttek, részvét s szánalomra találtak. Mely keresztyénies érzületből a pozsonyi törvényszék elég merész volt a protestansok forradalmi céljaikat következtetni; kivált midőn Nádasdy Ferencz egykori titoknokának Vitnyédi Istvánnak Keczer Ambrus eperjesi polgármesterhez, és Bethlen Miklóshoz János erdélyi Cancellár fiához irt levelei napfényre jöttek: Szelepcsényi elnök előtt lelkészeinknek a politikai mozgalmakbani tetteleges részvéte kétségtelennek tünt fel. ²⁾

¹⁾ Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. Negyedik kötet. 81. lap. Pest 1862.

²⁾ Ugyanott 96. lap.

— Hasztalan volt ekkor minden mentség, kérelem s ellenvetés: 1674. April 4-kén Majláth Miklós királyi ügyész 250 protestans lelkész- s tanítóra kérte a halálos ítéletet, mely azonban különös királyi kegy és jóakarát utján önkénytes száműzetés vagy hivatalvesztésre módosított. Megteltek ekkor a hazai börtönök, s az elítéltek szokatlan testi munkával, s a bántalmak legaljasb nemeivel kinoztattak. Megkísértetett fenyegetés, s midőn az nem használt, fényes ígélet mellett a térítés is, de szegény sikerrel. ¹⁾ Nem maradt hát egyéb hátra, mint hogy a komáromi, leopoldvári s berencsi, testben megtört s kiaszott, de lélekben erős s a csábításnak határozottan ellenálló 41 fogoly mint férkezhetlen makacsok, páranként összefűzve, 1675. év tavaszán Nápoly felé indítottak, de hová közülök csak 30-an juthattak el, a többi utközben vagy elhalt, vagy menekült. A megérkezett 19 reform. 11 evang. lelkészek, fejenként 50 aranydíjért eladatván, a szokott beírás s bélyegzés után, nehéz vasban, s raböltönyben tüstént az evezőpadokon helyeztettek el; — s szabadságukat, a protestans udvarok felszólalása, főleg pedig a nápolyi forradalom elnyomására a spanyol kormány által segélyül fölkért Németalföld admirálja a hős Ruiter személyes közreműködése folytán is, csak kilencz havi kín és szenvedés után nyerheték vissza.

A közcsapás súlyát nagy mérvben érezte a győri reform. gyülekezet is. Csaknem minden év újabb terhet, újabb fájdalmat hozott számára, s hogy még a

¹⁾ Suhajda Máté, némelyek szerint korponai evang. iskolatanító volt, ki Pozsonyban a Ferencziek templomában ünnepélyesen a római katolika hitre áttért. Johannis Ribini: Memorabilia Ecclesiae Augustanae Confessionis in Hungaria. Posonii 1789. II. kötet 23. lap.

reményt is elveszítse, fölvirulása ekkorig oly lőn táplált reményét: *megveretett a pásztor, hogy elszéledjen a nyáj.* ¹⁾ Komáromi Sülye István, a gyülekezet egyik lelkes. hitszónoka a városból kiuzetvén, Ácsra menekült, honnan neki nem sokára egyenesen a nápolyi gályákra nyílt meg az ut. Ekkor többen a gyülekezet elkeseredett tagjai közül, vándorbottal kezökben, az ország különböző részeibe menekültek, hogy jó napokat lássanak annyi kín és nyomor után.

Ily nehéz napokat kellett átélni reform. egyházunknak, míg megalakult s önállóságra vergődhetett; — de a kor, melyben ez létre jött, ismét bizonytalan. Mert tudnunk kell, hogy az 1591. csepregi értekezlet, mely a dunántúli protestansokat két külön egyházra szakítá, városunkban nem idézett elő ilyenemü szakadást, — s még azután évtizedeken keresztül is, csak evangelika egyház ismertetett nálunk. Az 1638. országgyűlésen az itteni várórség protestans tagjai, evang. küldötteik által képviseltettek. Sőt a kormány még az 1647. országgyűlés IX. törvényczikkjében is csupán győri evangelikusokról szól, bár már ekkor az egyseg felbomlásnak indult. Mit az evang. rendek csirában elfojtandók, a most nevezett országgyűlés folyama alatt, Pozsonyból Botka Ferencz veszprémmegyei s Vitnyédi István sopronvárosi követtársaikat küldötték Győrbe, hogy az ugyanazon templom- s épületeket közösen használó evang. és reform. híveket békességre bírják. Mi sikerült is egy hat pontból álló egyezmény létrehozásával, melyben a lelkészek teendői, a pataházi közös birtok kezelése, s az istenítiszteletre vonatkozó szabályok állapítottak meg, világos

¹⁾ Zakariás XIII: 7. — Máté XXVI. 31.

büntetés határoztatván azokra, kik az egyezmény pontjai bármelyikét megszegnék. ¹⁾ — Daczára a szigorú

¹⁾ A kölcsönös jóváhagyással szentesített szerződés így hangzik: Anno 1647. die 17. Mensis July. Mi Botka Ferentz és Vitnyédi István az Nemes Győri Evangelicusokhoz deputaltatott Commissariusok, ide Győrré jövéen, az Nemes Evangelicus Status parancsolattýából, az két Confession levő Predicator Uraim kezeket beadván, mind az két részről, az Nzetes Nemes és Vitézlő Takó Miklós, Sorpa István Császár Urunk Ő Felsége Vice Hadnagyai, Saltsor János, Iványos Miklós, Németh János, Mányoki György, Szücs Mártony és Semberger Máté Uraimékkal, kik mind az Nemes Győri Sereg, és az egész Evangelicusok nevével jelen lévén, tettünk ilyen végezést.

1. Mivel hogy Császár Urunk Ő Felsége kegyelmes akarattýából, és az Nemes ország végezéséből, és mind az két Confession levő Evangelicusok, mely egyaránt vett házat, az Ő Felsége kegyelmes Parancsolattýából, az Nemes Evangelicus Status és az Ország Commissariussi privilegialva eő kegyelmeknek kezekben ádtak, az melynek alkalmatosságával lett ugyan egyenetlenség ekkoráig, azt mind az két részről egyike az másiknak tellyességgel condonálta, az egy Laki Miklós Uramon kívül, ki valami praetensiojút fenn tartotta, az melyért Laki Uram ellen az kikkel pörölni akar, azokat mind az két fél egyaránt akar oltalmazni. Az ház pedig alkalmatlan levén arra, hogy Predicator Uraimék benne cselédestül lakhassanak, alkalmas lakások hogy lehessen, az két Confession levő Atyafiak, mindenikre 100 fl. az két fél 200 flor. tegyenek le, mely ha elég leszen jó, ha nem, mind az két fél a meunyi olég leszen, annyit adni ígért, és az kamarált eltörvén, oiy házat az minémii ez minden állapottyában Schaltner Uram eő kegyelme tsi náltat, és így egyiknek oiy alkalmatosságot, mint a másikának, hogy se egyik se másik méltán ne pannszolkodhassék, azonban pedig, mig az ház megkészüil, Helveticus Predikator Uramnak mikor itt leszen lakása, Bognár György Uramnak együtt leszen, és mind két félről az Helveticus atyafi alkalmatossága elkészülőség patiensenek légyenek.

2. Az Isteni szolgálát mind az könyörgésben, mind az Predikállásban ugy legyen mint ekkoráig, Prédikátor Uraimék Vasárnap, Innepen és köz napokon egyik regvel és az másik délyvest szollgállyanak, ugy hogy egyike az másikat illeten cselekedettel, vagy az prédikállásban, avagy szóval valamely alkalmatossággal ne illesse, hanem isteneessen szeressék eő kegyelmek egymást, úgy az halgatók is. Még lévén az külső Városban az Templom és Scholanak való helye kimutatása, ottan Predikátor Uraim, egyik egy héteu predikallyon, és könyörgéseket tartson, az másik pedig azon héten itben, azután való héten pedig az ki itben praedikállott és könyörgéseket tartott, az ott kin szollgállyon, és ezt eő kegyelmek ugy continuallják. Az melynek kimutatására V Ispány Uram eő kegyelme, az accordalt Punctumok conti-

II.

Küzdelem és halál.

A nyomor részvétet, s a fájdalom szálnalmat kelt. — Tárt karokkal fogadták a lecsigázott gályarabokat Schweicz és Szászország; protestans fejedelmek emelték fel szavokat Leopold előtt üldözött hitfeleik mellett; sőt honunkban is a közvélemény hangosan követelte a véres jelenetek megszüntetését, s vissza ohajta a számüzött béke áldásait.

Ily szerencsés előjelek után ült össze 1681-ben a soproni országgyűlés, s betöltetvén itt legelőször is a Vesselényi halála óta ürességben volt nádori hivatal Gróf Eszterházy Pál személyében, a közfigyelem protestans egyházunk felé fordult.

Maga a fejedelem az országgyűlési lelkész alkalmazásaért folyamodó reformáltaknak, ¹⁾ — majd az utolsó gyűlés óta felhalmozott sérelmek orvoslásaért esdő protestans rendeknek igen megnyugtató s kedvező válaszzsal felelt. ²⁾

¹⁾ Az országgyűlési lelkész tartására vonatkozó engedély ez: Si quidem antiquitus in omnibus Diaetis admissum fuisset Evangelicis, Religionis ipsorum exercitium: proinde nec de facto iis denegari posse; auctoritate igitur Regia nostra admittimus, consolidationis ergo, Praedieantem Evangelicum advocent cuius opera utantur. *Historia Diplomatica* 1710. 90. lap.

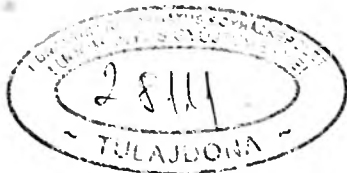
²⁾ A vallássérelmek orvoslását o nyilatkozat által biztosítá Leopold:

Az új nádor hálajelül, s mindkét tábla a jog és testvériség szempontjából, valódi érdekeltséggel igyekeztek a vallásiügycet, országos törvények védelme alatt álló protestans polgártársaik javára intézni el; — de a clerus inkább olajtotta vérben s lángban látni a hazát, mint magyarhon területén a catholicismus mellett más vallást eltűrni. E nézetkülönbség heves szóvitát idézett elő, melyben Kapi Gábor sárosmegyei követ, s királyi személynök Orbán István, mindketten buzgó katholikusok keserű szemrehányásokkal illették, a statusczím- s szavazatjogtól is megfosztandónak itélték a clerust. ¹⁾ — A kedélyek ily hullámozó s felizgatott állapotában szerkesztettek a protestansok vallásgyakorlatát biztosító törvényezikkek, melyek üdvesek, ha tartalmukból e záradék: *épen hagyatván a földes-*

Paterna eiusdem Sacratissimae sua Majestatis intentio semper fuit, ac etiam nunc est, stante adhuc hac Diaeta, praefata Religionis Gravamina in compositionem assumendi, et nequaquam eam ad aliud tempus vel locum remittendi. Historia Diplomatica. 1710.

¹⁾ Kapi Gábor követ, a clerust tartván a vizzály s egyenetlenség főokául, így szólt: Clerum non curare, etiam si nunquam sit Diaeta, nunquam complanatio injuriarum secularium; nos versari in periculo, ipsam conglobatis divitiis facillime Regno exire posse. Reddat rationem coram Deo, Sanctis Angelis eius, Orbe Christiano, qui causa modernae dissensionis, ac iuteritus afflictiae patriae, Antennralis totius Christianitatis; seculares se coram Deo, Angelis eius, Orbe Christiano, et sua Majestate Sacratissima excusatos volunt.

Orbán István királyi személynök, megunván a clerus örökös ellenmondását, fenyegető hangon így menyörgött: Si Clerus more hactenus usitato, etiam imposterum, nil nisi reliquis Statibus et Ordinibus contradicere et resistere noverit, satius sibi esse, deposito Praesidis officio idipsum Clero committere; — verendum etiam, ne Clerus ob has et eiusmodi insolentias tandem status pariter et voti privilegio privetur. Nam et suae Sacratissimae Majestatis eam esse benignam voluntatem, ut Clero pertinaciam suam exuere detrectante, reliqui Status incumbencia agant. Historia Diplomatica. 1710. 93. 186. 187. lap.

urak joga kimarad, üdvtelenek így, mert a jogbitorlásra s törvényszegésre általuk tág mező nyitott.

Még is, alig hogy a soproni XXV. s XXVI. törvénycikkek köztudomásra jutottak: reform. egyház-
községünk azonnal kísérletet tőn tizenegy éven keresztül zárva állt belvárosi temploma- iskolái- s egyházépületeinek vallásos czélokra leendő használatára; s már 1682. Augustus 4-kén Mocsai István lelkész hivatalát az őstemplom falai közt ünnepélyesen megkezdette. Fájtt ez a clerusnak, s a főnebbi országgyűlésen szenvedett vereséget alkalmilag megtorlandó, Telekesi István egri püspök közbenjárása folytán kinyerte a kormánynál, hogy egyházunk a belvárosból kiszorítatván, az újváros területén élvezendő vallásgyakorlatra utasított.

A folytonos üldözés miatt számban megfogyott, de lélekben soha el nem csüggedt őseink nyugodtan türték e csapást is, s megállva még egyszer könyes szemekkel szent sionuk pitvarában, mint egykor a megváltó Jerusálem felett, nyomorban megedzett lélekkel fogadták fel, hogy a csak nem másfél százados vallásgyakorlat folytatásaul e végvidéki, s azért a nyelvre s nemzetiségre nézve oly jelentékeny városban ismét templomot építendnek, melyben Istenököt lélek s igazságban imádhassák. A fogadást tett követé, s a mostani helyiség tőszomszédságában, drága pénzen vásárolt téren templomot s iskolát rögtönzött csüggedést nem ismerő vallásbuzgalmuk. Megzendült hát templomukban újra a vallásos ének, s buzgó ima szárnyain Istenéhez emelkedett a hitéhez annyi hűséget s kegyeletet tanúsított nép, — felsőbb s alsóbb iskoláiban ketős szorgalommal kezeltetett a nevelés szent ügye, s a vallásos élet fejlesztésére üdves intézkedések tetettek.

De nem tudták felejtetni szellemi s anyagi veszteségöket, s az 1687. pozsonyi országgyűlésre menesztett követeiknek utasításul adák, hogy azok csatlakozva a protestans rendekkel, kérvényezzék a törvény ellenére erőszakosan elfoglalt, s világi czélokra használt belvárosi templomuk, s vallásszabadságuk helyre állítását. ¹⁾

S mit nyertek követeink, mit az egyetemes protestans egyház? A soproni valláscikkék megerősítését a XXI. törvénycikkben, és pedig a kárhozatos bevezetéssel: „*jóllehet a protestansok, az 1681. országgyűlésen alkotott XXV. s XXVI. törvénycikkeknek ellenmondván, vallásszabadságukról tetteleg s önként lemondottak: mindazáltal a közbéke s egység tekintetéből, királyi kegy- s jóakarattól a nevezett cikkek még most meg erősítettnek*“.²⁾ — Vigasz- s remény nélkül hagyák el

¹⁾ Az utasítás czíme s tartalma ez: Instructio pro Generosis Dominis Michaële Bösze et Joanne Torkos Ecclesiarum Helveticae et Augustanae Confessionis ad praesentem Regni Dietam Posoniensem Ablegatis et Nunciis.

Et Primo: Accedálja ő kegyelmek az Nemes Evangelikus Statust. s mind az két Ecclésiának nevével honorifice köszöntse; azonban az Credentialemusunkat — ha kívántatik — praesentálja.

Secundo: Azon Nemes Evangelikus Statussal, in promovendis rebus suis, mindenkben egyet értsen, — in derogamen et praeiudicium religionis et Libertatis Evangelicae, semmiben ne consentialjon. —

Tertio: Ratione Donus sive Auditorii nostri, in hoc Praesidio Jauriensi existentis, az melyet a magunk pénzén szerzettünk, restitutiót cum fructibus hactenus perceptis kívánjon, et inter reliqua Gravamina Evangelici Status föltettesse in bona forma et cum Declaratione.

Quarto: Az mi legjobb s haszuosabb, és jövendő securitasra nézvest legkívánatosabb említett Ecclésiáimknak, abban tehetsége szerint szívesen fáradozzon, és az, mi a jó követnek hivatalja, azt cselekedni el ne mulassa. Datum Jaurini, die 17. Novembris 1687. Iványos Miklós (p h) Komáromi István (p h) Csapó János (p h) Zámory István (p h) Nemes György (p h) Nagy Mihály (p h) Bernhard Tassner (p h) Ferdinand Vahy (p h) Horváth György (p h) Boros Márton (p h) Karcsei Zsigmond (p h).

²⁾ Corpus Juris Hungarici 1779. Budae.

hát a protestans egyház képviselői ez alkalommal Poczsonyt, mert vallásszabadságuk elvesztvén a törvényes jogalapot, egyéni kegy- s jóakarattól tetetett függővé, s így a perczenként változó szeszély vészes kitörésétől remeghettek, míg előbb a törvény betűiben találták fel egyházi létök biztosítékát. — Igaz, jótékonyan hatott kedélyekre a VI. törvényezikk, melyben a Karaffa elnöklete alatt dühöngött, s puszta gyanúból annyi ártatlan protestans honfira halált szavazott eperjesi vérbiróság megsemmítettet, ¹⁾ — de annál leverőbben ama tény, hogy a XX. törvényezikkben bevettnek s megállapítottanak nyilvánítottak a Jézsuiták társulata, melyet Kolonics már a soproni országgyűlés alkalmával a Szentgyörgy templomában tartott egyházi beszédében oly melegen, s a római kath. rendeket sérteleg ajánlott, ²⁾ — szinte, hogy a XXIII. törvény-

¹⁾ Karaffa Antal nápolyi gróf, bibornok rokona által nyert az ausztriai kormánytól 1665-ben kamarási tisztséget, s már 1685-ben mint a keletészaki megyékben tanyázó császári hadak tábornoka szerepelt. Gyűlölete a magyarok iránt engesztelhetlen volt, s nem átalotta nyilvánítani: „*ha tudnám, hogy van ereim közt csak egy is, melyben hajlam vagy csak kímélet rejlik a magyarok iránt, kész volnék azt kimetszeni, s tűzbe vetni.*“ —

Folyt hát ennek parancsára az ártatlan vér, annyira, hogy eltompulnak az öldöklő fegyverek, s a folytonos mérszúrlásban a bakók kifuradtak. S mind ez egy jött ment kalandor akaratából történt!

Vége a türelem kifáradt, s legelőször panaszt emelt ez önkény s szívtelen zsarnokság ellen Megyeri Gábor sárosmegyei követ mondván: „*a birák nyelve s szavazata nem szabad, s mindennek a tábornok esze s akarata szerint kell történni.*“ — panaszt az összes képviselő testület is. Végre Leopold a vérbiróságot eltörülte, s eljárása megvizsgálására bizottságot nevezett. De Karaffa, hatalmas pártfogói védelme alatt nem csak büntetlen maradt, hanem iszonyú vérengzéséért még fényesen is jutalmaztatott. Nem sokára ugyanis tábornagy s titkos tanácsosi rangra emeltetett; majd az egész felső Magyarország várainak igazgatójává, — s végre még aranygyapjas vitézzé is avatott. Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. Negyedik kötet. 183. 187. lap. Pest 1862.

²⁾ *Historia Diplomatica.* 1710. 166. lap.

ezikk szerint, horvát, tót és dalmát társországban csupán a római katolikusoknak engedtetett polgári és vallásjog. —

Izgatottság s elégtelenség dült hát mindenfelé hazánkban. Budavár falairól eltűnván a féllhold, a török hatalom honunkban vonaglani kezdett. Erdély letette a hódolati esküt, s Tököli hadseregei szinte szűkebb körre szorítottak. A kormány e politikai vívmányokra büszke, a trónt családi birtokúl, s a nemzetet meghódítottúl tekintvén, még inkább szította az elégtelenséget.

Török sereg esatázott az alvidéken, s az ellene indított katonaság a nemzet akarata ellen gyűjtetett össze, — a sereg Lügén vezérlete alatt Zentánál győzött, s a kárloviczi béke 1699-ben ismét a nemzet tudta nélkül kötöttet meg. A német zsoldosok tatársordaként pusztítottak a felső megyékben, — Jászkunság a német rendeknek eladatott, — törvénytelen adó szedetett, — s így nemzetünk alkotmányos élete alapjaiban támadtatott meg. Ez az, miért feljajdult II. Rákoczy Ferencz, de csak feljajdult, mert elébb mintsem a cselekvés terére léphetett elfogadván, rémes sejtelmek közt a bécsujhelyi börtön épen azon zugában töprenkedett ügye s jövője felett, honnan nem rég öregapja Zrinyi Péter oly férfias és határozott lelkiülettal a kiupadra lépett.

Innen neje Amália ügyesen alkalmazott eselszövénye által Lengyelhonba menekülvén, éber figyelemmel kísérte a hazai mozgalmakat, s a felszökttetett adó s vallásiüldözés miatt lázzangó beregi és ugoesai népnek pénzt és zászlókat küldött. Sőt a dolhai csata után Bercsényivel honába sietett, s Tiszabecsnél az ellenálló Csáky István csapatait legyőzvéen Pozsony felé

nyomult, — s bár a nagyszombati csatában vesztett, még is Leopold által békealkura kéretett fel. De ő nem egyezett, mert neki a széchenyi és nagyszombati végzemények szerint, egyedüli czélja volt Erdély- s Magyarhonban a királyválasztási jogot ismét gyakorlatba léptetni, — a törvényesen bevett három hitfelekezetnek teljes vallásszabadságot biztosítani, — s a belügyek feletti jogos intézkedést az országgyűlésre visszaraházní. Ezért küzdött oly vészes csatákban Heiszter, Pálffy s Herbeville ellen. Ezért nem jelent meg az 1708. országgyűlésen, mert czélja kivitelétől még messze állott. És czélja kivitelétől örökre távol is maradt; mert a trencsényi vesztett csata után, legjelesb vezérei: Ócskay, Bezzerédy, s utóbb Károlyi is a császárhoz pártolván, Bercsényi szinte a huszti vagy szatmári egyezés pontjait kezdte latolgatni. De Rákoczy mint hullámtengerből kinyúló szirtesűcs rendíthetlen maradt vész és vihar között. Neki győzni, vagy függetlenül halni volt jelszava. S mint független, kevés meghittjei között boldogabbnak érezte magát a Márványtenger partjain a nyomoru Rodostóban, mint czéljától elüttetve kegyelemért esedezni, vagy épen kigunyoltatni. —

Ily lázas izgatottság s keserű elégtelenség hervasztá a protestans egyház életét is. A megszilárdult hatalom védpaizsa alatt titkos szellemek működtek, érvényre juttatandók ama keresztyéntelen elvet: *a kié az ország, azé a vallás is*, — s megsemmítendők a protestans egyház testületi czimét és jogait, hogy így a vallásügy az országgyűlés termeiből kiküszöböltetvén, a kérvényező egyház mint magános egyén kényszerüljön folyamodni a trón zsámolyához kegyelem s jóakaratóért, de többé nem jogért vagy jogélvezetért.

S a kormány elnézvén, sőt belenyugodván a titkos szellemek esel- s ármányszerű intézkedésében: egyházaink jogtalan megtámadások s méltatlan bántalmaknak estek sokszor áldozatúl. Miután pedig az 1723. országgyűlés XCVII. törvénycikkjében a magyar királyi helytartótanács felállítása elhatározott; s e kizárólag római katolikus tagokból álló testület hivatalos működéseit megkezdette; s működéseiből a pártfelekezetestesség botránnyosan kitűnt: a jogsérelem s törvénytapolódás nyilvánosan követtetett el.

1724-ben Kontor István győrmegyei püspök helyettes a reform. lelkészt belvárosi betegek látogatásában, s halottjai szertartásos eltemetésében karhatalom alkalmazásával jogtalanul gátolta. — Az egyház százados joggyakorlatához ragaszkodva, pártfogásért a kormányhoz folyamodott s kedvező választ nyert, meghagyatván abban a városi hatóságnak, hogy folyamodó egyház azon jogállapotba helyeztessék vissza, melyben volt, mielőtt a pesti bizottmány a protestansügy szabályozása végett üléseit megkezdette. ¹⁾

¹⁾ A városi tanácshoz érkezett királyi leirat ily tartalmú: *Idecirco vobis clementer hisce committimus et mandamus, quatenus in negotio religionis usum illum, quem Augustanae et Helveticae Confessioni addictorum Ministri ante ac sub ipsum tempus praeattactae Articularis Commissionis habuerunt, examinare ac investigare. illoque comperto, penes eundem memoratos supplicantes pro exigentia etiam peradductae Benigna Resolutionis Nostrae conservare ac mauutenere debeatis, et teneamini. —*

A nevezett vegyes bizottmány az 1715. országgyűlés XXX. törvénycikkje értelmében, hogy a protestans egyház helyzetét megvizsgálja, sérelmeit orvosolja, s a visszaéléseket megszüntesse: összeült Pesten 1721-ben, s folytatta üléseit Pozsonyban Koháry István országbíró elnöklete alatt. A bizottmány protestans és római katolikus tagjai közt már kezdetben vita támadt a tanácskozás alapjául szolgáló törvények iránt, — amazok a béke kötések s koronázási oklevelek, imezek pedig határozottan az 1681. s 1687. vallástörvények mellett küzdvén. Az utolsó nézet győzött. Ekkor még heve-

De a legmagasb pártfogás mellett sem sokáig élvezhette, legalább békében az emberiség ezen elidegeníthetlen jogát, mert már nevezett év közepén, a helyszínére kormányilag menesztett királyi táblai jegyző Zahorák István előtt hiteles tanuvallatással kellett igazolnia, hogy lelkészei e vallásos foglalkozást a bete-

sebbé vált a szóvita; mert a protestánsok ellenére a római katolikusoknak, mellözendőnek vélték az 1691. fejedelmi, előttük igen gyanús magyarázatot, s előmutatását követelték az eredetinek, melyet Leopold halála előtt kevéssel Széchenyi Pál kalocsai érsekhez küldött köröztetés végett, és a melyben protestáns hitfeleink méltatlan sértegetése, s a lélekismeretök feletti zsarnokság a földesuraknak is szigorún tiltatik. —

Igy a két fél közt az ohajtott egyetértés létre nem jöhetvén, 1731-ben megjelent a királyi helytartóság utján Károly leirata következő tartalommal:

1. A protestáns vallás alapjául szolgálnak az 1681. XXV. s XXVI. törvényezikkek, és pedig az 1691. fejedelmi magyarázat szerint.

2. Nyilvános vallásgyakorlat illeti hát csupán az 1681. törvényezikkekben megnevezett helyeket, a többiket csak is magános.

3. Ez utolsók köteleztetnek a római katolikus lelkészek egyházi szolgálatait igénybe venni rendes díj mellett.

4. A földesuri jogok épen hagyatnak, de a vallási ujítások felsőbb helyen bejelentendők.

5. A superintendensi hivatal meghagyatik ugyan; de a világi hatóság ürködend a lelkészek hivatalos eljárása felett, s a római katolikus cserepek itélendik meg azok szellemi képességét.

6. A hithagyók szigorún büntetendők.

7. A vegyes házások római katolikus lelkész által esketendők.

8. Köteleztetnek a protestánsok minden római katolikus ünnepot megülni; s a kézmivesek még a templomi meneten is megjelenni.

9. A protestáns tisztviselő köteleztetik az országos esküt hivatalvesztés büntetése alatt letenni. —

E királyi leirat átokként neheziült egyházunkra; s a hegedni indult sebek vérezni, az elfojtott visszaélések ismét föléledni kezdettek, s így a béke körünkől ismét kiköltözött. Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. Ötödik kötet. 92. 93. lap. Magyarország históriája. Készítette Budai Ésnias. Harmadik kötet.

gek s halottak körül, már hosszabb idő folytán gyakorolták. ¹⁾ —

1744-ben Prety János zámolyi plébános a megye által tiltatta le a győri protestans lelkészeket, Sziget, Révfalu s Pataháza helységekben egyházi cselekvések gyakorlatáról, azon sajtószerű indokból, mert ez

¹⁾ A tanúk elé terjesztett kérdés ez volt: „*Tudja-e nyilván a tanu, és emlékezik-e reá, hogy mióta az Augusztána és helvetica Confessio levőkhnek Predikátorai újvárosban lahnak is, mindazonáltal mindenkor szabad bejárások volt az Győri belső városban, és az benne való lakosok körül Predikátori szent szolgálatjokat, ugymint szükségnek idején az betegeket látogatni, gyóntatni, házasságra egybe kelő személyeket esküttetni, és több a féle predikátori tisztjeikhez tartozandó dolgokat elkövetni szabad volt, s vé;hez is vitték, és ugyan mikor, hol, és kiknél.*“

E fölött kérdésnél, a tárgy érdemére vonatkozólag, mind a nyolcz rom. kath. tanú igennel felelt. Igazolni fogja állításunkat néhány példa:

1. Biró István a dunántúli kerületi táblának ülnöke, római katolikus, 49 éves győrbelvárosi lakos vallomása ez: Tudja nyilván ezen tanu, és jól emlékezik reá, hogy miulta az Augusztána és Helvetica Confessio lévőknek Praedikátori Újvárosban lahnak is, mindazonáltal mindenkor járáások volt az Győri belső városban, és tudja azt is jól, hogy az benne való lakosok körül Praedikátori szolgálatjokat, ugymint szükségnek idején betegeket látogatták, és gyóntatták — mely gyóntatás esett Nagy Mihály Urannál, Zádoriné Asszonyomnál, és Biró János Ur házánál, házasságra egybekelő személyeket esküttettek, és több e féle Praedikátori tisztjeikhez tartozandó dolgokat elkövették, mert tudja nyilván ezen tanu, hogy Kutasy Ur leányát is Kenesey Urannal, és Semberger Ádám Uramat Miskei Ur leányával ide be az belső városban Praedikátor Urainék, inter reliquos adták össze; de ezen praedeclaralt dolgokat, an cum scitu et notitia eorundem, quibus incumbat similibus invigilare, elkövették e Praedikátor Urainék, a fatens nem tudja. —

2. Fiáth János a kir. helytartótanács Assessora, 72 éves római katolikus vallomása ez: Tudja jól ezen tanu, a miulta emlékezik reá, hogy mindenkor az Augusztána és Helvetica Confessio lévők Praedikátor Urainéknak szabad volt az Győr belvárosában bėjőni. — mindazonáltal a Sacramentunokat, vagy is egyéb hivataljokat soha se vizsgálván a Tanu, miképen és hogy administralták, a vagy hol, nem tudhatja, egyedül az egy rendbéli esküttetést, ugymint Győri Péter Urat maga feleségével, néhai Iványos Mik-

először is a trónhoz, ¹⁾ — majd a plébánusok jogtalan föllépése ellen a megyei s városi hatósághoz intézett panaszszózatot. De a kormánytól rendesen kitérő válaszszal, vagy legfőlebb az illetők rendre utasítása reményével távolíttatott el, — s az első bíróságok! a legjogosabb kérelemre vagy vállvoníttással, vagy azon üres nyilatkozattal feleltek, hogy az elkövetett jogbitorlás tudtok s beleegyezésök nélkül történt. ²⁾ —

sine ullo Impedimento, ac nemine eatenus contradicente aut obloquente tradiderim, docuerim et Inculcaverim. Super quo hasce meas bona fide Christiana, et illibata, intemerataque Conscientia do et exhibeo Testimoniales. In Oppido Privilegiato Nagy Kőrös. Anno 1746. Die 6. Octobris. Stephanus Helmecey in Ecclesia Nagy Kőrösiensi Vorbi Divini Minister, et Ecclesiarum Helveticae Confessioni addictarum, Cis et ultra Danubium sitarum Superintendens mpr (L S).

¹⁾ Nádori meghagyás nyomán, Noszdroviczky Ferencz győrmegye főügyészének felügyelete alatt 1747. Mártius 11-kén, ismét tanúk kérdeztettek ki az iránt: *birtak-e a győrvárosi ágostai és helvét hitvallású lakosok elemi s felsőbb iskolákkal, s mi uton szereztek azokat? S vajon lelkészeik a belvárosban, vagy a megye területén fekvő leánygyülekezetekben egyházi hivatalukat gyakorolhatták-e sértetlenül, s ha nem, ki által gátoltattak s mikor?*

Welligrand Pál Fehérmegye rendes ügyvéde, Neupauer Rozina, Visi Lőrincz győrvárosi Senator, Enesey Imre győrmegyei táblabíró, Torkos István győrmegyei táblabíró, Komáromy József pápai ref. lelkész, Torma István veszprémmegyei táblabíró, Biró István kir. táblai ülnök, letett eskü után csaknem egyhangúlag vallották, hogy az ágostai és helvét hitvallásuaknak Győrött régtől fogva voltak és pedig saját erejükből szerzett s fentartott iskoláik, melyekben a körülményekhez képest egy vagy több tanító által oktattatott az ifjuság az elemi s gymnasiumi tantárgyakban. — Nevezett tanúk vallomásából kiderül az is, hogy őseink Draskovics megyés püspök izgatása folytán belvárosi birtokukból az újvárosba kiszorítottván, midőn lelkészeik belvárosi, vagy vidéki híveiknél egyházi működés végett megjelentek, itt a jézsuiták, amott a káptalan, s a megyés püspök vagy helyettese által karhatalommal is gátoltattak célzók kivitelében.

²⁾ Protestans hitfeleinknek, a Szommerféle ügyben benyújtott vádlevelökre a városi hatóság így válaszolt: Factum Reverendissimi Domini Plebani in puncto moderna Inhibitionis citra et praeter scitum Magistratus hu-

De mit is reménylhetett egyházunk e korban az udvartól, hol a clerus mindenható erővel birt? mit a városi hatóságtól? mely önállósága- s birói függetlensége rovására a papság uszályhordójává aljasult, s mint ilyen a protestantismus nyílt ellenségeül lépett fel, hol csak erre alkalom kínálkozott.

Igy 1748-ban minden felsőbb utasítás nélkül, pusztán önkényből, a reformált egyház templomát, iskoláit s épületeit fölmérette, megbecsültette, s összes birtokát az 1647. VIII. törvényczikk világos tilalma ellenére, mint egyes polgári vagyont különemű adóval terhelte. ¹⁾ —

Még ez nem volt elég, s mintha romlásunkra szövetkeztek volna az elemek, csapás után csapás látogatá egyházunkat. A város e részében dühöngött tüzár tőle is három izben követelt áldozatot. ²⁾ S mind-

ius intervenisse. Ki mondatván már a bevezetésben, hogy vallásügyben legilletékesb biró a kormány, — s így ahhoz folyamodjanak. —

¹⁾ A legelső törvénytelen megrovása egyházunknak ily hangon fejeztetett ki: Domus Conventualis Helveticorum Anno 1747^{7/8} in rationem Contributionalis Quanti praestabit 7 fl. 34 xr., — in rationem Gabarum 3 fl. 55 xr., — pro expensis Comitatus 1 fl. 45 xr. In summa 12 fl. 35 xr. Josephus Mogyorosi. Civitatis exterioris Perceptor.

²⁾ Az első tűz pusztított 1686-ban, a második az elsőnél sokkal rombolóbb 1713-ban, a mikor Ujvárossal együtt Sziget nagy része is elhamvadt, s a harmadik 1731-ben.

Az első, csún s nagy költséggel épült templom 1686-ban leégvén, helyébe kőlábkra, deszka oldal- s nádtetővel igen szegényes imaház rögtönzötetett, 1713-ban ez is lángok martaléka lévén, folyamodott az egyház Keresztély Ágost esztergomi érsek s győri püspöki kormányzóhoz a legegyszerűbb imaház építhetéseért. Az engedély megadtván, a 11⁰ hosszú, 6^{1/2}⁰ széles, s 2⁰ magas, s így a legigénytelenebb imaház elkészült, mely az 1731-ki tűz által szinte megemésztetvén, helyette egy a kort s szükségét kielégítő templom építése határozatott el. Ez avatott fel 1735. Január 1-jén, a felavató lelkész alkalmi egyházi beszéde alapjául használta Zakariás IV: 7 versét, mely így van: *Micsoda vagy te oh nagy hegy! Zo-*

annyiszor, néhány óra alatt, temploma, iskolái, középületei romjain az enyészet mutogatá romboló hatalmát, s a veszteség fájdalma e keserű szavakban hangzott fel a szenvedők ajkiról: *Sionunk puszta, szentségünk s ékességünk háza, melyben az Urat dicsértük, tüzzel megégettetett, s minden drágalátos dolgaink elpusztultak.* ¹⁾ —

De az Ur szemei az igazakon, s az ő fülei azoknak kiáltásukon, ²⁾ s ime a gondviselés a sújtott hívek lelkét annyira fölgerjeszté, hogy a most negyedszer fölépített imaházban, már 1735. év első reggelén, melyen azt Komáromi Pál a gyülekezet egyik lelkésze tinnepélyes szertartással felavatta, vallásos ihlettséggel zengheték a szent költő ezen szavait: *Uram! szeretem a te házában való lakásomat, s a te dicsőséged hajlékának helyét.* ³⁾ —

S tán a rendkívüli építkezés által kimerülve, lelki erejében is fogyatkozott egyházunk? Távvolról sem, sőt miként a pálmafa teher alatt nő és virul; s a harczfi erejét a csaták tüze edzi meg: úgy egyházunk folytonos szellemi s anyagi küzdelmeiben képességének oly biztos tudatára jutott el, hogy mi őt e korban haladása legmagasb fokán látjuk. A hívek létszáma egykori jelentőségéből sokat veszelve bár, még mindig türhető volt. ⁴⁾ — Templomában két lelkész hir-

robábel ellen, eloszlatal és térsföldé leszesz, — és fölteszi Zorobábel a felső követ a népnek nagy hálaadó kiáltásával: hála legyen, hála legyen Istennek. —

¹⁾ Ésaías LXIV: 10, 11.

²⁾ Zsoltár XXXIV: 16.

³⁾ Zsoltár XXVI: 8.

⁴⁾ Az Anyakönyvek tanúsítása szerint legnépesebb volt egyházunk a XVII. század vége felé. S ha a nevezett század utolsó évtizedében születtek számát a jelenkori szaporodással hasonlítjuk össze, az akkori létszá-

dette apostoli buzgalommal Krisztus igéit a sovárgó lelkeknek, a főnebb nevezett Komáromi Pál esperes, és Molnár István, ez utóbbi Tokajból tetemes költséggel a czélből hozatván ide, hogy a várórség német ajkú vitézei koronként nemzeti nyelvökön hallgathassák a vallás biztató s földerítő szózatát. Jelentékeny fi- és nőiskola létezett két tanító vezetése alatt, — ugyan annyi tanár működött a jól fegyelmezett népes gymnasiumban is. Az egyház tág épületében lakot s ellátást nyertek a gymnasiumi osztály kitünőbb növendékei Senioruk felügyelete alatt, — ismét a munkaképtelen házi szegények, — sőt még a külegyetelemekre városunkon keresztül utazott ifjak is. Az egyház és iskola ügyeit vezette a nemesi és vitézi rendből alakult tekintélyes presbyterium, melynek egyik elnöke éveken át Kenesey István a mezőlaki s mátyusházi urodalom birtokosa, s a dunántúli egyházkerület legelső főgondnoka volt. ¹⁾ —

mat bizton tehetjük 3000—4000-re, — s a nyelv, kivén a várórségét, tisztán magyar volt. Nevezetesebb reformált családok ezek voltak: Adorján, Battyán, Bálint, Biró, Boráros, Borbély, Borsodi, Bösze, Czékus, Czene, Csabai, Csapó, Csejtei, Csík, Czompó, Deák, Decsi, Farkas, Fehér, Fördös, Gazdag, Gyöngyösi, Győri, Halmi, Hajnal, Iwányos, Kenesei, Keresztes, Keszzi, Kocsihorváth, Kutas, Látos, Listár, Losonczy, Magyarai, Major, Megyesi, Molnár, Nagy, Nedőczy, Odor, Oláh, Ollé, Orbán, Patonai, Pázmándy, Rácz, Roboz, Rózsa, Sály, Sárközy, Szemeti, Szentmihályi, Szikra, Szücs, Tésla, Tornyos, Zámory, Végh, Veres, Veszprémi, Vincze s a t.

Az Anyakönyvek vizsgálata arról is meggyőz bennünket, hogy Bécs s Buda felszabadulása után, a portyázó katonák több ozmán családot elfogtak, s a gyermekeket a keresztyén egyház tagjaiul avattaták fel. Így a mi Anyakönyvünkben is 1688-ról ez áll bejegyezve: *Áldozó csőörtőkön kereszteltük meg Komáromi Uram török gyermekét Istvánnak. Kereszt szülői: Iwányos Uram, Mocsai István, Zádori Andrásné akkori győri biróné asszonyom.* —

¹⁾ Az 1734. November 5-kén tartott Bodrogkeresztúri értekezletben czólszerűnek találtatott, hogy az egyházi ügyek sikeresb vezetése szem-

Egy futó pillantás kell csupán arra, hogy a figyelmes olvasó megértse, mikép az egyház és iskola ilyen karban fentartása, szorgalmas tanulók s elaggott szegények ápolása, s a külegyetemeket látogatott ifjak gyakori segélyezése nem csekély pénzerőt feltételezett! S mi teremté elő a szükséges pénzerőt? A hit és vallásbuzgalom, mely protestans életünkben ma is csodákat képes mivelní! E hit s vallásbuzgalom eszközé, hogy koronként jelentékeny végrendeletek tetettek az egyház és iskolák javára. ¹⁾ — E hit s vallásbuz-

pontjából, a Superintendensek mellé egyházkerületi főgondnokok választásának. De ez alkalommal a választás törvényes alakban nem történhetvén, kinevezés utján lettek, és pedig az elhunyt egyetemes főgondnok Ráday Pál helyébe gróf Bethlen József máramarosi főispán, — továbbá a dunántúli egyházkerületben Kencsey István, — a pataiban, mely ma pesti vagy dunanemlyéki nevet visel, Gyűrki István, — a tiszántúliban Patay Sámuel, — a tiszamelyékiben Jobaházi Döry Endre.

Megállapodás történt itt arra nézve is, hogy a kinevezett főgondnok a kerületekkel egyet értve, a megyebeli esperesek mellé buzgó s érellyes segédgondnokok alkalmazását, — valamint a fejedelmi székhelyen, főlebbezett ügyeink előmozdítására, s a sürgős teendők gyors bevégzésére ügyelő jogtudósok — Agensek — tiszteletlájának az itt megállapított mód szerinti behajtását mielőbb munkába vegyék.

Nevezett értekezlet jegyzőkönyve kéziratban, melyet birunk.

¹⁾ Egyházunk ereje e korban nevezetes végrendeleti hagyományokkal szaporodott. Ugyanis:

1723-ban Turóczy Katalin általános örökösévé tevén egyházunkat, annak néhány száz forintértékű vagyonát azonnal örökölte. —

1726-ban Fördös Mihály s neje Doroszló Ilona hagyományoztak a közszükségek fedezésére 2400 forintot. —

1732. November 24-kén Pápan kelt végrendeletében Komáromi Kata, Telekesi Török István özvegye hagyott egyházunknak 4000 forintot, — a két predikátornak 200 ft, az Ekklesiában levő Professornak 50 ft, az öregebb s apróbb tanulók közül az érdemesebbek számára 100 ft, végre a koldusoknak 12 ft, azon kikötéssel, hogy a tőke meg ne szakgattassék, hanem csupán annak kamata osztassék ki évenként. —

1734-ben Kalocsai Péter hagyta egyházunknak révfalusi háza árából a félrészt. E hagyomány mennyisége nem tudatik. —

1744-ben Pánczér János hagyott a közpénztár javára 50 forintot. —

galom eszközlé, hogy egyházunknak szépen kamatozó tőkén kívül, Pataházán nemes birtoka, a sági, nyulí s baráti hegyeken pedig terjedelmes és szépen jövedelmező szőlői voltak. — E hit s vallásbuzgalom eszközlé, hogy urasztali értékes készületünk egyesek ajándékából oly meglepő csínnal előállított. — E hit s vallásbuzgalom eszközlé, hogy híveink e korban, a vallás érdekében tett utazásokra, ügynöki díjakra, s a pesti vegyes bizottmány ügykezelését földerítő okiratok megszerzésére, több mint 800 darab császári aranyat áldoztak. 1) E hit s vallásbuzgalom hozta létre ama határozatot is, mely az 1740. majus 7-kén a t. cz. lelkipásztorok és tek. Kenesey István főgondnok elnöklete alatt, tek. Gyóri Péter főstrázsamester, tek. Fördös Mihály, tek. Csapó József, tek. Gyulai Ferencz, Patonai János főkapitány, pénztárnok Deák István, algondnok Kocsi Mihály s több presbyterek, s a három egyházfi jelenlétében tartott gyűlés 6-ik pontja alatt így hangzik: *„Miatún a közelebbi időben, nem csak a tiszt. Predikátor Uraimék, hanem az oskolablieknek is gabonaproventusaikra nézve rövidség tapasztaltatott: azért jónak és szükségesnek ítéltetett, hogy ha mód és alkalom suppedítáltatik, egy malom procuráltassék, hogy annak jövedelméből ezen defectusok subleváltassanak, a malom megszerzése Nemes Fehér Pálra bizatván“.* 2) —

Rövid életű a virág, egyházunk viruló kora is alig néhány évtizedig tartott. Beköszöntött az 1749. év.

1) Acta Commissionis Pestiensis cím alatt, egy ritka kincset bír egyházunk, mely a tudomány barátnak megtekintés s kellő használat végett mindig nyitva áll. —

2) Lásd az egyház jegyzőkönyvét, mely 1731. januar 4-kétől fogva soha meg nem szakított rendben vezetetik. —

s a zordon tél után, lanyha szellők gyenge fuvalmiban beköszöntött a tavasz is, hogy lombot füzzön a száraz ágra, virágot fakaszszon a folyam kies partján, s dalló csalogúnylyal népesítse meg a viruló berkeket. De egyházunk számára a tavasz lanyha szellőiben az enyészet gyász fátyola lengett, s a közel berkekből a jósmadár vészhangja hallatszott. S a vész bekövetkezett. mártius 17-kén a hatalom parancsszava elnémítá hitszónokait, bezárta temploma s iskolái ajtait, s azokat terjedelmes épületeikkel együtt a római katolikusok használatába bocsátotta, melyek mind e mai napig, mint a „*Szentháromságról címzett újvárosi kórház helyiségei*“ a város birtokában vannak. ¹⁾

¹⁾ Jeléül annak, mily szellem s hangulat vezette Mária Terézia kormányát s államférfiait a közjogi kérdések megoldásánál; s mennyire nem borzadtak azok a kebel szentélyében jogtalanul dúlni: álljon itt a vallásszabadságot egy tollvonással megsemmítő királyi leirat:

Prudentes ac Circumspecti, Nobis honorandi! Sacra sua Caesareo Regia Majestas super A catholicorum tam videlicet Augustanae, quam Helveticae Confessionis addictorum, publici suae Religionis exercitii ad praesens ibidem in Suburbio incompetenter usurpati, eiusque accessoriorum qualitate genuine informata, sub decima huius benigne resolvit: „ut liberum tam Augustanae quam Helveticae Confessionum exercitium in civitate hac Jaurinensi hactenus incompetenter continuatum cassetur et abrogetur, consequenter ipsorum etiam utriusque Confessionis A catholicorum Ministri — nisi privatam vitam ibidem ducere velint — cum reliquis Oratoriorum et Scholarum subministris inde amoveantur; Fundi vero Oratoriorum Scholarum et Domorum Ministrorum, aliorumque Subministrorum, et Scholae Rectorum, velut alioquin civiles et publicis oneribus obnoxii, cum aedificiis desuper suis expensis exstructis, per civitatem hanc, erga condignam aestimationem, quippe eorundem exsolutionem redimantur“.

Civitatis huius proinde Magistratus praeductam hanc benignam Suae Caesareo Regiae Majestatis Resolutionem, et Mandatum praee exposita modalitate, quanto cyus debite effectuare, super illiusque effectu, Consilium hoc Regium Locumtenentiale genuine informare noverit, nec intermittat. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Posonii die 14. Martii 1749. celebrato. Eorundem Benevoli: Comes Josephus Illésházy mpr. Georgius Fábiánkovies, mpr. Michael Domsics mpr.

Midőn e hallatlan csapásra gondolunk, nem lehet nem kétszeresen éreznünk ama kertész levertségét, ki viruló növénytábláit a kék égből alázuhant vihar után letarolttan látja; és nem lehet nem éreznünk égető fájdalmát annak, ki önfeláldozása s őszinte fáradalmai után is áldás helyett átkot nyer. — Csak nyolcz évvel előbb tartatott amaz örök híri pozsonyi országgyűlés, melyben nemzetünk a fejedelem iránti kegyeletes tisztelete- s ragaszkodása jelül vérét s életét ajánlta fel; s ha volt a lelkesült honatyák s az általuk megszavazott harcziak sorában egyetlen protestans, s még is a kormány a legválságosabb időben, csaknem egy egész erkölcsi testületnek országos törvények- s békekötéseken nyugvó lételét nem iszonyodott egyetlen tollvonással megsemmítenni: akkor e tény lovgiassága, jogossága s méltányossága felett a leghidegebb véri, s közönyös olvasó is pálcát törend. — És vajha történelmünk évlapjain található volna számára csak két szóból álló mentség is, miként Leopoldéra, ki az 1681. országgyűlés kezdetén, értesülvén Szelepcsényi s Kolonics kebellázító tetteikről; — s olvasván a protestansok vádlevelében az ellenök alkalmazott irtó háborut: elszörnyedt a tudta s akaratja nélkül történten. Ámde e tett menthetlen; mert általa sértve lön jog és méltányosság egyiránt, és pedig fejedelmi akarat, sőt parancs által. —

A fejedelmi példa rajongó követőkre talált. A Tisza vidékein gróf Eszterházy Károly egri, a dunántúli megyékben gróf Zichy Ferencz győri, s Biró Márton veszprémi püspökök ohajták kiirtani megyéikből a protestans lakosokat, vagy legalább azokat gyengíteni. — Nem türihetvén többé őscink az ily jogbitorlást, az angol, porosz s hollandi udvaroknál kerestek

védelmet, — s Nagy Fridrik meg is izente boroszlói püspöke által Biró Márton s gróf Zichy Ferencznek, kik a protestansokat leghevesebben zaklatták, hogy majd ő is hasonlólag fog bánni birodalma római katólikus népeivel. —

E hirre megdöbbsent a kormány. De különben is meggyőződven arról, hogy a nyílt üldözés célra nem vezet; sőt az a megtámadott felekezetet inkább erősíti, buzgalmat s lelkesedést ébresztvén annak híveiben: a szellem fegyvereihez nyult, s velök sikeresen küzdött. A kegyelmek, címek, hivatalok s adományok osztogatásánál a római katólikusok, különösen a más vallásból áttértek mindig elsőséget nyertek, -- s az, ki a római katólika egyház bekelebe tért, bizonyos lehetett, hogy vagy jövedelmes hivatallal, vagy évdíjjal, vagy gazdag házassággal fog jutalmaztatni. ¹⁾ —

A clerus sem maradt e téren messze fejedelm után. Biró Márton „*Enchyridion*“ című gúnyiratában mintegy követelte fejedelmétől az eretnekek száműzését, s az egyedül üdvezítő hit védelmét. A megjelent röpiratok, a gyűléstermekben emelkedett szózatok a protestans egyház létalapját támadák meg, izgatván a fejedelmi esküvel szentesített országos törvények s békekötések ellen, s hirdetvén, hogy azok a politikai viszonyok változtával nem bírnak többé érvénys kötelező erővel. Helyén látjuk itt az ügyesen fogalmazott, de minden alap- s logikai rendnélküli kifogásokat, habár csak futólag is fölemlíteni, mert ezeknek még napjainkban is találkoznak nyílt védői. —

Állíttatott ekkor, s állíttatik ma is, *hogy a bécsi, nikolsburgi s linczi békekötések fegyverrel s így erőszak-*

¹⁾ Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. V. kötet. 230. lap. Pest 1863.

kal csikartatván ki, jelenleg, miután a katolikusok száma a protestansokét többszörösen is meghaladja, nem bírhatnak többé érvény- s kötelező erővel.

Itt a legelső tekintetre nem világos-e? mikép e kifogás az észjog s társadalmi élet igényeit tapodja meg. — Hisz mindegyik béke önálló s független egyének közt kötöttet, s szokott ünnepélylyel országgyűlésileg is szentesítettet: kölcsönös szerződés pedig csak közös egyezés folytán felbontható. — És kérjük, mikor egyezett bele a protestans egyház jogtalan nyomtatásába, s üldöztetése ellen mikor nem emelt szót gyűlésen s a kormány előtt? Ide járul még, hogy az említett békekötések pontjai csekély leszámítással hazánk politikai viszonyait tárgyazzák, s ezek szabályozó erővel bírnak a gyakorlati téren ma is. — Ha azért a politikai jellemű törvényeknek érvény tulajdonítatik, szinte a vallásra vonatkozó czikkeknak is kell hogy tulajdoníttassék, ha bár az üldözések súlya alatt feltűnőleg megfogytunk is. —

A békekötések vallást tárgyazó pontjaik az 1681. 1687. s 1715. országgyűlések által módosítatván, ma már azok kötelező erő nélküliek.

Ismét őszintén kérjük, vajon a csonkítások s módosítások a két erkölcsi fél közös akaratának eredménye voltak-e, vagy csak egyiké és pedig a rossz szándokúé, mely az ész és szív sugallatával daczolva, az ellenvéleményűek ellen dühöngött? És újra szerényen kérjük, vajon a számban s erőben megfogyott protestans fél, midőn már egyebet nem tehetett, a megszorító s korlátozó szabályok s végzemények ellen mindannyiszor nem tiltakozott-e? De nincsenek is a békekötések megsemmítve; mert az 1790. XXVI. törvényczikk egyházunk alapjául ismeri azokat. Fönáll-

nak hát, bár esonkítva, s birandnak is kötelező erővel, míg a közvélemény kitörlésöket nem követelendi, — de ezt korunkról föltenni épen nem lehet. —

Az idézett békekötések vallást tárgyazó pontjaik, a clerus többszöri ünnepélyes ellenmondása miatt teljesen érvénytelenek. —

Itt egy titkos fájdalom rezeg át szívhúrjainkon, midőn honi történelmünk lapjain olvasni kényszerítetünk, hogy a clerus az eddigi rendszer nyomán országunk első rendje, a szellemi miveltség egyik tekintélyes bajnoka, a saját befolyása- s közremunkáltával szülemlett magasztos művet igyekszik össze zúzni. De fájdalomunk súlya alatt is nyilvánítjuk, és pedig az 1647. 1681. s 1687. országgyűlésekre hivatkozva nyilvánítjuk, hogy a clerus s bárki ellenmondása az igazság mérlegében többé mit sem nyom, s érvénytelen.

S hogy soha még csak gondolatban se törekedjék bárki is, a papi ellenmondásra a legparányibb súlyt is fektetni: fölemlítjük Althán Frigyes bibornok s váczai püspök esetét, s ez szolgáljon korunknak intő példátul. — Ugyanis, midőn III. Károly az 1681. s 1687. vallástörvényeket magyarázó leiratát 1731-ben a pest-megyei gyűlésen kihirdetteté, nevezett püspök ovását a királyi leirat ellen e szókban fejezte ki: *„lelkem keserűségével s borzalmával olvasván a rendeletet, melynek tartalma a katholika hittet, az istenitisztelettel, a lelkek üdvével, az apostoli szék tekintélyével, a kiváltságokkal s jogokkal homlokegyenest ellenkezik: főpásztori kötelességemnek tartom ez ellen is megújítani mindazon ellenmondásokat, melyek a vallás ügyében a katholikusok részéről 1608 óta tetettek; és miként enmagam e rendeletet érvénytelennek tekintem, úgy nyilvánítom, hogy ez egyetlen megyémbeli katholikust sem köte-*

lez; végül fölebbezem ügyemet a Pápához mint a vallásügyekben egyetlen bíróhoz.“ — A fejedelem két egész hónapig szóltanúl türte a bibornok tettét, s csak miután a magyarhoni protestansok védelmére felszóltat angol, svéd s porosz követek közbeléptek, idéztetett a püspök Bécsbe. S mivel az kétszeri hívásra sem jelent meg, a kérdéses ellenmondás oly meghagyással küldetett Pestmegyéhez vissza, hogy az nyilvános ülésben szétszakgattatván, a püspök egyházi javai zárlat alá vettessenek. A parancs azonnal végre is hajtatott, s a püspök csak egy év mulva, pápai közbenjárás után juthatott ismét javai birtokához. ¹⁾ —

Honi viszonyaink az idézett békekötések, különösen a trónöröklési törvény létre jötte után lényegesen változván, ma már a protestans egyház vallásügye egyedül a királyi kegy- s jóakarattól függ.

Mi ugyan honpolgári kegyelettel hódolunk fejedeleminknek, szentül tisztelve kormányjogaikat, — de hogy annyi országos törvény szentesítette vallásgyakorlatunkat ez alkotmányos hazában egyéni intézkedésnek alárendeljük: ezt tőlünk alkotmányos hon polgáritól követelni senki nem fogja. — Igaz, viszonyaink a szabad választási jog elvesztése után tetemesen változtak, de az ősi szokás, miszerint a fejedelem koronázásakor az ország alaptörvényeire megesküszik, nem változott, — s így, ha a felavatandó magyar király az alaptörvények megtartását s mások általi megtartatását esküvel fogadja, kötelezendi egyszersmind magát az ezekben foglalt protestans egyházi szabadalmak s alaptörvények pártfogása- s védelmére is, — sőt ma már en-

¹⁾ Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. V. kötet. 94. 95. lap. Pest 1863

nél többet várunk, s e többet ismét nem királyi kegy-
s jóakarát, hanem a jog és törvény alapján. —

Ez alkalomszerű kitérés után, nézzük, mit mivel-
t a protestans egyház, nem türihetvén tovább a szellemi
s anyagi nyomatás terhét? Küldöttei által megjelent
a külhatalmagnál, szinte saját kormányánál is, — amott
közbejárásért, itt az izgatók elnémitása- s a méltat-
lan gúny- rágalom- s bántalmak megszüntetéseért ese-
dezvén. Föllépésének annyi eredménye csak ugyan
lón, hogy a püspökök, üldözői buzgalmauk mérséklé-
sére kormányilag megintettek, s Biró sérelmes könyve
elkoboztatott. ¹⁾ —

S mit miveltek e gyülekezet lelkes előljárói, mi-
dön az egyháztagok hontalanokká lőnek saját tűzhe-
lyöknél, s megfosztattak attól, mi eddig szemek fényje,

¹⁾ Mária Terézia túlbuzgalmában a catholicismust elődei hagyományos
nézete szerint, a fejedelmi kényuralom faltörője gyanánt tekintvén, nem csak
ápolta azt minden erejével, hanem a többi hitfelekezeteket szinte minden
áron gyengíteni törekedett. Csoda-e hát, ha a megjelent küldöttségét az ü-
ldözött félnek e gúnyos kérdéssel fogadta: „*voltatok-e már a külhatal-
mak követeinél, mert azok má' ügyetekben engem filkerestek.*“ —

Igyekezett ugyan Erdődi püspök arra bírni a fejedelemnőt, hogy szó-
ra szóval, levélre levéllel feleljen a külhatalmagnak, s szemfényvesztésül ne-
vezzen ki ez alkalommal néhány protestans főurat királyi tanácsossá, külön-
ben a protestans ügyet bizza a clerusra. De ő nem felejtvén különösen az
angol király II. Györgynek a legváláságosabb napokban irányában tanúsított
jóindulatát: személyesen rendelte meg Zichy s Biró püspökök megintését,
s a már ismeretes könyv lezároltatását. Sőt eltúrte, midőn báró Révai Jó-
zsef római katolikus főur Birót a kormány nevében ekkép hallgattatta el:

Biró tace! Regina vetat te bella parare

Haec vult tollantur scandala, Biró tace.

Biró tace, non vis, iussit Regina tacere

Maxima sunt cuius brachia Biró tace!

Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. V. kötet 228. 229.
lap. Pest 1863. — Andreae Schmalii: Adversaria ad illustrandam Historiam
Ecclesiasticam Evangelico Hungaricam 1765. Megjelent e mű nyomta-
tásában Fabó Endre jeles buvárunk intézkedése nyomán.

s lábaik szövétneke volt, szent vallásuk nyilvános gyakorlatától? Tört szívvel s épen azért könnytelen szemekkel, a benső fájdalom legkisebb nyilvánulása nélkül, tevék le a kormányilag megbizott városi küldöttség kezeibe a templom s egyházlak kulcsait, kérvén a történetek felől hiteles bizonyítványt, melyet még aznap mindkét protestans egyház előjárósága meg is nyert. 1) S hitkönyvüinkből megtanulván, hogy *ha ké- rünk adatik, ha zörgetünk megnyittatik*: 2) egy a vesztesség feletti fájdalmat híven tolmácsoló folyamodvány- nyal borultak a fejedelem lábaihoz, s mit sem nyertek, — ismét zörgettek, és pedig ekkor mindkét ár-

1) A városi hatóság bizonyítványa ez: *Infrascripti testamur, et vigore praesentium recognoscimus, quod posteaquam nos, Die, Anno, et Loco infra notatis, Loca Oratoriorum, et Scholarum Dominorum A catholicorum hujatum, tam utpote Augustanam quam Helveticam Confessionem respective profitentium, Domorum item et Habitationum Ministrorum, Subministrorum, Rectorumque Scholarum ipsorum eo utriusque pertinentium, omnium omnino in exteriore hac Civitate Ujváros dicta existentium, una cum ibi superextante cuiusvis nominis aedificio, in conformitate Clementissimae Resolutionis Caesareo Regiae, benignique suae Majestatis Smae Decreti erga Magistratum hunc de Dato 14. Mensis et Anni currentium, medio Exc. Consilii Sui Regii Locumtenentialis expediti, cum omni Pace et Moderamine inibi benigne scripta Modalitate occupassemus, iidemque Domini utriusque sortis A catholici, Loca eadem universa simul cum aedificiis superexstructis pacate similiter, et sine omni tumultu, et Renitentia nobis manumisissent, et una cum clavibus ad ea spectantibus tradidissent et resignassent; eadem occasione mox et in continenti certum etiam Scriptum ad Gratiam et Clementiam Caesareo Regiam nobis exhibuerint, petendo superinde Literas quoque Testimoniales sub Sigillo Civitatis huius sibimet extradari. —*

Unde nos ad justam et legitimam memoratorum Dominorum utriusque Sortis A catholicorum petitionem, Literas hasce nostras, Sigillo Civitatis istius Nostrae Communitas esse dandas duximus, et concedendas Testimoniales, communi svadente iustitia. Actum in Domo Nostra Senatoria, Jauriny Die 18. Martii 1749. (L. S.) Judex et Senatus Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis.

2) Máté VII. 7.

vaegyház küldöttei ¹⁾ s a reménylő gyógyír helyett, a

¹⁾ Mőly elkseredés, de egyszersmind teljes jogérzet ömlik el minden során e folyamodványnak, melyet a győri protestánsok részéről vegyes kiildöttség nyújtott be Mária Tereziának:

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas

Domina Domina Clementissima!

Totae Domus et Familiae Augustanae et Helveticae Confessionis addictorum attonitae fuerunt, omniaque ad tristem inexpectatumque Oratoriorum, Parochiarum et Scholarum nostrarum occupationis rumorem, in fletum et Lacrymas versa sunt. Ubi vero per Civilem Magistratum, die 17. Mensis decurrentis eadem intrari, occupari clavesque nobis adimi vidimus, non tantum stupentes et moerentes, dolore et moerore exanimati concidimus, verum et ritibus quoque Catholicis initiari videntes, horrentes, flentes, et lacrymautes veluti extremo moerore et gemitibus prostrati, Consilii mentisque inopes, fletu, Lamentis, Lacrymis et singultibus obruti, corporibus et animis — uno quoque ex nobis sequenti nocte exanimato — corruimus.

Auxit Lamenta, Lacrymas et gemitus, quod hactenus controversia tantum de pendenda ab Oratoriis nostris publica contributione orta, quaestio illa, unde nobis religionis exercitium competit noutiquam mota, nec cate-nus auditi, verum infelici duntaxat eventu, eodem actu, ac simul et semel petitae Contributionis loco, ipsis Scholis, Parochiis et Oratoriis nos exui, inexpectato attoniti plorantes experiri debuimus.

Vero huic et non fieto dolori, Gemitibusque et Lacrymis succumbendum esset, nisi depredicata et experta Majestatis Vestrae Ssmae ad Augustum ejusdem Thronum, tutum refugium et recursum sumendi Clementia afflictissimis nobis spem et animum adderet, quodque amissimus, id ex Benignitate Majestatis Vestrae Ssmae consequendi indubiam fiduciam praerberet.

Neque vero nos latet obiectio, cum Generalatu, Confiniisque Exercitium quoque nostrum publicum sublacioni obnoxium fuisse, ast in Contrarium illud quoque publice notum est. Quod sublati Jaurini Domini pie defuncti Comites Altham Heiszter, et alii, quos vel fama accepimus Gubernatores, cum Liberarum Compagnarum officialibus e Praesidiariis Catholicae Religioni addicti fuerint, hincque exercitio Augustanae et Helveticae Confessionum non indiguerunt. Illi vero incolae et Inhabitatores, quibus id in Legibus et Articulis Regni concessum fuerat, et quorum Majores, et ipsi praeteritis Seculis copiosum pro Gloriosis Majestatis Vestrae Ssmae Praecessoribus et Majestate Vestra Ssmae sanguinem et facultates suas profuderunt Jaurini esse non desierint, sed sicuti ex Gratia et Clementia Majestatis Vestrae Ssmae Gloriosorum Praedecessorum Idem Jaurinenses mansionibus, sedibusque, atque cum his Libero etiam Religionis exercitio frui permittebantur, ita cum eadem Majestatis Vestrae Ssmae Caesareo Regiae pro-

tectione et Legum tutamine, continuatio quoque eiusdem exercitii ipsis competierit, tanto magis, quod virtute Soproniensis Articuli XXVI. *ne posthac ullae Templorum, Scholarum, Parochiarumque occupationes et exercitii turbationes admittantur*, articulariter cautum et provisum fuerit.

Et quamvis interea Majestas Vestra Ssma oppidum Liberae et Regiae Civitatis clementer evehere dignata sit, in eo attamen casu, etiam nos sollicitatione, precibus, laboribus et pecuniis cum caeteris Civibus et Inhabitantibus Catholicis concurrimus, unde in concesso Civitati Benigno Majestatis Vestrae Ssmae Diplomate, super praerogativa Civitatis extradato quoad exercitium nostrum nihil immutatum fuit, verum et sub Instellatione solemnium Diplomatica Civitatis, et successivis Annis ad hoc usque tempus illacsum ac imperturbatum permansit.

Exercitium hoc nostrum tot millo animabus deserviens servitio quoque regio per commerciorum, consequenterque Vectigalium et Contributionis Augmentum proficuum, omnibusque nobis ad omnia pro Majestate Vestra Ssma perferenda incitamento existit, adeo ut prouti autenatis nostris in Libero Religionis usu successimus, ita non solum, ne quopiam demerito nostro hoc Beneficio nos indignos reddamus, evitare studuimus, verum potius omnes vires eo convertimus, ut sanguine Majorum parta merita, nostra etiam fidelitate et devotione illustremus et augeamus.

Hactenus nullum bellum Turcicum fuit, seu nostra seu Majorum aetate, in quo Majores nostri, aut nos sanguinem nostrum non fudissemus. In ultimo vero Bello Majestati Vestrae Ssmae per plures potentias illato, cum caeteris nostris sociis primi fuimus e Nationalibus, qui armati pedites equitesque extra Patriam exivimus, et undiquaque irruentibus hostibus, terra et aqua, arma corporaque et pecunias pro summo posse, servitium Majestatis Vestrae Ssmae promovere contendimus.

Unde ad Reginam Dominam et Matrem nostram Clementissimam Majestatem Vestram Ssmam tanto majori cum fiducia submississime recurrimus, prouolvimurque ad Augustissimos Majestatis Vestrae Ssmae pedes, et per viscera Misericordiae Divinae, ac per quinque vulnera Salvatoris nostri Jesu Christi, cuius dolorosam passionem nunc in Christianitate pia mente recolimus, Majestati Vestrae Ssmae Lacrymabundi supplicamus. Misereatur sibi semper fidelis sui populi, misereatur tot mille animarum, tot mille sibi corde et animo fidelissimorum Subditorum, utque Deum ulterius quoque etiam pro Majestatis Vestrae Ssmae Gloriosissimae pereuni felicitate humillime exorare possimus, per ulteriorem praehabiti liberi exercitii Religionis nostrae, ejusdemque accessoriorum Clementissimam Concessionem pro suprema sua Caesareo Regia Authoritate nos afflictissimos benignissime consolari, et ad servitia sua erigere dignetur, perseverantes. Altesatae Majestatis Vestrae Ssmae humillimi perpetuoque fideles subditi Angustanae et Helveticae Confessioni addicti Jaurinenses Nobiles, Cives et Inhabitatores.

folyamodás lehetőségét is megsemmítő helytartósági parancscsal némíttattak el. ¹⁾ —

De a biztos jogérzet, az ismételt fejedelmi ígéret, s a viruló egyház ily kora sorvadása feletti méltó aggodalom, mintegy kényszeríték hitfeleinket, hogy egy tekintélyes választmány által hódolatteljes bizalommal azt kérvényezzék a fejedelemtől, hogy vagy a Majorokban, vagy Szabadhegyen, vagy Pataházán nemes birtokuk területén állíthassák fel a vallásgyakorlathoz szükséges épületeiket, — hangsúlyozván különösen a kérvény azon szakaszát, melyben a megyei s földesuri bántalmak elleni védelmet, s a vallásos czélra kijelölendő térnek királyi biztos általi megerősítését a fejedelem gondoskodásába ajánlják. ²⁾ —

¹⁾ A folyamodást eltíltó helytartósági rendelet szavai ezek: *Suum Majestatem Caesareo Regiam, quoad sublatum Jaurini Augustanae et Helveticae Confessionis publicum exercitium, velut contra positivas Regni leges ibidem usurpatum, auditis etiam Acantholicis, in Anno 1749. elargitae, et in Legibus Regni fundatae, ac in effectum deductae Resolutioni firmiter insistere, consequenter omnes semet eidem conformare debent, nullusque imposteriorum eatenus quidpiam temere movere, aut supervacaneas Instantias, toties iam iteratas et denegatas amplius ponere, sub gravi indignatione Regia praesumant. Datum ex Consilio Regio Locumtenentialem Posonii die 3. Februarii 1752. celebrato. Dominationum Vestrarum ad officia paratissimi: Comes Georgius Erdödy mpr. Georg. Fábiankovics mpr. —*

²⁾ A küldöttség számára kiállított megbízó levél egész terjedelmében így szól: *Mi alább megírtak, az Helvetica Confession levő Győri lakosok közönségesen, adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik: Hogy mi mind magunk, s mind az egész község képében ezen Credentionalisunkkal autorizáljuk, s mindenképen plenipotentiázzuk mindazon érdemes jó Urainkat, valakiknek mint árva Ekklesiánk ügyében közüllünk deputálandó követeinknek ezen Credentionalisunk kezekhez adattatik: hogy nevünkben Felséges koronás Királyné kegyelmes Asszonyunkat, a maga sokszori kegyelmes consolatoria ígéreteire, cum demissa homagiáli fiducia emlékeztetvén, tovább is azon alázatossággal instáljanak: hogy vagy itt a győri majorokban, vagy Szabadhegyen; vagy ha az, mindezen felyül megnevezett helyeken meg nem engedtetnék ő felségétől, tehát valaholott ő felsége kegyelmesen applacidál-*

A szép kilátások közt megindult választmány ohajtott eredmény nélkül térvén vissza: az 1681. s 1687. vallástörvények és pedig az 1691. magyarázat szerint alkalmaztattak. Ily körülmények közt méltán elcsüggedt egyházunk saját jövője felett; mert a sákramentumok kivételével, híveinek vallásos ügye, sőt lelkészei képességének megítélése is határozattan a clerus véleménye, akarata- s nyilatkozatától tetetett függővé. ¹⁾ — Zsibbasztólag hatott ez a kedélyekre, any-

ni méltóztatik, ottan alázatosan eltenni, s amplectálni kölletik, és az Oratoriumot, minden Accessoriumival edgyütt ad praecavendas Illustris Comitatus, et Dominorum Terrestrium divexationes, maga ő felsége királyi Comissarius-
sa által excindáltatni, s consolidáltatni kérjék, s implorálják. Melyről is adjuk ezen hivatalos Irásunkat. Györött die 10. Septembris 1753. Kenesey Péter mk (p h) Csapó József mk (p h) Szücs Pál mk (p h) Stephanus Fördös de Aba mpr (p h) Sigismundus Csejtei mpr (p h) Samuel Sály mpr (p h) Tésla Mihály mk (p h) Nagy Ferencz mk (p h) Mike Keszi György mk (p h) Boráros Ferencz mk (p h) Patonay János kapitány mk (p h) Patonay Sámuel Obristlieut. mpr (p h) Horváth Kocsi Mihály mk (p h) Rácz Gergely mk (p h) Horváth Sámuel mk (p h) Szücs Péter mk (p h) Takács István mk (p h) Patonay Zsigmond hadnagy mk (p h) Karczag Ádám mk (p h) Sárközy Imre mk (p h) Nagy János mk (p h) Nagy András mk (p h) Vörös Péter mk (p h) Vörös Mihály mk (p h) Czompó István mk (p h). —

¹⁾ Hogy györi reformált egyházunk vallásügye a Sákramentumok kivételével, a clerustól függött, a következő példák is igazolják:

Honestam virginem Elisabetham Szabó, Helveticae Confessionis Parochianam meam cum Nobili Domino Josepho Nagy Czeglédiensi Helveticae Confessionis Predicantio, ter in facie Ecclesiae. promulgatam, nisi ex parte Sponsi quidpiam obstiterit, libere ubivis locorum copulandam dimitto. Jaurini 4. Mai 1753. Josephus Hermán Exterioris Civitatis Jaurinensis Parochus mpr (p h).

Praesentem Copiam cum suo originali per omnia conformem esse testor. Joan. Suhajda I. T. Rae. Jud. Juratus Notarius mpr (p h). —

Dispensatorialis quoad Baptismum.

Si quidem Dominus Spectabilis ac Generosus Dominus Samuel Patonay Vicecolonellus stolam competentem deposuisset, ideo praesentibus prolem eiusdem ad Sacrum Fontem Baptismatis, eum in locum ubi vult, et Ministrum, a quo vult baptisandum dimitto. Datum Jaurini die 9. Augusti. Ao

nyira, hogy többen a legvirágzóbb reformált családok közül városunkból kiköltözvén, nyom nélkül tűntek el, mint hajó a tenger hullámain. A hátramaradt rész pedig ősz pásztorával együtt, nehéz szivharcz után, kibékülve a körülményekkel, porszemeket kezdett gyűjtögetni reményvára fölépítéséhez. Évek jöttek s tűntek el, de a melegen táplált remény valósulni nem akart!

Pedig a tömeg erkölcsi s vallásos élete gondoskodást igényelt, azért az előljáróság, hívei lelki táplálékáról akkép gondoskodott, hogy a szomszéd szemei reform. egyházban működött hivatalnokok díjazásához évenként jelentékeny öszszeggel járulván, azok szolgálatát vette igénybe. —

Gymnasiuma könyvtárát ideiglenes használat, s kellő őrizet végett a nagykőrösi iskola igazgatóságának küldötte el, levelében világosan kijelentvén, hogy kedvezőbb napok beálltával azt ismét visszakövetelendi. ¹⁾ —

S hogy a megszakított vallásgyakorlat mielőbbi élvezetéhez annál biztosb reménye lehessen, az egyházi tanács élére ifjabb Pázmándy József tekintélyes jogtudóst hívta meg, ki is az itteni evang. egyház fel-

1757. Michael Sebő de Szín. Liberae Reg. Civitatis Jaur. Parochus mpr (p h). —

¹⁾ Losonczi István nagykőrösi tanár 1759-ben küldött levelében elismeri a küldemény valóságát, — egyszersmind igéri, hogy ha valaha ezen árva egyháznak vidulása leend, repetentibus a könyveket resignálni fogják. — 1805-ben a követelés Maár Péter lelkészünk által meg is történt, de azon évi april 18-kán érkezett válaszában Kovács József lelkész arról értesíti egyházunkat, hogy a könyvek nagy része elárvereztetvén csak a pénzt fogja küldeni, s a még eladatlan könyveket Azonban mind e mai napig sem pénz sem könyv nem érkezett, bizonyosan ez ügy a nem sűrgetés miatt elaludt. —

ügyelőjével Kiss Jánossal szövetkezve, az annyi országos törvény- s békekötések által biztosított vallásgyakorlat visszaállításaért több ízben jobbágyi hódolattal borultak a trón elé, honnan azonban folyvást csak remény- s üres biztatással tértek meg az övéikhez.

Gyászos idők gyászos emlékei!

E néhány lapra jegyeztük fel egyházunk keletkezése, küzdelmei, fájdalma s elbukása történeti vázlatát lehetőleg híven. És most ideiglenes sírja felett állva, kegyelettel emlékezünk meg azon jelesekről is, kik együtt sírtak bánatos, s együtt örültek örvendő híveikkel, vigasztalva, oktatta s bátorítva azokat, — valamint szinte azokról is, kik egész erővel oda munkáltak, hogy az ifjú nemzedék az apák hitét s vallásos buzgalmát örökiül nyerje, tudniillik a lelkészek és tanítókról. De be kell vallanunk, hogy vázlatunk hézagos leend, miután az 1671. catastropha alkalmával, majd a szerencsétlen lelkész száműzetésekor, az egyházi okirattár néhány darab kivételével elveszett, vagy idegen kezekre került, — mint ezt őseink oly fájó szívvvel panaszták. —

Reformált egyházunk első lelkésze volt hát Komáromi Sülye István később gályarab, — utóda Mocsai István, ki az 1682. szeptember 5-kén kezdvén meg az Anyakönyvek vezetését, a legelső esetet így vezette be: Szeptember 5. Török István, Klára. K azaz keresztszülei: Fördös Ágoston, s egynehány nemes asszonyok.

Helyébe lépett Tölhi István 1700 körül.

Szentgyörgyi Sámuel 1716.

Csúzi Cseh János 1723. augusztus 1-jén kezdte meg hivatalát, s elhalt Győrött 1732. április 28-kán. Buzgó lelkész, hatalmas egyházi szónok, s ügyes orvos volt. Vallásos használatra imakönyvet írt, mely-

nek nyomtatása halálakor félbeszakadván, annak folytatását, a hívek közkívánatára az egyházi előjáróság 1735. január 26-kán tartott ülésében isnét elhatározta. — Orvosi foglalkozása miatt sok baja volt a clerus és városi hatósággal, de egy, kezeink közt levő védiratában az ész és szív fegyvereivel erőlyesen küzd, — mutogatván elleneinek, hogy a megváltó kivétel nélkül követeli híveitől a betegek ápolását s vigasztalását; — s hivatkozván Lukács evangelistára, ki egy személyben orvos s igel hirdető volt, bebizonyítani törekszik, hogy a lelkészi s orvosi működés egymással helyesen összeegyeznek, — s állítja hogy e kedves foglalkozásait, az emberiség javára ezután is híven folytatandja. ¹⁾ Vele együtt működtek Szentgyörgyi Sámuel s Kasza Benedek.

¹⁾ A jeles védirat ez: Quod me attinet Johannem Csuzi Medicinae Doctorem, alterum Praedicatorum Ecclesiae Jaurinensis Helveticae Confessionis, Quandoquidem nunquam Praxim Medicam lucri causa exerceam aut exerceam, neque ad quempiam nisi vocatus et rogatus accedam, salva uti quidem ego arbitror Conscientia aegros visito, et quantum in me est, succurrere iisdem adnitor, nec puto — integro tamen omnium dignitate et auctoritate Excellentiorum iudicio — aegrorum opem meam expertorum et impense efflagitantium curam et visitationem seculare negotium esse, cum illud dulcissimus Salvator Dominus noster Jesus Christus Christianis omnibus praecipiat, aut cum functione Praedicatoris e diametro pugnare et incompatible quidpiam esse, cum Sanctum Lucam Evangelistam Medicum simul fuisse ex sacris Bibliis notius sit, quam ut dici debeat: proinde nullius violentiae aut temeritatis reus sum arguendus, si utrique muneri, obligatione id exigente, pro tenuitate et simplicitate mea satis factum iri cupiam.

Sub umbra autem aut colore Doctoratus me Deo militare velle non accusat conscientia, cum ad hanc Spartam a Dominis Principalibus meis sub ista Conditione vocatum et assumptum me noverim, ut Animarum solatium et resipiscentiam quaerentium curam in me suscipiam, ea enim ab officio, Praedicatoris disjungi neutquam debet. —

Érintett védiratot a következő sorok kíséretében küldötte a lelkész Gyöngyösi Mihály egyházi gondnokhoz, valószínűleg az illető hatóság előtt leendő bemutatás, s igazolás végett:

Csúzinak 1733-ban méltó utódává lón Komáromi Pál elébb kocsi lelkész, tudományosan képzett, s a közigyék vezetésére bensőleg hivatott egyén. A nagy közönség által csak hamar fölismertetvén benne a tudomány, erély s tiszta jellem, mint a hivatalos pályán áldást hozó tényezők, már az 1736. július 29-kén Peremartonban akkor egyik legfényesebb egyházunkban tartott kerületi gyűlésen — hol a samarjai később komáromi és veszprémi superintendentiák összeolvadása után alakult a mai dunántuli egyházkerület — mint esperes képviselte a tatai egyházmegyét, sőt Major Kocsi István superintendens betegsége miatt meg nem jelenhetvén, helyettes elnökczimmal vezette a tanácskozások folyamát, s a gyűlést mint a kerületnek ugyanott megválasztott s fölesketett főjegyzője hagyta el. — Meghalván Major Kocsi István 1744-ben, az 1745. majus 1-jén szinte Peremartonban tartott egyházkerületi gyűlésen szótöbbséggel superintendensnek is megválasztott, s a felavatásra meghívott Helmecky István dunamelyéki superintendens már az ünnepélyhez vala készülendő, midőn a győri ref. egyház, hihetőleg amiatti aggodalmában, hogy ha lelkésze a fényes hivatalt elfogadja, mind ő mind győri hívei még nagyobb baj s üldözésnek lennének kitéve, küldöttje Kocsi Horváth István által a gyűlés színe előtt kijelentette, hogy superintendensi minőségben lelkészeül őt tovább meg nem tarthatja. ¹⁾ A jeles és szerény férfit hát indo-

Bizodalmas jó Uram!

Az Apológiát ime beküldöm. Si quid non bene, aut inconvenienter sit scriptum, kegyelmetek pro lubitu mutalja és corrigalja. Az Ur Isten ily Apológiákra való szorulástól oltalmazzon meg bennünket. Kegyelmednek kötelességszolgája Csúzi János.

¹⁾ Az egyház e tárgyra vonatkozó határozata ez: Die 19. Aprilis 1745. in Domo Conventuali Tktes Fördös Mihály Ur, T. Chiapo József Ur, T. Pa-

kul hozván fel hanyatlott korát s hívei aggodalmát, a megtiszteltetés elől visszavonult ugyan, de egyháza iránt nem csak meg nem hidegedett, sőt a legborúsabb napokban annak érdekében a kormánynál is több ízben megjelent. Felfüggesztetvén városunkban a protestansok vallásgyakorlata, rövid idő alatt a kocsai s debreczeni gyülekezetektől nyert meghívást, de egyi-

tonay János Oberkapitány Ur, Bús István, 2 Curator Horváth K. Mihály és Rácz Gergely Ur, Fejér Pál Ur, Nagy János Ur, és az Egyházi Uraimék jelenlétekbén.

Minekutánna Tiszteletos Komáromi Pál Uram Praedikátor Ur által a szent Ecclesiának értésére adattatott jövendő Tiszt. Superintendentensnek electiojára Peremartonyban pro prima die futuri Mensis May praefigalt terminus, és azon Terminusra Tiszteletos és Tekéntetes Uraknak leendő Congressusa, tetszett a Szent Ecclesiának becsületes két Ablegalt Tagjai által, mind oda menendő Tiszt. Komáromi Pál Praedikátor Urunkat, mind az praefigalt helyen leendő Tiszt. és Tektes Conventust megtisztelni. Mely végre is nevezetessen Nztos Losonczy F. János és Horváth K. István Uraimék kóretetvén, loco Instructionis et Credencionalis ezen subsequalt, improcolalt Sz. Ecclesiánaknak Determinatiojának Scripto exhibealt extractusaval bocsáttak el.

Hogy ha Isten igazgatásából Tiszt. Komáromi Pál Praedicator Urunk, mint arra a Tisztességre igen érdemes és alkalmas Tiszteletos férfiú, Comuni Suffragio superintendentensnek választatnék, eő caractere e mi törös helyben levő Ecclánknak Statusara és Circumstantiajira nézve ő Kglmének békességes itt lehető maradását és lakhatását, meg magának Tisztls Komáromi Pál Uramnak magáról böltsen feltalált itéleti és declaratioja szerint is lehetetlennek itélvén és reménlvén: Determináltatott, hogy noha ő kglmét igen érdemes és kedves Praedikátorának a Szent Eccla recognoscallyja is, mindazonáltal in officio Superintendentis, itt Györben lakni ő kglmének a Sz. Eccla nem approbalhatja és meg sem engedheti, hanem a Szent Presbyterium in eo casu electionis ő kglmének de loco commodo et Subsistentia provideallyon, és ezen Szent Eccla determinatiojának a Szent Presbyterium előtt — a dolog ugy hozván magával — leendő declaratioja megnevezett Ablegalt Uraiméknak Committaltatott. Actum in Loco, die, Anno, ut Supra.

Az egyház Jegyzőkönyve, mely 1731. januar 4-ik napjától kezdve vezetetik. A helv. vallástételt tartó Túl a dunai főt. Superintendentiában élt Superintendentens vagy Reform. Püspökök élete. Irta s kiadta Tóth Ferencz a Reformatusok Pápai Collegiumában Theologiát s a t. tanító Professor. Györ 1808.

két sem fogadta el, hanem csendes elvonultságban az igénytelen szemerei egyház kebelében a tudományoknak s lelkészi hivatalának élt még 1760-ban. ¹⁾ —

Hivataltársai voltak: Kispataki János, a nevezett peremartoni gyűlésen kerületi pénztárnokká választatván arra köteleztetett, hogy a begyűlendő pénzösszegről évenként a superintendens és főjegyző előtt számoljon, — Molnár István, Csokonai László, ez utóbbi Ácsról hozatott, s városunkban megsemmíttetvén a vallásgyakorlat, innen távozott, — 1756-ban Alesúton szolgált lelkészi minőségben. ²⁾

Az elemi iskolában rendszeren egy fő- s altanító működtek. Ezek sorában nevezetesebbek voltak: Hevesy Sámuel, Szőnyi János, Veszprémi István, Diószegi Kákucs János, Szilágyi János, Csider Pál, Kapolyi Gergely és Sós Mihály. —

A gymnasiumban „Tiszteletes“ czímmel szolgált tanárok voltak: 1690 körül Vörösmarti Mihály, utána Cseh Csúzi József, ezt követé Helmecey István 1695-ben, később dunamelyéki superintendens, meghalt Nagykőrösön 1753, — Kisfaludi István, — Hollósi Mihály 1730, — Fekete Zsigmond, Liszkay Miklós 1734, nyomtatásban jelent meg e szerzőtől egy halotti emlékbeszéd, melyet Losonezi Farkas Pál felett mondott 1734, későbbjelesen 1739-ben a nagykőrösi tanárok koszorujában foglalta el méltó helyét, — Ber-

¹⁾ 1760. majus 9-kén értesíti a győri reform. presbyteriumot Szeméről, hogy a reá bizott ügyben híven eljár, s az eredmény az, hogy Csernel László Úr a megüritlt főgondnoki hivatalt hajlandó elvállalni. —

²⁾ 1756. april 10-kén Alesútról kéri fel a győri egyház előljáróságát, hogy szíveskedjék Nagl Zsigmondné asszony posttársboltjában tett adósságát kifizetni, vagy nevezett asszonyságot a legközelebbi aratásig várakozásra bírni.

tha Sándor, — Nádaskai Endre 1740, — Diószegi István, — Pápai Mihály, — Dancsházi Nagy József, ez utolsó még a vallásgyakorlat megszűnte után 1752-ben is húzta tanári fizetését. — A tanári testület tagjai, mint szinte az elemi iskola vezetői is a debreczeni és sárospataki főiskolákban felsőbb tudományokat hallgatott ifjak sorából vállalkoztak. ¹⁾ —

¹⁾ E lehetőleg teljes névjegyzéket hosszas kutatás után, a számadó és jegyzőkönyvekből, még is egyes okiratokból sikerült összeállítani. —

III.

Feltámadás és küzdelem.

Negyven évig küzdött Isten választott népe a hatalanság s száműzetés keserű fájdalmával; csaknem annyi ideig lebegett egyházunk kormány nélküli csónaka is a lét s enyészet rémes hullámain: míg végre a kor Mozese erős karral s hatalmas szavával a révpart biztos utát kijelölte. E volt II. József, kinek rendeletére a türelmi parancs 1781. october 29-kén a magyar királyi helytartótanács utján Pozsonyból kihirdetés s foganatba vétel végett, az egyházi s polgári hatóságoknak megküldetett. ¹⁾ Battyáni József primásherczeg

¹⁾ Közzöljük itt kivonatban a türelmi parancs azon példányát, mely a magyar kir. helytartótanács által az ország herczeg-primásához küldetett.

Magasságos és főtisztelendő bibornoka a szent anyaszentegyháznak!

Meg levón győződve ö felsége, hogy minden kényszerítés, mely az emberek lelkiismeretén erőszakot tesz ártalmas, — ellenben pedig a vallásra és köztársaságra nézve, a valódi türelemből, melyet a keresztyéni szeretet helyesel, a legtöbb haszon háranlik: tehát ezt minden császári királyi örökös tartományaiban bizonyos törvények által megerősítendőnek határozta.

Mivel pedig ezen királyi gondoskodás Magyarországot, s az ahhoz kapcsolt tartományokat annyival inkább illeti, mivel ezekben a nem katholicusok, tudnillik mind az ágostai, mind a helvét hitvallást követő, valamint a nem egyesült görög vallású lakosok is — amazok az ország tövényoinek, ezek pedig a királyi kiváltságoknak különös védelme alatt állanak

volt első, ki azt a pozsonyi társas káptalan templom-

jelenleg: tehát ő felségének kegyelmes akarata az: hogy fenhagyatván egyébként azon törvények és kiváltságok, melyek a fentírtett nem katolikusokra nézve kedvezőleg, akár tekintve a vallás nyilvános gyakorlatát, akár pedig az őket is illető polgári júsokra s előjogokra nézve alkottattak, és melyekre nézve kérvéssel alább némely kegyelmes királyi rendeletek bővebben elő fognak adatni, — ezen Magyarországnak és a hozzá kapcsolt tartományoknak egyéb kerületeiben is, — továbbá a szabad kir. városokban és községekben, melyekben a nem katolikusok, vagy a törvények, vagy a kiváltságok által a vallásnak nyilvános gyakorlatától, és a polgári jogoknak más következményeitől eltiltatnak, — azon keresztyéni türedelem azonképen, mint a cs. kir. tartományokba, bevitessék és megállapíttassék, mely aztán a következő pontokból fog állani:

1. A nem katolikusoknak, ugymint helvét és ágostai hitvallást követőknek, ugy színto a görög nemegyesült vallásúaknak mindenütt magános vallásgyakorlat engedtetik.

2. Ezen magános vallásgyakorlat oly értelemben veendő, hogy a 100 családból álló nem katolikus egyházközségnek, ha igazolva lesz, hogy elégséges eszközökkel bír, szabad leend jövőben magános imaházakat oly módon építeni, hogy ezek tornyokkal, harangokkal, és a közönséges utcázóli bejárással a nyilvános templomok formájára el ne láttassanak, — egyházi szolgálókat és iskolatanítókat bevinni, ezeknek szükséges lakokat építeni, és e szerint nemcsak ezen magános imaházakban vallásuknak mindennemű gyakorlata, hanem betegeknek látogatása is, miud ezen helyeken, mind ezeken kívül megengedtetik.

3. Hivatalra s fekvő birtok szerzésére képeseknek nyilvánítatnak mindenütt, ellenben dalmát, horváth s tótországokban, s némely szabad kir. városokban csak különös királyi engedély mellett.

4. A nem katolikusok az esküt más, mint vallásuk elveivel egyező formában letenni semmi alkalommal nem tartoznak.

5. A nem katolikusok a katolikus istenitiszteleteni megjelenésre nem szoríthatók, s így a mulasztásért sem büntethetők.

6. A vegyes házasságban, ha az apa római katolikus, mind a fi, mind a nőnemű gyermekek az apa vallását követik, — ellenben ha az anya katolika s az apa nem katolikus, a fi az apa, a nő pedig az anya vallásában fog neveltetni.

7. Az áttérésnél, ha például egy protestans apa tér a katolika hitre, minden a törvényes éveket el nem ért magzatok, nemi különbség nélkül atyjok vallását követik, — az anya térvén ellenben a katolika vallásra, csak az ő nemén levő, s törvényes éveken alul álló magzatok fognak a katolika vallásban neveltetni. Azt pedig nem leend szabad a katolikusoknak

mában személyesen kihirdetvén, érseki megyéjében a keresztyéni türelem zászlóját kitűzte. ¹⁾

A példa jótékonyan hatott, s honunk különböző részeiben protestans imaházak, iskolák s egyházakok emelkedtek csaknem a semmiből, hitelt felülmuló gyor-

követelni, hogy a nem katolikus szülőkől származott magzatok vagy árvák a katolika vallás elvei szerint neveltessenek.

8. A bábák által véghez vitetni szokott keresztelés mint a helvét hitvallásnak hitágazatival ellenkező, ezentúl is érvénytelen a helvét hitvallású egyházban.

9. A katolikus pap, ha csak nem hivatik, a nem katolikus betegek-re magát rájok nem tolhatja, — de ha hivatik, joga van neki a hívást elfogadni. — A protestans lelkész foglyait nemcsak a börtönben látogathatja meg, de még a vesztőhelyre is kikésérheti azokat.

10. Azon községekben, hol a nem katolikusok kellő számmal nincsenek, s így iskolával nem bírnak, gyermekeiket szabadon küldhetik a katolikusokhoz iskoláztatás végett.

11. A magnásoknak és nemeseknek az ő szokott lakhelyeiken épített imaházaikba a helybeli ágostai és helvét hitvallást követő lakosoknak és szomszédoknak járni szabad, és azoknak istenitiszteleket tartani szinte megengedtetik.

12. A nem katolikus lelkészi testület a katolikus püspök felügyelete alól kivetetik; — megengedtetik ellenben a superintendenseknek saját egyházaikat meglátogatni, csak hogy az ily látogatások az adózóknak minden terhelhetése, s bármily azoktól adandó költségek gyűjtése nélkül történjenek.

13. Többé senkit vallásáért, ha csak a polgári törvények, és kegy. királyi parancsok ellenére nem cselekszik, vagy a közsenset megzavaró vétket nem követ el, pénz vagy testi büntetéssel sújtani nem szabad.

Ezek azon szabályok, melyeket ő cs. kir. felsége különösen Magyarországra nézve megtartandóknak s ezért mielőbb kihirdetendőknak parancsol.

Ne terheltecssék tehát magasságod! e kegyelmes királyi választ a megyéjebeli clerusnak, illő megtartás és a teljesítendőknék teljesítése végett kihirdetni. — Kelt a magyar kir. helytartótanácsnak Pozsonyban october 29-kén 1781. évben tartott ülésében, — gróf Csáky János mk, Preszecker Mihály mk. Vallásmozgalom Magyarországbán. Irta gróf Majláth János. Első kötet, első füzet 57 s köv. lapok.

¹⁾ Vallásmozgalom Magyarországbán. Irta gróf Majláth János. Pest 1844. — Első kötet, első füzet 65. lap.

sasággal. Az 1749. vihar által szétzilált győri reformált egyházunk tagjai is lassanként kezdtek visszatérni, s az alakulás magasztos gondolatától áthatva, szellemi életök jövőjéről gondoskodni. De legszentebb vágyaik s jogos kívánalmaik sokszor meghiusultak tagadó válasza, vagy a kivitel utjába gördített akadályai miatt épen a városi hatóságnak, melybe ők anynyi reményt és bizalmat helyeztek.

A türelmi parancs magány vallásgyakorlatot biztosított honunkban a protestansoknak, oly értelemben, hogy ezek mindazon helyeken, hol száz család létezik, imaházakat építhetnek, torony- harang- s a közönséges utczáróli bejárás nélkül, — egyházi szolgákat s iskolatanítókat hívhatnak, csak hogy mindez az adózó nép rendkívüli terheltetését ne vonja maga után. —

Az alakulás elengedhetlen föltéte levén hát a fejedelmi parancs szerint, a száz család valódi létezése: a városi tanácshoz egy vizsgáló bizottmány kiküldéseért nyújtott be kérvényt egyházközségünk. S mi történt? A bizottmány elnöke Börcsi Márton bíró s Visy István kiküldött a türelmi parancs ellenére, száz házbirtokos család kimutatását követelték. A követelés ily értelemben teljesíthető nem levén: reformált egyházunk a megalakulásra képtelennek nyilvánított. Azonban a bizottmány véleménye felsőbb helyen elvettétvén, híveinknek a magány vallásgyakorlat megadatott, s így a türelmi parancs 2. pontja, s a legujabban kibocsátott kormányrendelet szerint, jogosítva lőnek arra, hogy elégséges eszközök birtokában imaházat építhessenek, lelkész s tanító szolgálataival élhessenek. ¹⁾ —

¹⁾ Az 1783. februárban közzétett helytartósági engedély így szól: *Publico Religionis Exercitio hic loci nulla ratione competente, privatum una*

Az eszközök elégségét is eleinte kétségbe vonta a városi hatóság, de e nehézség a készpénz, kötelezők, még is az építési terv felmutatása által azonnal eloszlattatván, a czél kiviteléhez már csak egyetlen lépés hiányzott, ugymint a kellő helyiség. Elődeink azért, mint a közterhekben a többiekkel egyiránt osztozó polgárok, az építéshez szükséges területért a városi hatósághoz ismételve folyamodtak. De az önzés s egyesek szűkkeblüsüge ismét talált módot, hogy e jogos kérelem is elejtessék, a külvárosok félre eső s hitsorsosink által nem lakott részeiben mutattatván ki az annyiszor kért terület, mi természetesen el nem fogadtatott. ¹⁾

cum Scholis Trivialibus utriusque confessionis Communitati ita tamen admittendum annuitur, ut Delineationes extruendorum aedificiorum cum Projectis Sumtuum praeve finem in illum submittantur.

Helveticae interim Confessioni addictis, qui numerum minorem domiciliarum familiarum constituunt, liberum sit, utrum Pastorem et Ludi Magistrum sibi constituere, aut in vicinia existentibus Ministris, ad faciendum Sumtuum Compendium, Curam Animarum adhuc ulterius relinquere velint. —

¹⁾ Nem sikerülvén öseinknek a városi hatóságnál alkalmas helyiséget kieszközölni, a magas kormányhoz folyamodtak, s innen a városi hatóság ez utasítást illetőleg rendeletet kapta:

Cum supplicantes Augustanae et Helveticae Confessioni addicti potissimum in Suburbiiis resideant, decernitur, ut fundi tam pro Oratorio, quam et aliis necessario struendis aedificiis requisiti iisdem in exteriori Civitate, loco opportuno, per Magistratum Civitatis in locum ademptorum assignentur, in qua assignatione tamen commoditatis populi Acaholicici in interiori et exteriori Civitate degentis ratio habeatur.

E rendelet következtében három helyiség jelöltetett ki hatóságilag egyházunk részére. Egyik az ugy nevezett ó temető az Ujváros végén, — másik szinte az Ujvárosban a görög templom szomszédságában ma is fennálló katonai laktanya, — harmadik a mai nádorvárosi városház kertjének egyik szöglete. — Az ó temetői helyiség nem fogadtatott el, mert kívül esett a város területén, — a második nem, mert a sok rozzant épület becsera fölemesztette volna az egyház pénzerejét, — a harmadik sem, mert a város e részében alig néhány reformált család lakott. —

Haladt az idő, s néptünk az oly régóta nélkülözött vallásgyakorlat, s gyermekei vallásos oktatása után sovárogván, rendezett előjáróságunk teendői sorában legelsőnek hitte a lelkeszi s tanítói hivatal betöltését. Ez ohaja teljesült, nyervén Szerencsi Nagy Istvánban egy tiszta jellemű, hitbuzgó s tudományt kedvelő lelkeszt, ¹⁾ — mint szinte Hada Jánosban, a közvárosnak megfelelő ügyes és szorgalmas néptanítót, — s ezek közreműködése folytán, az első istenitizsület 1783. april 27-kén a Nagycsalád újvárosi házában szokatlan néptömeg jelenlétében vallásos áhitattal megtartatott, ²⁾ — s a gyülekezet elemi iskolája a helytartósági tilalom ellenére, szinte ez alkalommal megnyitattott. ³⁾

¹⁾ Szerencsi Nagy István adta ki a Magyar Concordantiát javítva s bővítve, két kötetben. Győrött 1788. —

²⁾ Hír szerint e ház az Újváros főutcájában ma is fenálló Vörösféle ház, melyet keletről Eitner Károly börgyáros, nyugatról pedig Horváth Ferencz kádár laképületeik környeznek. —

³⁾ Jeléül annak, mennyire túl csapongott sokszor a helytartó tanács hivatása körén, ide ígatjuk annak egy rendeletét, mely a türelmi parancsban világosan kifejezett fejedelmi akaratot paralysalja.

Prudentes ac Circumspecti
Nobis honorandi!

Informatione Civici huius Magistratus Jaurinensis, qua mediante delineationes oratoriorum per Augustanae et Helveticæ Confessionibus addictos strui desideratorum, sumptuumque Projecta sub 4. labentis Mensis isthæc submisit percepta, eidem Civico Magistratui hisce rescribendum duxit Consilium istud Regium Locumtenentiale: Iisdem Augustanae et Helveticæ Confessionis addictis privatum Religionis Exercitium una cum Cantore, sed ut uterque tam Germanicæ, quam et Hungaricæ Lingvæ gnarus esse debeat, Proventus vero stolaris Parocho Catholico dependantur, interimaliter admitti. *Scholæ autem iisdem, cum Jaurini alioquin omnis generis Scholæ bene dotatæ præexistant admitti nequire.* Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Hungarico, Posonii die Decima quarta Mensis Aprilis Anno 1783 celebrato. Eorundem Benevoli Comes Joannes Csáky mpr. Franciscus Skerlecz mpr, Ludovicus Boros mpr.

A közlekedéskészséget ügyesen felhasználni tudó presbyterium a Matkovics család által bírt, három utczára s egy szabad térre néző „*Veres ökör*“ című fogadót 9400 forintért nem sokára megvásárolta, s mindenek előtt, a lelkészi s egyéb hivatalokat abban elhelyezvén, keletre néző üres oldalán imaházat rögtönzött, mely 1784. december 14-kén ünnepélyes fölavatás után a közhasználatnak átadatott. E szerény imaházba gyülekezünk jelenleg is, hogy épüljünk a hitben, növekedjünk a kegyelemben, s erősödjünk a testvéries vonzalom- s emberbaráti szeretetben. —

Föléledt hát hamvaiból ismét szentegyházunk. De mivel léte csupán királyi kegy- s jóakarattól függött; s a Károlyféle leirat folyvást jogerővel bírt: az önállóságért még sokat kellett küzdenie. Küzdött hát itthon a százados jogért, s képviselői Kiss János és Pázmándy József által jobbágyi hódolattal esdeklett fejedelme előtt az ősci által bírt nyilvános vallásgyakorlatért, — s a nemes és jogos küzdelem nem maradt eredmény nélkül.

1784-ben a bel- s újvárosi plébánusok ellen azért nyújtott be egyházunk felsőbb helyre vádiratot; mert nevezett lelkészek a protestans keresztlési, esketési s halálcseteknél a szokottnál nagyobb díjt vettek. Az ügy hatóságilag megvizsgáltatván, s a panasz jogossága kiderülvén, az önkényleg felrugtatott díj leszállítatott. 1) —

1) A helytartótanácsnak ez ügyre vonatkozó rendelete:

Cum in plerisque Regni Hungariae Diaecesisibus haecenus observatum fuisset, no libera Stola duplam simplicis excedat, Parochus vero újvárosiensis ultra triplicatam quoque Consistorialiter applacitam Stolam a querulantibus exegerit; hinc eundem medio Domini Diaecesanii commouendum jubet Allefata Majestas, no quempiam pro futuro in exactione Stolae excessum

1785-ben kinyerte egyházunk, hogy halottjait saját hivatalnokai által, rendes szertartással temethesse el. ¹⁾ —

1786-ban megadatott neki az iskolatartás joga is,

committat, et quidquid ultra definitam Stolum hactenus excessive exactum fuisset, id querulantibus instantanee refundatur, ac demum, interea etiam, donec universalis in Regno Stolarum Regulationis Negotium suo modo, idque proximius elaboratum fuerit, apud Dominum Episcopum disponendum committitur, quatenus sine mora, ordinare velit, ne titulo liberae Stolae ultra duplam simplicis Parochi Diaecesis eiusdem a Parochianis suis exigere audeant, super effectu denique praemissorum circumstantialium Consilio huic Locumtenentiali Regio submittere velit informationem, eo etiam per expressum declarato, ut vel interea etiam, donec praevio modo universalis in Regno Stolarum Regulatio elaborata, perque Ssam Suam Majestatem benigne ratificata, et stabilita fuerit; tam praefati Ujváros dicti Suburbii, quam et alii etiam Diaecesis Jaurinensis Parochi ab A catholicis Sepulturae, Copulationis et Baptismi causa ad Ministros proficisci cupientibus, ultra simplicem Stolum nihil desumere attentent, verum super hac deposita Testimoniales gratis extradare debeant. —

Quemadmodum proinde Regium hoc Locumtenentiale Consilium ad effectum pereductae Benignae Ordinationis Regiae, apud titulum Episcopum Jaurinensem sub hodierno necessaria disponeret, ita una eandem Civico huic Magistratui quoque pro sui, antelatorumque querulantium notitia, et respective in quantum Sphaeram etiam ejusdem respiceret, pro debita effectuactione hisce intimari. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali. Posonii die 29. Augusti Anno 1786 celebrato, Comes Paulus Bulassa mpr, Josephus Aszalay mpr.

¹⁾ A magyar királyi helytartótanácsnak Győrváros tanácsához e tárgyban intézett rendelete:

Prudentes ac Circumspecti!

Siquidem Sua Majestas Sacratissima Sub 1. Septembris a. c. et Numero 10875. horum elargito Benigno Rescripto mediante, omnibus hoc in Regno Hungariae partibus eidem adnexis Augustanae et Helveticae Confessionis addictis, privato Suae Religionis Exercitio gaudentibus Asseclis funera sua cum Cantu peragendi Facultatem clementer concedere dignata fuisset.

Noverit proinde Civicus hic Magistratus praeductam Benignam Suae Majestatis Sacratissimae Resolutionem pro Omnium et Singulorum Notitia et directione, in gremio sui publicam facere. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die 13. Septembris 1785. celebrato. Benevoli C. Antonius Jankovics mpr. Joannes Michalkovics mpr. —

de az iskolatartásra elégtelen leány s főkegyháza köteleztettek továbbra is gyermekeiket a római katolikus iskolájában, s azok rendszere szerint oktattatni, — fölmentetvén még is a római katolikus iskolamesterek tartásától. ¹⁾ —

Koránt sem volt egyházunk ily szerencsés anyagi állása biztosításában ; mert a városi hatóság ellen-szenve keresve kereste az alkalmat, hogy megkezdett jogbitorlásait folytathassa.

1788-ban a gyülekezet birtokában volt, s szépen jövedelmezett kávéház bezáratását rendelé el, — s daczára a sérelem ellen benyújtott tiltakozásnak, határozatától csupán akkor állt el, midőn egyházközségünk részéről a jogélvezetért megszabott évi adó szerződésileg is köteleztetett. ²⁾ —

¹⁾ 1786. martius 3-kán küldetett városunk hatóságához 28427. szám alatt egy helytartósági rendelet Budáról, melynek bevezetése így hangzik: Si quidem Altissima Suae Majestatis Mens eo intenta esset, ut Scholae in Regno hocce Hungariae cumprimis autem Nationales stabili quodam fundamento nixae debite regulerentur, idque ratione Scholarum etiam Nationalium A catholicis quoque concessarum aut concedendarum observetur; hinc Civico huic Magistratui sequentia de Benigno Jussu Regio intimanda habet Consilium hoc Locumtenentiale Regium:

E rendelet 1, 2, 5, 7 pontjaiban megállapíttatik a protestánsok iskolajoga, — de ugyanezen rendeletben egy fönséges eszme, a nemzeti iskolának államköltségen leendő felállítása is szabatosan meghatároztatik, — s ha e felvilágosult fejedelem oly korán sirba nem száll, a nevelésügy honunkban ma alkalmasint más alak s színezettel birna! —

²⁾ A szerződés, mely a hosszas s ingerült vitának véget vetett ez:

Alább megirt Győri helv. Confession levő gyülekezet előljárói adjuk tudtára a kiknek illik, hogy minekutánna azon házat, melyben Langh Mihály Purgeri kávéfőző azon alkalmatossággal, midőn tudnillik az Vörös Ökör Vendégfogadóját hozzá tartozandó épületekkel együtt, melyek között azon ház is comprehendáltatott Oratoriumunknak, és szükséges épületeknek Nemes Matkovics Uraktól vettünk, kávéfőzőt, és ilyen végre tőlök árendában, és azután is tőlünk is hasonló móddal eddig birt, de a Nemes Magistratus annakutánna kérdésbe vett, és azt ugymint különös minket nem

1789. év tavaszán egy szép reggel, egyházlakunk hátulso kapuja előtt, a szabad tér keleti szögletén építész, kőmivesek s napszámosok sűrűgtek, méregetvén a helyiség szélét és hosszát, rendezvén a szállított anyagot, kijelölvén, sőt tüstént ásní is kezdvén az alapot, melyre egy kamarai emeletes épület terveztetett. — A meglepetés komoly perczeiben nem állván előljáróságunk hatalmában egyéb a tiltakozásnál, tiltakozott, 1)

illethező polgári Beneficiumot considerálván, több ízben tett Magistratualis végzése szerént bezáratni kívánta, most ujabban ugyan kávéfűző Jussal bíró Polgár Stockman Györgynek árendába kiadni kívánnuk, hogy tovább a Nemes Magistratus által ebben ne hátráltassunk, elébb ugyan a Felsőes Helytartó Tanáchoz folyamodtunk, annakutánna pedig a Nemes Magistratushoz, onnét sub dato 11. februarii 1791 érkezett, s a dolognak békességes elintézését kívánó Parancsolatnak utasítása szerént a Nemes Magistratussal oly végezésre léptünk, hogy valamint mi magunknak semmi kávéfűző Just nem tulajdonítunk, nem is tulajdoníthatunk, és ennek bizonyosságául esztendőnként a Nemes Városi Cameralis Cassába 10 Rforintokat fizetni ajánlottunk; ugy ellenben a Nemes Magistratus azt a házat Stockman Györgynek vagy más kávéfűző Polgárnak husz egymás után következő esztendőkig a 24. praesentis számlálván, vagy meddig azután is a Nemes Magistratus általunk akkor leendő kérésünkre megengedni fogja, tölünk árendában bírni nom ellenzi, — hogy ha pedig a gyülekezet azon házat akármikor más haszonra fordítani fogja, akkor ezen fizetés is azonnal önként elmaradjon. Melyet a mint mi keziünk aláírásával bizonyítottunk, ugy a Nemes Magistratus ebben való megegyezéséről nekünk hiteles Tanubizonytságot kiadni tartozik. Györött die 16. aprilis 1791. Pázmándy József, Tek. Nemes Győr Vármegyének Tábla Birája és a fellebb irt Helv. Confession levő gyülekezetnek Inspector a mpr. Ugyanezen gyülekezet Kántora Nagy János mpr, Öregebb Kardszag Ferencz ezen Ecclesiának Perceptora mpr.

E szerződés Szabad kir. Györvárosa tisztí karának 1791. april 29. tartott ülésében felolvastatván egyhangulag elfogadtatott, — miről az illető gyülekezet előljárósága azonnal értesítettvén, a szerződés teljesítéséiro felhivatott. —

1) Az ellenmondás szórúl szóra ez:

Sacra Caesareo Regia Majestas amplissimo Magistratu Civitatis Jauriensis benigne mandando, quatenus in ponderatione salis occupantibus Dominis officialibus pro eorundem aedificiis fundum idoneum amplissimus Magistratus assignaret; ne utiquam benignum mandatum Sacro Caesareae Re-

azonban az építés gyorsan haladt. A tiltakozás nem használván, Pázmándy József a gyülekezet első gondnoka 1789. april 20-kán Szentgály József kamarai igazgatóhoz, majd a városi ¹⁾ s megyei hatósághoz intézett nyilatkozatában ismételve tiltakozott e merész s a tulajdon szentségét megtapodó tény ellen siker nélkül, s az építkezés még gyorsabban haladt. Összefoglalván azért a kávéházi s a jogtalan építkezési sérelmeket, megszüntetésökért a fejedelemhez folyamodott. De mielőtt a baj orvosoltatott, József a protestans egyház irányában magát halhatlanított kormányzó kora sirba szállt. —

Fenáll hát az épület jelenleg is, mint gyászos emléke a mult században dívott türelem s ököljognak. Adja az ég! derüljön honunk- s városunkra egy boldog kor, s az utódok pirulva apáik botlásain, eszközjék, hogy a nemesebb izlést s a birtokjogot annyira sértő emlék eltűnjék, mint egykor Sodoma az Úr haragja miatt; s nyújtsanak reményt számban s erő-

giae Majestatis ita sonat, ut cum damno et praejudicio quovis tertii in effectum deducatur, sed ut adiuventur modus hoc in passu sine damno alterius. Intentio autem amplissimi Magistratus, videre est, contra Jus naturae instituta esse, ubi nempe portam Parochialis Domus pro usu sane summe necessario ad memoriam hominum applicatam, de novo extruendo aediñcio cassare vellet. Ex quibus motivis haec omnia instituantur, Deus optimus, qui corda hominum scrutatur, optime novit; nos tamen solemniter protestamur contra institutum et factum amplissimi Magistratus, desuperque Testimoniales extradari petimus.

Beadatott a városhoz 1789. april 14.

¹⁾ A városi tanács a reform. előljáráságnak kellően indokolt tiltakozására egyszerűen így válaszolt: Nachdem alle die durch gedacht Helvetische Gemeinde aufgeführte Gründe nicht hinlänglich seynd, den von Seiten dieses Stadts Magistratos gefassten Ratschluss abzuändern, daher wird die bitende Gemeinde von ihren Gesuche gänzlich abgewiesen. Gegeben aus dem Rath der Königl. Freystadt Raab den 29-sten April 1789. Durch Franz Schopf Ober Notär mpr.

ben is gyarapodó egyházunknak, hogy roskatag s majd egykor a kor- s vallásszabadságunk igényei szerint átalakítandó s hihetőleg diszes toronynyal ellátandó temploma, ily üdves intézkedés folytán szép kilátást nyerend. —

Józsefet a trónon testvére II. Leopold váltotta fel 1790. Elfásulva ekkor már nemzetünk a kormány- s közegeinek nemzetiségünk megsemmítésére irányzott százados törekvései- s nyíltan bevallott céljai miatt, kevés jót reménylt az új fejedelemtől, annál többet a protestans hitfelekezet. Ismerte ez Leopoldot, már mint toskánai herceget, s a Tamburini páduai hittanár elnöklete alatt tartott pistojai — 1786. — zsinatból ismerte, ¹⁾ — mely fejedelmi sugallat nyomán, a hierarchia eltörlése- s egyetemes egyházreform mellett nyilatkozott. — És reményében nem is csalatkozott. A nagy szellemű kormányjelölt szintoly magas léleks javítási szándokkal lépett honunk földére, s eltérve dicsőült testvére modorától, az országos törvények- s kölcsönös békekötések által szentesített nyilvános vallásgyakorlattel ohajtá zaklatott eleink jogos kívánalmait kielégíteni. De hatalmas párttal kellett küzdenie, s csak férfias komolyság- s nemes buzgalom által sikerült a haza terheiben osztozó protestans polgárokat a közös jogok s szabadalmak birtokába ismét visszahelyezni. —

Igy jött létre hosszas vajúadás, s ingerült küzdelem után 290 szavazattal 84 ellen az 1790/1. XXVI-k törvényzikk, mely azóta magyar protestans egyhá-

¹⁾ Handbuch der Kirchengeschichte von Ferd. Guericke Halle. 1838.
Kirchengeschichte von Dr. Karl Hase. Leipzig 1841. —

zunk legbiztosb közjogi alapját képezi. 1) S bár e tör-

1) Nevezett törvényzikk lényeges tartalma ez:

Mínt hogy a karok és rendek a köztük örökösen fenmaradandó őszhangzás és egyesség megalapítása végett igazságosnak ismerték, hogy a valás ügye csupán Magyarország határán belől az 1608. és 1647. évekbeni törvényes állásra tétessék vissza, és hogy következöleg az evangelicus, mind ágostai, mind helvét hitvallást követő ország lakosaira nézve, visszaállított vallásuk szabad gyakorlatának örök alapjául vétessenek és megújítottanak a bécsi békekötésnek koronázás előtti 1608. évi országgyűlés első cikkelyében idézett és törvénykönyvbe igtatott tartalmai, — hasonlóan az 1647. V. törvényzikkelybe betett linezi békekötései: ezért kegyelmesen hozzájárulván ő felsége — nem állván ellent az egyházi és némely katolikus világi uraknak ellenmondásai, sőt azok örökre érvénytelenítettvén — határoztatik:

1. Hogy figyelembe nem vétetvén a későbbi rendeletek, törvényzikk, kiváltságok, királyi válaszok és magyarázatok, ezentűl a vallásnak gyakorlata a templomok, tornyok, harangok, iskolák, temetők s temetkezés szabad használatával, úgy az ország báróinak, magnásoknak és nemeseknek, mint a szabad városoknak, és az ország minden karainak és rendeinek, a maguk és a fiscus jószágáiban, a mezővárosokban és falukban szabadon hagyatik.

2. Nyilvános vallásgyakorlat biztosítottatik a magyarhoni protestausoknak a főnebbi pontban meghatározott módon, s e jogélvezet kiterjesztetik a leányegyházakra is, azon világos kikötés mellett, hogy az adózó nép erején túl ne terheltessék.

3. Fölmentetnek a protestans mesteremberek, valamint mások is a valláselveikkel ellenkező egyházi szertartások teljesítése alól. Nem kötelezhetők hát többé ily cselekvényekre, sem ezen cím alatt bármily adózásra.

4. A protestans egyház törvényes előljárói elnöklete alatt, előleges királyi engedély után, s a kormány által felügyeleti jogánál fogva kinevezendő biztosa jelenlétében, bármily egyházi gyűlést tarthat belügyei rendezése végett.

5. Királyi beleegyezés után szabadságában fog állani a protestans egyháznak, új s bármily rangú iskolákat állítani, azokat rendszer- s tanítókkal ellátni, — magasb osztályú tanulóit ünnepi s egyéb jótétemény elvezetésére egyes gyülekezetek- s jóltevőkhöz kiküldeni, — végül vallásos irányú könyveit saját könyvvizsgálói felügyelete alatt nyomatni.

6. Fölmentetnek a protestansok minden, a katolikus lelkésznek, iskolatanítónak, vagy más egyház szolgálóinak eddig szokásban volt fizetési tehertől.

7. Megengedtetik a protestans lelkészeknek a bebörtönzött rabokat

vénycikkben sem a békekötések valódi értelme kifejezve, sem az egyenjoguság elve meghatározva nincs: féltékenységből-e vagy inkább csak a szokásos gyakorlat nyomán, 1791. február 8-kán a tanácssterem asz-

látogatni, sőt azokat a vesztőhelyre is kikísérni, de ott a néphoz intő beszédet tartani nem, — erre kizárólag a katolikus papság levén feljogosítva.

8. Hivatalképéseknek nyilváníttatnak hazaszerte, és pedig a kedvezményvel, hogy

9. az országos eskü ezen záradékára nézve: „*A boldogságos szűz máriára, Istennek szentjére*“ menteseknek nyilváníttatnak.

10. Minden néven nevezhető egyházi alapítványok választott hitsorsosaik által kezeltesse, épen hagyatván a kormány felügyeleti joga ezokra nézve is.

11. Házassági ügyeik saját egyházi tanácsaik előtt ítéltesse el, — de az elvek, melyek szerint e tanácsok itélni fognak, felügyelet s megerősítés végett a kormánynak bemutatassanak.

12. A templomok s paplakok erőszakos elfoglalói az 1647. XIV. törvéncikkben megállapított 600 forint bírságot fizetendik.

13. A katolikus egyháztagnak a protestans hitre áttérése mindannyiszor ő felségének bejelentendő.

14. Mindezen jogok, horvát-, tót- s dalmátország mellőztével, csupán a magyarországi protestansoknak biztosíttatnak, — ha pedig valakinek közölők az érintett társországban jogos keresete vagy birtokigénye lenne, ő felségétől kárpótlásra számolhat.

15. Minden vegyes házasság katolikus lelkész előtt kötendő, — s az ily házasságból születendő gyermekek, ha az apa katolikus, mindnyájan annak vallásában nevelendők, ha pedig az apa protestans, akkor áll a szabály: nem a nemet követi.

16. Az ily vegyes házassági perek szent szék elé tartoznak, mivel itt szentségről van szó.

17. A katolikusoknak most szokásban levő ünnepeit külsőleg, a közbotrány eltávoztatása végett, s nem magánykörben, az ágostai s helvét hitvallást követőknek is meg kell tartaniok, azon hozzátétellel, hogy a földesuraknak s gazdáknak tiltatik alattvalóikat vagy szolgálóikat akár katolikusok vagy evangélikusok legyenek, az ünnepek s szertartások, s áhitatoságok megtartásában akadályozni. — Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta gróf Majláth János. Első kötet. Első füzet 76. s köv. lapok. Harminczkét okok, melyeket azon világi katolikusok, kik 1790. 30. Novemberben a kalocsai érseknél tartott gyülekezet végzésére reá nem állottak, kinek kinek ítélete alá terjesztettek, 1790-k esztendőnek XII-k havában.

talára ez ellenmondást tette le a bibornok primás: *Mi Batthyányi József bibornok, esztergomi érsek s a t. Sajat nevünkben s Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek egyetemes papságának nevében és személyeiért, ünnepeélyes tiltakozás és ellenszólás módjával, nyiltan, közönségesen, és világosan fölfedezzük és kinjilatkoztatjuk, hogy midön a jelen, ö cs. kir. felsége legkegyelmesebb urunk által, Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek összes rendeinak, szabad királyi és fő Buda városba, a közelebb mult 1790-ki év Pünkösöd utáni második vásárnapjára eső junius 6-ára összehitt, s későbben szabad királyi Pozsony városba áttett országgyűlésen, más országgyűlési tárgyalások között az ágostai és helvécziai hitvallású vallások ügye ismét előkerült; mivel a mult időkben ezen hitvallások ügyének országgyűlési tárgyalás alá vételével az ország primásai az esztergomi érsekek, s Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek többi papsága ezen tárgyalásokban s lehető határozatokban soha egyébkint részt nem vettek, csak és amennyiben azt az ös katholika vallás, s az egyházi jogok és szabadalmak jogsérelme nélkül tehették, söt minden összes és egyes kötésnek és czikknek, melyek bárminő módon és bármely szóval ellentétben állottak a katholika vallással, s annak jogaival és szabadalmaival, és jogsérelmet okoztak azoknak, minden záradékukban, pontjokban és részökben teljesen és mindenkép ellene mondtak és szólaltak: azért elődeink ezen dicséretes példája által vezérelve, s pásztori hivatalunk által is kötelezve, nehogy hallgatásunk által valamiben megegyezni látszassunk, mi is saját nevünkben, s Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek egyetemes papságának nevében és személyeiért, a nevezett ágostai és helvécziai hitvallások ügyében eddig tartott vagy ezentúl tartandó tárgyalásoknak, s a jelen or-*

szágygyülésen netalán alkotandó törvényczikknek, mely a katholika vallásra, s az egyházi jogokra és szabadalmakra bárminő módon, és bármely szóval jogsérelmes lenne, az ország összes rendei előtt, nyíltan, közönségesen és világosan ellenmondunk és ellenszólunk; ezen ellenmondásunkat és tiltakozásunkat a velünk egyetértő világi katholikus urakra is kiterjesztvén, s egyuttal ki nyilatkoztatván, hogy azon eddigi tárgyalásokban és határozásokban mi és Magyarország, s az ahhoz kapcsolt részek papságából mindenki nem máskép vettünk részt, vagy az ezentúliakban vehetünk s akarunk részt venni, csak és amennyiben azok a katholika vallásra, s az egyházi jogokra és szabadalmakra sérelmesek nem volnának; s a jelen országgyűlés törvényeinek aláírásából bármely szín és ürügy alatt a papság megegyezését a vallásügyi törvényben következtetni nem akarjuk. Egszersmind kérvén, hogy nekünk, Magyarország és az ahhoz hapcsolt részek egyetemes papságának, mindnyájunk nagyobb biztosítására, és a szent katholika vallás védelmére, erről bizonyítvány adassék ki. Kelt Pozsonyban, február 8-kán az ur 1791-ik évében. Batthyányi József bíbornok, Magyarország primása saját és az egész papság nevében (p h) Kondé Miklós kattarói püspök, esztergomi kanonok, s ő eminentiájának esztergomi főhelytartója. ¹⁾ —

Nehéz harczot vívhatott Batthyányiban ész és a szív, mig magát ez ellenmondás benyújtására elhatározta; de mint látjuk, győzött az ész, s a hivatal szigora a legjobb szív sugallatát is elfojtá. —

¹⁾ Az 1790/1-ki XXVI-ki vallásügyi törvény keletkezésének történelme. Közjogi észrevételekkel a bécsi és linczi békekötések alapján. Irta Irianyi József. Pest 1857. 149. lap.

Azért tesszük e megjegyzést, mert Batthyányi a türelem, nemes szív s jóakarát magasztos példánya volt, s mint ilyennek emléke áldásban is maradandó közöttünk. — Hát nem a legnemesb szívet tanusította-e a türelmi parancs kihirdetésekor, mint ezt főnebb már érintettük? Hát nem a türelem lelke nyilatkozott-e ajkain, midőn az 1790/1. XXVI-k törvényczikk vég-tárgyalásakor így végzé előadását: *„arra fordítsuk minden igyekezetünket, tettel, szóval és példával, hogy az ellenmondás alapja és oka magában megszünjék, és így annak használatára soha se legyen szükség; soha se keljen fel egymás ellen, ámbár különböző vallásúak és érzelmiük, egyik rend a másik ellen, s a községek és egyének boszantásokra és szidalmakra ne ragadtassanak; a kedélyek annyira ohajtott nyugalalmát nem érhetjük el biztosabban, mint ha mindenkinek megadjuk a magáét; ha ágostai és helvécziai hitvallású polgártársainkat, kik a polgári jogok és rokonság által ugy is hozzánk vannak csatolva, ámbár vallási véleményben tőlünk különböznek, az örök béke és egyesség végett, királyi rendelet által kapott legszabadabb vallási gyakorlatukban, valódi és őszinte szeretettel, mely nem verseng, senkinek sem irigye, szemléljük, s tőlök ugyanazon őszinte szeretet visszonzását várjuk.“* ¹⁾ Nem a béke s jóakarát szelleme vezérelte-e e nagy férfit mindazon intézkedéseiben, melyek által meggátolni ohajtá, hogy ama szerencsétlen budai zsinatnak a protestans papság lealacsonyítására irányzott határozatai fejedelmi szentesítést nem nyerhettek? ²⁾

¹⁾ Az 1790/1-ki XXVI-ki vallásügyi törvény kelezésének történelme. Közjogi észrevételekkel a bécsi és linczi békekötések alapján. Irta Irinyi József. Pest 1857. 154. lap.

²⁾ Egyházi Almanak MDCCCLII-k évre. A helv. vallástételt tartó du-

E törvényes alapra az 1790/1. XXVI. törvény-czikkre támaszkodva, ohajtá serdülő egyházközségünk is belügyeit rendezni, s a hatalmában állott eszközökkel erejét növelni, s az elfoglalt tért szilárdítani. De ohajtása ismét hatalmas ellenszegülésre talált úgy a városi hatóság, mint egyes helységek- s testületeknél.

Érezvén felekezetünk, hogy protestans egyházunkban nem a hivatal kölcsönöz fényt s tekintélyt az egyénnek, hanem megfordítva: fő figyelmét hivatalnokai becsületes, s az érdemet némileg jutalmazó díjazására törekedett fordítani. De azonnal belátta, hogy az anyagi erő legdúsabb forrása a hívek tömegében rejlik: azért a létszám növelésén dolgozott, s mily sikerrel? A protestans ifjú czéhbe fölvétele vagy egyenesen megtagadtatott, vagy roppant áldozattal lón elérhető. Ha hitfeleink közül bárki Révfallu vagy Sziget helységekben ház vagy földbirtokot akart szerezni, célját csak úgy érthette el, ha a hatóság előtt kiállított térítvényben elébb kötelezte magát a római katholicus egyház fentartásához évenkénti arányos fizetéssel járulni. — Szigetben többszöri kérelem után sem jelöltetvén ki temetkezési hely, az ottani protestans lakos kényteleníttetett halottját az ujjvárosi igen távol eső temetőbe vitetni, és ott, kimerjem-e azon sötét idő szegényére mondani, halottaink fejfái csúfosan kivágtattak. ¹⁾ — A városi hivataloskodás utja, bármily

namelléki egyházkerület részéről szerkeztette Polgár Mihály egyházkerületi főjegyző. Kecskemét. 244. lap.

¹⁾ Jelöltetett ugyan több ízben temetkezési hely szigeti hitfeleink számára, de azt elfogadni nem lehetett; mert ingovány, s oly félre eső hely volt, hova rendesen az elesett, vagy ragályban elhullott barmokat szokták elásni. Végre 1809-ben a szelid lelkű s valódi keresztyén jellemű Wilt megyéspüspök, s nevezett helység földesura a köztemető használatára jogosítá fel őket, s e jogot jelenleg is békében, s minden háborítás nélkül élvezik.

tudományos műveltségű protestans polgár előtt el volt zárva, — s egyházainknak a közpénztárból nyerendett segély iránti jogos kérelme egyszerűen visszautasítva. ¹⁾ —

De megszakítottam e siralmas helyzet sötét rajzát, erősen hívén, hogy ennyi adat is elég annak igazolásául, miérthogy reformált népünk száma ily mostoha körülmények közt nem szaporodhatott, s jólléte nagyobb virulásra nem fejlődhetett? — És megszakítottam, nehogy a keserű visszaemlékezés, hullámszáz vagy épen ingerültségbe hozza a kedélyeket. Borítsuk a feledés fátyolát a lefolyt század gyászos tetteire, s örüljünk lélekben, ha korunk e tekintetben is a multnak végtelenül felette áll. —

Vérszínben nyugodott le a XVIII. század utolsó napja, s a jelen század első reggelén is vészfellegek tornyosultak honunk láthatárán. A francia véres forradalom rohanó vizárként csapongván mindenfelé, ha-

¹⁾ A városi közpénztárból nyerendő segély jogosságát a Győri Közlöny 1866. folyamának 44. s 64. számaiban, mint szinte a Protestans egyházi s iskolai lap ugyanazon évi folyamában megvitattván, — e helyütt elégnek tartunk annyit kijelenteni, hogy reform. egyházunk kezdetben még csak nem is álmodott a városi közpénztár igénybe vételéről, mit igazolni látszik azon nyilatkozata is, melyet fensőbb helyről érkezett felhívásra 1792. ápril 6-kán a városi hűtőség előtt e szavakban fejezett ki: „*mindegyik felekezeti saját hívei áldozatából fedezze egyházi szükségeit, a városi pénztár s egyéb közjövendelmek pedig kizárólag polgári, s így az összes lakosság érdekeit előmozdító célokra használtassanak*“, — s csak miután a nagy közönség e gondolattal megbarátkozni nem tudott, sürgette az adó s lélekszám aránya szerint az őt jogosan megillető részlet megszavazását. —

zánkat, különösen városunkat pusztítással fenyegette. — Bécs két ízben hajolt meg a corszikai harcos fegyverei előtt, s remegve nyujtá át a győztesnek hódolata jelvényeit. A fejedelem nehéz szívvel hagyá el székhelyét, honunkban keresve biztos menedéket. 1807. april 4-kén vonult keresztül városunkon, mely alkalommal magas látogatásával szerencsétlétvén egyházunkat is, kegyes leereszkedéssel váltott néhány szót híveinkkel. — Nem sokára a francziák hadi zászlóik lobogtak vidékünkön, mint a közelgő vész hírnökei, s a rettegett vész nem is maradt el. 1809. junius 13-kán délutáni 2 óraker, a Csanak s Szabadhegy közti síkon megdőrdült az első ágyú, s tiz napi véres harcz után, városunk ellenség kezére került. Elvérzettek harczosaink, kifosztogatott lakosságunk, s ráadásúl még egyházttestületünköt is hadi adóban 730 forint követeltett. ¹⁾ —

¹⁾ Folyamodott egyházunk ez ügyben pártfogásért a városi tanácshoz, saját egyházi fensőbbségéhez, a megye királyi biztosához s a megyei közönséghez, s ez utolsókhoz intézett folyamodványát így végzi: „Mi Nagyméltóságú Gróf királyi kegyelmes biztos, s Tekintetes Karok és Rendek! ezen reánk kivetett Summának megfizetésére épen tehetetlenek vagyunk. Nekünk semmi egyéb Fundusunk a Templomunknál, Parochialis házunknál és Oskolánkknál ninesen. Kiadjuk ugyan még most némely szobáinkat arendába, minthogy a sok itteni viszonzagságunk után, a mostani nagy drágaságban egynél több oskolai tanítót most még nem tarthatunk: de az ezekből bejövö pénz csak az esztendei szükséges reparatiókra sem elég. Nagyobb része a szükséges reparatióknak is, a magunk erszényéböl telik ki; a Tiszteletes Predikátorunkat és oskolatanítónkat pedig egészen magunk fizetjük. Ha azért az Ekklesiánkra kivetett 730 forintokat megadni köteleztethetnénk, csak egymásra kellenék azt kivetnünk: ugyde e nélkül is egyenként mindnyájan, elég érezhetőleg levén az adóval terholtatva, kétszeresen kellenék így fizetnünk, ugy is mint adózóknak, ugy is mint hallgatóknak. Azonban az Ujvárosi Szent József és Szentháromság Templomaira is — mely utolsót mi építettük — semmi sincsen kivetve, noha azok szép jövedelmeket hoznak be. Az ország törvénye se kíván az eföle szegény gyülekezettöl, mint

A baj nem jár magánosan. 1811-ben a pénz egy ötödrésznyi értékre szállíttatván le, a háború által különben is kipusztított népünk insége még magasb fok-ra hágott. — Romboló hatással lön e csapás zsenge egyházunk pénzerejére is annyira, hogy hivatalnokai kötelezett díjazását alig bírhatta meg. S hogy a szenvedés kelyhe színig teljék, ennyi inség után bekövetkezett a drágaság, az irás szerint: *eltörött a kenyér botja*, ¹⁾ — s az élhalál csattogtatva szárnyait, itt és amott rémalakban mutatkozott. --

Uram tarts meg, mert elveszünk! így sohajtott fel magányban éhező népünk a csüggeteg apostolokkal, ²⁾ — *Jaj nekünk most, mert az Úr egyik bánatunkra más bánatot adott; — elfáradtunk fohászkozásinkban, s nyugalmat nem találunk*, ³⁾ a lelki fájdalom s bünbánat e szívből fakadó szózata hangzott a keresztyén templomokban. —

Nagyszerű s csaknem páratlan ennyi nyomor, ennyi inség egy nemzet életében, s alig egy évtized fo-

a mienk semmi adót; kérjük hát alázatosan Excellentiádat s a Tekintetes Karokat és Rendeket, méltóztassanak a reánk — nem tudjuk micsoda okból — kivetett 730 forintokból álló terhes adónak fizetése alól bennünket kegyelmesen felszabadítani. Mely kegyelemért és hathatós pártfogásért tartozó háladatos tisztelettel lenni meg nem szüntünk. Excellentiáduak és a Tekintetes Karok és Rendeknek alázatos engedelmességű szolgálói a Naggyőri reformáta Ekkklésia közönségesen“.

E folyamodvány 1810-ben intéztetett a megyei királyi biztoshoz Nagyméltóságú gróf Szápáry Józsefhez, valószínűleg nem sokára annak kinevezetése után, mi is a megyei közönségnek, 1810. Pünköszt hava 7-k napján tartott nagygyűlésben adatott tudtára. — Lett-e ohajtott eredmény? nem tudjuk, de sejtjük, miután az egyház számadásaiban semmi nyomát nem találjuk annak, hogy a követelt összeg valahol kiadásba vezetett volna. —

¹⁾ Ezékiel IV: 16.

²⁾ Máté VIII: 25.

³⁾ Jerémiás XLV: 3.

lyama alatt! És néptünk tírt, mert érezte, *hogy javára válik, ha az Ur öt megalázza.* ¹⁾ — Tírt s keresztyéni lélekkel tírt, mert hitte, *hogy az Ur siralmát örömré változtatja.* ²⁾ — s hite nem szégyenült meg. Kipusztult ugyan csaknem mindenéből, s szegénynyé lőn, mint vihar után a letarolt mező, de anyagi súlyedését sokszorosán kárpótolta ama szellemi ébredés, testvéri viszony s keresztyéni türelem, mely épen a nyomor súlya alatt, annyi kül- s belviszályok közt fogamzván meg minden becsületes honfi keblében, néhány rövid év mulva már izletes gyümölcsöket termett polgári s egyházi életünkben. Igenis, az egymás ellen ingerült népfajok a magyar nemzetiség védpajza alá menekültek; a néposztályok közti válaszfalak bomladozván, a polgár jobbját nyújtá társának a kibékülésre; s a szeretet szelíd nemtője, jobbában a béke olajágával, elnémítá a vallásgúnyolókat, s szívökben az egykori gyűlölet helyébe a türelem termékeny magvát hinté el, hogy így a gyakorlat által igazoltasék imez apostoli axioma: *nincs többé köztünk sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabados, mert mi mindnyáján egyek vagyunk a Krisztusban,* ³⁾ — s e megczáfolhatlan állítás nyomán az egy akol és pásztor főnéges eszméje, az évek hosszú sorában egykor testté válhassék.

E szellemi átalakulás diadalát néhány hónap alatt két izben hirdeté győri reform. egyházunk, — először 1817. november 30-kán a reformatio harmadik száza-

¹⁾ Zsoltár CXIX: 71.

²⁾ Jerémiás siralmi III. 32, 33.

³⁾ Galat. III: 28.

dos ünnepén, ¹⁾ — másodsor a komolysága mellett

¹⁾ Háromszor ülte meg hát honunk protestans lakossága a reformatio százados ünnepét, ugymint 1617, 1717, s 1817-ben.

Nagyszertű volt az első emlékünnap 1617-ben, mert ugy a királyhá-
gón túl mint szinte innen is a négy folyam partjain számos protestans tem-
plom díszlett, s ezekben íhletett egyházi szónokok buzdíták a népet az
írás ezen szavaival: *valátok hajdan sötétség, mostan pedig világosság
az urban, azért mint világosság fiai úgy járjatok.* Igenis számos pro-
testans egyház létezett ekkor magyar- és erdélyhonban, miután lett do-
log az, hogy 1560—1650, az itt elősorolandó családok mindnyájan protes-
tansok voltak ugymint: Alagi, Althán, Apafi, Ártándi, Azary, Balassa, Ba-
lázsfí, Bánfy, Barkóczy, Barcsai, Batory, Battyáni, Bebek, Béli, Beniczky,
Borényi, Bethlen, Bodó, Bornemisza, Bocskay, Csáki, Csapi, Czaholi, Czo-
bor, Daróczy, Dersfy, Devéki, Dobó, Drágfi, Eszterházy, Ezechi, Fancsy,
Fehértói, Forgács, Frangepán, Gálfy, Géczy, Gyulai, Gyulafi, György bran-
denburgi marchio, Hagymási, Haller, Homonnai, Horváth, Illésházy, Imrefi,
Kálnai, Kanizsai, Károlyi, Kapi, Kapronczai, Kemény, Kendi, Kerecsényi,
Kollonics, Kovasóczy, Ladányi, Lengyel, Listhy, Lónyai, Lorántfi, Losonczy,
Magócsi, Máriási, Massai, Majláth, Macskásy, Mérey, Nadányi, Nádasdy,
Nyakazó, Nyári, Némethi, Orbai, Országh, Ostfy, Ostrozith, Paczóth, Pálfy,
Palocsai, Palóczy, Pempflinger, Perényi, Pernyeszi, Petneházi, Petróczy, Pe-
trovics, Prépostváry, Prinyi, Rákóczy, Rhédey, Révai, Ruber báró, Salm
gróf, Sárkány, Sárközy, Sombor, Somi, Soós, Sulyok, Swendi, Székely, Szent-
iványi, Szécsi, Szirmay, Szunyogh, Telegdy, Teleky, Thurzó, Tököly, Tö-
rök, Ungnad, Ujfalusy, Zápolya, Zay, Zoltai, Zólyomi, Zrinyi, Jakusith, Val-
kai, Várdai, Vizkelety s a t.

A fő- és köznemesek példáját követte a nép, mely azonban a reform.
vallás iránt tanúsított különös rokonszenvet, mint ezt Klein Samu evang.
író ekkép érinti: *a tiszamelleki s tiszántúli, valamint a dunamelleki
egyházak nagyobb részint a reform. vallásra tértek, valamint a du-
nán inneni királyi városok és vármegyék is, úgy hogy csak kevesen
maradtak meg az evang. valláson, — vagy világosabban: az or-
szágban levő németek és tótok az evang. vallásban maradtak, a szü-
letett magyarok pedig a reform. vallást vették be, — innen a magyar
vallás napjainkban is egyértelmű ezzel: reform. vallás.*

Erdélyben is mily hódításokat tett a reform. vallás, onnan kimagya-
rázható, hogy Apafy Mihály tizennegyedik volt azon fejedelmek sorában,
kik a XVI. és XVII. századokban egymást felváltva erdély ügyeit vezették.

A protestantismusnak ily tekintélyre emelkedését tanúsítja Kazy Fe-
rencz józsuita is mondván: *az egész Magyarhonban minden város, az
egy Nagyszombat kivételével, Calvin és Luther hitelveivel van meg-*

is fényes ünnepen, melyet 1818. július 1-jén a halottak porai felett ült meg. —

Ekkor ugyanis a hatóságilag kijelölt, s a többi hitfelekezetek által már elébb fölszentelt újvárosi köztemetőt avatá fel szertartásos ünnepélylyel. — Megnyitá az ünnepélyt a pápai reform. főiskolai énekkar, s megható énekének ezen szavai: „*Itt a békeesség anyyala öszveköti poraink, itt nem czivódunk egymással, szívszaggató támadással, s poraink ölelgetik azokat is, kik gyűlöltek*“, a könyvek záporát fakaszták a vegyes számú hallgatók szemeikben. — Ekkor az egyház mézajkú hitszónoka lépett az új sír partjára, melybe épen a gyülekezet hí gondnoka Varjasi Ferencz vala súlyesztendő, s remegő karjait égre emelvén, hálát mondott a seregek urának a század felvilágosultsága, a vallásos fogalmak- s eszmék tisztulásaért, — s majd áldást kérve Istentől az ott porlandó tetemekre, áldást a hazára, s a testvéri viszony felvirulására, az ünnepélyt egy bús dallamú gyásznének fejezé be. —

Nagyszerű volt e jelenet. Az ihletettség nyomai

mételyezve, s mint ilyen új szertartásokkal tiszteli az istent; a falvak és városok ugyanazon métely és mámorban sínylenek, — katonaszedéskor csaknem minden újoncz calvinisták és lutheranusokból telik ki. A magyar és erdélyországi protestans ecclesiák történetje. Készítette Tóth Ferencz a reformatusok pápai collegiumában Theologiát tanító Professor. 1 darab 61—114. lap. Komárom. 1808.

Nem ily fényes volt a reformatio második emlékünnepe, mert a ke-serű visszaemlékezés egy hosszú század kinszenvedésire, s a folytonos nyomtatás megszakítá az ünneplők örömeinekét s mintegy kényszeríté őket, hogy mint egykor a súlyedéshez közellevő apostolok, ők is égre emelt szemekkel így sobajtsanak. *Uram! tarts meg, mert elveszünk.* —

Az utolsó emlékünnepen úgy tintek fel protestans apáink, mint a csaták hevében megfogyott, de meg nem tört harcziak, vagy mint a ten-geri viharból szerencsésen menekült hajóanép: reményelt szívvel egy szobb jövő iránt, vajha több mint félszázadon keresztül ápolat reménye az apáknak fiaik, vagy legalább unokáikban megvalósuljon!

látszottak minden arczon, s a nép, mely eddig a más hitfelekezet tagjaiban ellenséget látott, ma szent fogadás, ellágyult szív- s érzelemmel hagyá el a halottak néma honát. Csak egyetlen volt a nagy tömegben, ki vérző szívvel távozott. E volt Maár Péter, az egyházi vagyton kezelőit árgusszemekkel kísérő, a visszaéléséket nyiltan megrovó, s e férfias bátorságáért a gyülekezet azon jellemtelen tagjai által, kik a zavarosban halászni, s a közönség zsírján felgazdagodni szerettek, méltatlanul bántalmazott, s egyházi felsőbbbségétől is kellő időben elégtételt nem nyert, mívelt lelkű, szepőlőten jellemű lelkipásztor. —

Tiszta lelkének zokon esett azoktól szenvedni méltatlanságot, kiknek lelki üdveért oly örömet áldozá vagytonát s életét, — kereste hát a nyughelyet, hol az élet fáradalmai után csendesen elpihenend. De neki még élni kellett, hogy megérje a gonoszok bukását, s az igazság győzelmét. Mi be is következett. Ekkor lelki betegünk szabadabban kezdett ugyan lélegzeni, de a szív gyökerein rágó féreg, s a néma bánat sietteték kora hunytát, s 1823. július 14-kén az alig 53 éves férfiú sírba szállt, magával vivén a keserű tudatot, hogy a protestans lelkész fáradalmainak díja legtöbbszer gúny és rágalom, s bármily fényes érdemeinek jutalma vérző tövis!

Utóda Nagymadi Barthalos József elébb naszályi lelkész, hivatalos pályáját megkezdette 1824. martius 28-kán. —

Ha elzúgott a vihar, s a felkorbácsolt hullámok szokott medrökbe tértek, csendesen s bizton vezeti hajóját a kormányos czélja felé: egyházunk is annyi küzdelem s hányattatás, annyi kül- s belviszály után, országos törvény oltalma, szelid s higgadt kedélyű lel-

kész vezetése alatt, legelőször is közjogi viszonyát, s testületi jogosultságát érvényre emelendő, e két életkérdésre ohajtott illetékes helyről határozott választ nyerni: *igényelheti-e az egyház mint testület, hogy a városi közpénztárból a római katolika egyházzal aránylag ő is részesíttessék?* — továbbá: *igényelheti-e joggal azt is, hogy hívei közül a szellemileg kellő mérvben képzett egyének valahára aranyi küzdelem s mellőztetés után, a városnál mint tisztviselők alkalmaztassanak?* s a tagadó válasznak csakhamar birtokába jutott. Ugyanis a városi hatóság nem késett az evangélika egyháznak még 1822. majus 14-kén a királyi helytartótanácsnál közpénztárbóli illetékét sürgető kérvénye czáfolatául, egy terjedelmes iratban a város kegyuri joga, s ebből a római katolikusok irányában önként folyó kötelezettsége mellett védőleg lépni fel. Elismeri ugyan védiratában, hogy a római katolikusok egyházi személynete, különösen pedig rajz és elemi iskoláik fenntartására a közpénztárból évenként jelentékeny összeg vétetik igénybe, — de erősen hangsúlyozza amaz érvet, miszerint e kiadás a közönség érdekében történik, *szabadságában állván a protestans szülőknek iskolaképes gyermekeiket a nevezett intézetekbe küldeni!* Kisé túlcsigázott, s nem a legügyesebb logikával fűzött czáfolata végsoraiban nyiltan s ünnepeyesen kijelenti, hogy a különféle oldalról igénybe vett pénztár sokkal inkább kimeríttetik, semhogy az a protestans egyházi s iskolai szükségletek fedezésére bármily csekély részt is juttathatna. ¹⁾

¹⁾ A segély megtagadásakor hivatkozni szokott a városi tanács mindannyiszor a fejedelmi leiratra, mely így hangzik: *A benigna Resolutione Regia ddo 28. Martii anni 1809. Nro. 6270. civico huic Magistratui in eo intimata: quod instantes Communitates a parietate aliarum Civitatum e Cassa*

A kutató ész előtt semmi sem maradhat titokban. Ez az oka, hogy a reformált egyház nyomába jött ama kérvénynek is, melyben a városi tanács 1823-ban a senatorok díja fölemeléseért folyamodott a királyi helytartótanácsához, és pedig a kormány előtt ama nagy horderővel bíró indokot használva, hogy e javítást az adózó nép újabb terhe nélkül, a pénztár jelen kedvező helyzete eléggé megbirja. Felhasználta egyházunk az alkalmat, s a legfelsőbb helyre indított esdő sorokban leleplezván minden kimélet nélkül a tanács eddigi részrehajló, türelmetlen s önző jellemét, e sokat hánytatott ügy szigorú vizsgálatának a megyei hatóságra rubáztatását jobbágyi hódolattal kérte.

A birói szerepre kinevezett Györgyi Pál megyei első alispán s királyi tanácsos, megbízatása következtében, a reformált egyháznak ingerültség és fájdalom hangján emelt vád- és panasziratát a meghagyással tette át a városi tanácshoz 1824. november 2-kán, hogy a tényállást felderítő, s az ohajtott kiegyenlítést elősegítő válaszával mielőbb kész legyen. A válasz már december 29-kén kézbesített, de írmodora s néhány túlkemény kifejezése miatt sem az ingerültséget le nem csillapítja, sem merev tagadás s ellenmondással a bajt nem orvoslá, — s így az annyiszor sürgetett segély protestans hitfeleinktől ismételve megtagadtatott. ¹⁾

Domestica, velut alias destinationes habente, nihil participari quaeant, recedi non posse.

¹⁾ Állításunkat igazolják a választ kísérő levél ezen sorai: *Quoniam Recursus Communitatis Helveticae Confessionis, temerariam et iniuriosam subsumtionem involueret, hinc adaequatam et circumstantialem Relationem ex parte nostra adornatam praesentibus advolvendo, Magnificae Dominationi Vestrae ea cum obsequiosa requisitione praesentamus, quatenus eandem altissimo loco substernere dignaretur. —*

Néhány év múlva, nem tudjuk, felsőbb helyről érkezett utasítás, vagy csak önlelke jobb sugallata nyomán, ajánlt ugyan a nemes tanács hiveinknek valami igen csekély összeget, de azon világos föltét kikötése mellett, hogy a kegyadomány évenkénti kiadásaért mindannyiszor folyamodjanak. Mi természetesebb, minthogy azon erkölcsi testület, mely évtizedeken át országos törvények védpaizsa alatt, a jog és méltányosság mellett annyi kitartással küzdött, az ajánlt kegyelemfilléreket tiszteletteljesen visszautasította. —

Ez ügy folyamában meggyőződév hitsorsosink arról, hogy a városi tanácsnál többé sem igazságszolgáltatásra, sem méltánylatra nem számolhatnak: elhátározák a helyhatóság mellőztével egyenesen a fejedelemhez fordulni sérelmeik orvoslása végett. Így történt, hogy 1831. február 21-kén a helybeli két protestans egyház, kölcsönös eszmecsere után, együttesen folyamodott legfelsőbb helyre, *kellőleg képzett, s a városi közönség által folyvást mellőzött híveinek a városi hivatalokra leendő alkalmazásaért.*

A folyamodvány bevezető soraiban fölemlítvén kérelmező hitsorsosink Sopron, Pozsony s Modor városokat, melyekben vegyes tisztikar vezet és pedig szép sikerrel a polgárság ügyeit, e jogos gyakorlat életbe léptetését sürgették annyival inkább:

Mert mellettök szólnak az 1608: XIII, 1609: XLIV, 1613: XL, s az 1790/1. XXVI-k törvényezikkek, melyekben rendeltetik, hogy a közhivatalok a Magyarhon iránt magokat jól érdemesített, és a törvény által megkivánt tulajdonokkal biró honfiaknak adassanak, és pedig minden valláskülönbség nélkül.

Mert a tisztujtásra vonatkozó kormányrendeletek szinte e szellemben nyilatkoznak.

Mert a protestansok a város népességének $\frac{1}{3}$ -át képezik, — az adónak pedig — ezek kezei közt lévén a földbirtok legnagyobb része — több mint felét fizetik, — és

mert ők e kitüntetésre magokat a fejedelem és haza iránt a legvésebb napokban is híven teljesített honpolgári tisztök által tetteleg érdemesíték.

A fejedelmi jóakarát, s a korszellem hangos követelése folytán a hivatali egyedáruság, szabadalom és kiváltság korhadtt bástyái összeomolván, lassanként felnyitak a zárt sorompók, — s a legközelebbi tisztujítás után erősen hisszük, hogy protestans hitfeleinknek e részben többé alig leend okuk a feljajdulásra, ugy legyen!

Megkisértvén ekkép egyházunk, a rendelkezése alatti eszközökkel testületi jogainak a polgári életben érvényt szerezni, nyugodtan fogott belügyei rendezéséhez is. Az idő viszontagságai által megrongált épületeit javitgatá, — hivatalnokai díját ereje s az idő kívánalma szerint főlebb emelé, — a rendes tanító mellé segédet, s az iskolatügy czélszerű vezetésére felügyelőket rendelt, szóval az anyagi s szellemi téren életjelt tanusított. —

E példára megpezsdült egyesek lelkében is a valóságos érzet, a szép s jó iránti nemes vonzalom. Nem sokára mint futó tüz gyúlt fel a gyülekezeti tagok keblében egy közös vágy s ohajtás, melyet az 1835. február 3-kán tartott gyűlésen meleg szavakban fejezett ki Szentmihályi Ferencz presbyteriumunk Nestora, akkor a gyülekezetnek fáradhatlan s erélyes gondnoka, ünnepélyesen kijelentvén, hogy a közpénztár terhelése nélkül, egyenesen a hívek áldozatából készítendő orgona árát félrészben saját erszényéből kész leend fe-

annyi kezességet nyújtani képes volna a főiskola boldogabb jövendője iránt, mint ezen egyház; de nem is vélvén tanácsosnak ez ügyet már tovább kockáztatni, s ennek halogatásával a nép elkeseredésének utat nyitni: általuk e sokat hányatott ügynek még e gyűlés folytán leendő végleges elintézése követeltetett.

Voltak azonban, s pedig számosabban azok, kik az egyházi egyesülés ügyében meleg kebellet ragadván meg minden mutatkozó alkalmat, üdvözölték Győr föllépését, s ezt már csak annál fogva is méltánylandónak ítélték, hogy az e városban megtelepedett testvéregyházak alig egy s két hónap alatt, oly nagy erőt fejtettek ki egy szép eszmének létesítésére. Ezen tetteleg nyilvánult ragaszkodásban tehát ők a főiskolának még szebb jövőjét reménylve rejleni, pártolták a győri indítványt, s annak foganatosítására egy jeles választmány kinevezését látták szükségesnek. Az elnökség hódolva a többség kívánatának, a szükségelt választmányt kinevezte oly czéllal, hogy az megvizsgálva azon mindkét hitvallású protestans egyházi előjárókból alakítandó választmány munkálatát, mely készítenő saját tervét előbb mind a dunántúli főtiszt. ágostai hitvallású egyházkerülettel, mind pedig méltóságos gróf Zay Károly ő nagyságával, mint az ágostai hitvallású négy egyházkerület főfelügyelőjével közlendő, — egyszersmind mindenféle ajánlatokat, melyeknek a legjobb alakban biztosítottaknak, és kötelező erővel bírónak kell lenni, híven és világosan kimutatni köteleztetik; mint szinte munkálata eredményét az egyházkerület jövő nyári nagy gyűlésére be-terjeszteni.

A választmány küldetéséről híven számolt az 1845. június 17-kén Révkomáromban tartott kerületi gyűlés

színe előtt, — de kiderülvén jelentéséből, hogy az illető győri alapítványok és ajánlatok csak meg sem közelítik azon anyagi szükséges kelleket, mely a czélba vett kerületi főiskolának elhelyezése és megállapítására multhatlanul szükséges: a gyűlés által a győri protestansok olajtása, valamint Pápának is azon kérése, hogy vagy megtarthassa kebelében továbbra is a főiskolát, vagy annak elhelyezése iránt a kerület egyes gyülekezetei ismét szavazásra hívassanak fel, nem teljesített, — ellenben a főiskolának Pápáról szabad kir. Révkomárom városába már különben is szavazatok többségével szentesített áthelyezése a legközelebbi iskolaév kezdetéig eszközöltetni, valamint a magas kormány is egy alázatos fölterjesztésben megkérteni rendeltetett, hogy a kerület főnebbi határozatát legfelsőbb egyezésével, s jóváhagyásával megerősíteni méltóztassék.

Győr lassanként kibékült sorsával, nem így Pápa, ez minden követ megmozdított fenn és alatt, hogy a tudomány s művészet templomát ezentúl is birhassa, — s fáradalmaít oly szerencse követte, hogy a magas kormány a magyar királyi helytartótanács utján 1847. Pünkösthó 4-kén 16888. szám alatt kibocsátott intézkedésében arról értesíté a kerületet, hogy ő es. kir. felsége felügyeleti jogánál fogva a kerületi főiskola helyül továbbra is Pápa városát hagyja meg. ¹⁾ —

Győr protestans hívei, ugyanazon időben, amikor a pápai főiskola megnyerhetéseért lépéseket tettek, áthatva egy részről az unio eszméjének magasztosságától; — fájjalva más részről a szabadhegyi leánygyü-

¹⁾ E tárgy folyamát kimerítően adják a duanántúli evang. reform. egyházkerület gyűléseinek 1844, 1845, s 1847-k évekről vezetett, s nyomtatásban is megjelent jegyzőkönyvei.

lekezetekben koronkénti süllyedését, sőt pangását a nevelésügynek, mely pedig a protestantismus életszüksége, s lételének egyik biztos alapja: elhatározták arra bírni nevezett leányegyházak tagjait, hogy mielőbb egy közerővel felállítandó korszerű iskola- s állandó tanítói állomásról gondoskodjanak, — ígéretet tevén ugyanekkor, hogy az anyaegyházak őket czéljok kivitelében anyagilag is támogatandják.

Zmeskál István s Dr. Kovács Pál az unio s nevelésügynek egyiránt lelkes bajnokai, mint az anyaegyházak részéről egyhangulag kinevezett előljárók, 1842. december 8-kán a hely színén megjelenvén, s megható szavakban rajzolván a társadalmi, egyházi, és polgári életre egyiránt kiható áldásait a czélszerű, valamint káros következményeit a tévesztett nevelésnek, szerencsések lőnek a föllekesült tömeget egy közös iskola- s tanítói állomásnak létrehozására bírni.

A szerződés nevezett napon és évben kölcsönösen aláíratván, 1) előljáróink a híven teljesített kötelesség

1) A szerződés eredeti szövege ez: Alapítói Szerződés. Alolítottak Szabadhegyi lakos mindkét felekezetű protestansok Krisztus Urunk tanítását követni kívánván, gyermekeink s utódaink boldogítását szívünkön viselvén, a keresztyéni szeretet kapcsaival egyesülünk egy közös iskolának itt Szabadhegyen leendő felállítására s fentartására a következő kötésekben:

1. Az ajánlott s megnyerendő segedelmekből egy iskola-házhely s épület szereztetvén az mindenkorra megváltoztatlanul az itteni két felekezetű protestansok közös tulajdona maradjon.

2. A melyik felekezet félro tévén a keresztyéni szeretetet, a másikkal meg nem férne, s ezen iskolai ügyben elválna: az a szerzett mindenemű közös tulajdonhoz jogát oly módon elvesztendi, hogy magának abból mit sem követelhetend, s az egyedül a békés föl birtokában maradand.

3. Az iskolatanító minden felekezeti különbség nélkül, a helybeli protestans és az iskolatanító fizetéséhez járuló férfiak többségének szavazata által leendő választandó, — még pedig oly módon, hogy a Győri mindkét felekezetű protestans mint anyagiülekezeteknél a választás szükségé az itteni

tudatával tértek vissza küldöikhez, hozva az örömhirt, mikép a leányegyházak hívei megértve a kor követelését, készek gyermekeik valláserkölesi neveléseért áldozatot hozni a tudomány oltárára.

Mi jött közbe, pillanat műve volt-e szabadhegyi testvéreink lelkesültsége, s ezért az mint szalmaláng hirtelen ellobogott, — vagy az ármány hintett konkolyt a testvérek közé, s akadályt a kivitel útjába? nem tudjuk, elég az, hogy a legszebb eszmék egyike ez alkalommal nem valósult!

Fájt e csalódás főleg az evang. anyaegyház azon lelkes tagjainak, kik az ügy szentségétől áthatva, mielőbb ohajták sülyedő hitsorsosaikat a miveltség s értelmiség áldásiban részesíteni. De azért nem csüggedtek, s nem adák fel az ügyet, csak is jobb időre halasztották annak sikeres megoldását. Ellenben a ref. anyaegyház előjárósága felfogva helyzetét, és mert belátta hogy *elvéssz a nép, mely tudomány nélkül van,* ¹⁾ valamint azt is, hogy a hívek áldozatkészsége idővel tán nem leend annyira igénybe vehető, mint épen most a közlelkesültség első hevében: mozogni kezdett, ha

egyházi előjárók által bjelentetvén, maga a választás mindig azok küldötteinek elnöksége alatt történjék.

4. Többire nézve is ezen felállítandó iskolát a 3-ik pontban jelesített Gyülekezetek pártfogása és befolyása alá helyeztetjük oly formán, hogy az iskola szellemi s anyagi ügyeiben küldötteik által mindenkor határozó joggal birjanak: így kívánván a tőlök nyerendő segedelemért háládatosságunkat bebizonyítani. Melyről adjuk ezen három példányban költ szerződési s tekintve alapítói leveliünk nevünk aláírásával megerősítve. Szabadhegyen 1842. december 8-kán. Szakács József, Hatos Gergely, Mészáros Sándor, Boczor János, Füllöp András, Szabó Márton, Szücs Pál, Hudi István, Gede Ferencz, Csaplár Pál, Sós József s a t. — Eszközlésünkkel: Zmeskál István sk., Dr. Kovács sk. mint a Györi mindkét felekezetű protestans gyülekezetek küldöttei. —

¹⁾ Ilósa's IV: 6.

bár ez alkalommal kizárólag saját felekezete érdekében. Rég fájlalván ugyanis, hogy a közel 300 lelket számláló szabadhegyi ref. leánygyülekezetben, több mint 40 gyermek kénytelen a vallásoktatás üdves áldásait iskola- s rendes tanító hiányában nélkülözni, határozatilag kimondá egy czélszerű iskola- s tanítói lak építését, még a gyűlésből felhívást intézvén a városi tanácshoz helyiségért, s a hívekhez segélyfillér-ekért. A helyiség megajánlatott, — a közadakozásból az aláírási ívek szerint, közel 500 forint segély gyűlt össze, s szabadhegyi hitsorsosink az anyaghor- dás- s kézimunka teljesítésére örömmel vállalkoztak. — De a kivitel elé ismét akadály gördült. A segély- pénzt fölemészté az alkalmas helyiség vásárlása, mi- után a nemes város által megajánlt tér, mint a hely- ségen kívül eső, czéliránytalannak találtatott. És az építést még is meg kellett kezdeni, még pedig a köz- pénztár rovására. S egyházunk hódolva amaz evange- liomi intésnek: *mindenekkel jöttegyetek, kiváltképen hi- tünk cselédeivel,* ¹⁾ ez áldozattól sem riadt vissza, any- nyival kevésbbé, mert pénzereje e korban a Buus, Pré- post, Solymosi, Tóth, és Szalayalapítványok létre jöttével, ²⁾ több mint 10.000 forinttal növekedett, —

¹⁾ Galat. VI: 10.

²⁾ Prépost Ferenczné született Tóth Erzsébet asszony után 1828. ja- nuar 27-kén öröklött egyházunk 924 o. é. forintot, azon világos kikötéssel, hogy ez összegből 252 forintnak rendes kamata évenként a lelkész s isko- latanítónak fizetésén fölül, s így tiszteletdíjúl, — 252 forintnak kamata pe- dig szinte évenként a szegényeknek segélyül adassék, — a még fennmaradt 420 forintnak kamata végre a közszükségek fedezésérc fordíttassék. —

Özveggy Buus Sámuelné született Szalay Juliánna asszonyság 1817. november 30-kán, épen a reformatio százados ünnepén ajándékozott a gyű- lekezetnek 126, — 1829-ben szerkesztett végrendeletében pedig 420, össze- sen 546 forintokat, mely összeg még azon év végén a gyülekezet javára gyümölcsözni is kezdett. —

s így a 3000 forintba került diszes iskola- s tanítólakot már 1849. év folytán szerencsésen bevégezvén, ügy-szeretetének fényes jelét adá.

A forradalom lezajlott, vérnyomokat hagyva maga után nemzeti egyházi s családi életünkben. Ekkor a magas kormány tekintélyét s jövőjét biztosítandó, szigorú rendszabályokhoz nyult. Protestans egyházunk nyilvános élete, a gyülesteremek bezáratása, vagy a gyűléseknek később is csak királyi biztos jelenlétében engedélyezett tarthatása által darab időre elsatnyult, s mondhatnók, megsemmisült; — s anyagi emelkedése, az egyházi birtok, jövedelem-, vallásos intézetek- s kegyes alapítványokra kiszabott különnemű adók miatt tetemesen gátoltatott. — Ennyi baj s megszorítás után, gyülekezetünket még azon csapás is érte, hogy szeretve tisztelt lelkésze 1851. octoberhóban, épen a legválságosabb időben, rohamos szélhűdés következtében egyszerre a szellemi tétlenség állapotába süllyedt.

A pásztor szendergése alatt zsibbadásnak indult az egyházi ügyek vezetése, még inkább az iskolai nevelésügy. Sűrű panaszok emeltettek e baj ellen, mig-nem az 1855. januar 21-kén tartott gyűlésben Dr. Kovács Pál egyháztanácsos, városunkban annyi üdves és

Solymosi Gábor nyugalomban élt reform. lelkész 1830. september 15-kén kelt végrendeletében hagyott egyházunk javára 250 forint összeget, mely másnap már kamatozni kezdett. —

Tóth Endre 1792—1803 a gyülekezet jó hírű iskolatanítója hagyott alapítványul az egyház javára 232 ft 40 krt, mely összeg 1831 óta kamatoz.

Szalay József mosonmogyei főbíró, később királyi udvarnok, 1846. junius 16-kán Magyar-Óvárrott kelt végrendeletében 8400 forintot hagyott egyházunknak, mely összeg kamatai részint az egyházi hivatalnokok fizetése javítására, részint szorgalmas tanulók jutalmazására, leguagyobb részben pedig a közpénztár javára jelöltettek ki. —

magasztos eszmék teremtője s ápolója, szellemi orvosul lépett fel, — s miután kézzel foghatólag bebizonyította, hogy minden egyházközségben legfőbb s leg-hatályosabb nevelő az illető lelkész, kinek feladata szent hivatásánál fogva híveit korkülönbség nélkül, s így magát a tanítót is nevelni, s erélyes utánnézésével annak működéseire szigoruan felügyelni; — s miután fájdalmát nyilvánítva, azon meggyőződését sem hallgathatta el, hogy ily lelkésznek, a jelenlegi n. t. Barthalos József urnak agg kora- s betegségéből származott lelki s testi elgyengülése miatt az egyház hiányában van, indítványba hozta: hogy nevezett lelkész ur, egyházunk részéről, nyúgdíj melletti lemondással kínáltsassék meg, s ennek elfogadása esetében új lelkész választassék. Az indítvány közhelyesléssel találkozáván határozattá lön. S e határozat következtében az illető lelkész ur a gondnoki hivatal tolmácsolása mellett választmányilag azonnal meg is kérdeztetvén, miután az a hivataláróli lemondásra késznek nyilatkozott, s nyilatkozatát egy általa aláirt oklevélben az egyháztanácsnak be is nyújtotta: a 367 ft 50 krobán megállapított nyúgdíjt tartalmazó szerződés azonnal írásba tetetett, s ennek egyik példánya többszer érintett lelkész urnak átadatni, másika pedig a lemondási oklevéllel együtt az egyház levéltárába tetetni, s mindezekről kellő tudomás végett, az illető egyházi kormány tanácsülésileg értesíttetni rendeltetett.

Ily fokozatos haladás után, lassanként az ügy a lelkészválasztás stadiumába lépett. Mindenek előtt fő-tisztelendő Nagy Mihály dunántúli superintendens s révkomáromi lelkész ur hivatott meg egy jeles küldöttség által a lemondás következtében megürült állomásra, — de a gyülekezet az őt bírni ohajtott sze-

rencsétől megfosztatván, 17 szóval 4 ellen, csekély személyemet tisztelte meg bizalmával a presbyteri gyűlés.

Aggodalmas perczek merültek fel most életemben. Elhagyni egy fényes, jövedelmező s kényelmes hivatalt, ¹⁾ — s küzdelmes pályára lépni, hol a siker bizonytalan, s a jutalom tán gúny s gyanúsítás; s e lépést az élet azon korában tenni, a mikor inkább a nyugalom mint folytonos munka s küzdelem után vágyakozunk: ugy hiszem, nem csekély feladat, s e feladat áldozat s öntagadás nélkül alig is megoldható. De én, ki soha sem az anyagi haszon- s kitüntetésért, hanem egyedül a gondjaim alá bízott nyáj üdve- s szellemi jólléteért munkálkodtam az ur szőlejében, komolyan határoztam; s miután helyváltoztatásom ellen sem a polgári, ²⁾ sem az egyházi hatóság által többé kifogás nem tetetett: 1855. november 25-kén, hivatalos pályámat uj egyházam körében szokott ünnepélylyel meg is kezdettem. —

Ha körültekint a hajós, mielőtt siktengerre bocsátja hajóját; s a harczos kikémeleli a csatatért, hol ellenfelével mérkőzni fog: csoda-e ha e körültekintő figyelem- s ovakodással vizsgáltam én is a tért, melyen indulandó valék, s mit találtam?

Egy jelentékeny számú s tehetségű gyülekezetet, mely ekkorig az egyházi adót csak nevéről ismerte, s eleget vélt tisztének tenni, ha évenként „*Isten dicső-*

¹⁾ Pápai lelkész voltam 1848—1855. november közepéig. Ez egyházban működött, csekély kivétellel, a dunántúli reform. superintendens színté a reformatio korától kezdve.

²⁾ E kivételes időszakban a politikai, jelesen a kerületi helytartóság tudta s beleegyezése nélkül sem lelkész, sem iskolatanító helyét nem változtathatta, mely kormányrendelet a protestans egyházban nem csekély ingerültséget okozott.

sége“ czím alatt, alig 200 forintot a közpénztár javá-
ra ajándékozott. Olcsó, igen olcsó ár, s bizton állítom,
hogy ez honunk protestans gyülekezeteiben páratlan!

Találtam egy szinte jelentékeny, rendesen, de nem
szabályszerűleg kezelt pénztárt.

Találtam egy szerény s roskatag imaházat, ódon-
szerű egyházlakot, melyek mindegyike javító kezek-
re vár.

Végre, mi lelkemnek leginkább fájt, találtam az
anyaegyházban egy a szó legegyszerűbb értelmében
üres, annyira üres iskolát, hogy a legközelebbi évben,
növéndékek hiányában közvizsga sem tartathatott, —
s a leányegyházban csinos iskolát, s tanítólakot, ta-
nító s növéndék nélkül!

És nem találtam tisztos elődömet, hogy tőle ta-
nácsot s némi felvilágosítást nyerhettem volna; mert
ő néhány hóval elébb Kocson, hova egyetlen fia el-
vesztése után városunkból tört szívvel távozott, roko-
nai körében élni megszűnt. —

Elmerengvén a teendők hosszú során „*nagyszerű,*
s egy egész életet igénylő munka ez“ gondolám magam-
ban, — de nem csüggedtem, sőt *bizva Istenben, ki ed-*
dig is utaim vezére, s tetteim irányadója volt, áldást
reményltem, ¹⁾ s aunyival inkább, mert a népben erőt
s fogékonyságot, s az előljáróságban rövid idő alatt
sok jóakaratot s buzgalmat tapasztaltam. —

Van egy fönséges hely, mely a protestans lelkesz-
nek szellemi harczaiban önként kínálkozik küzdterül,
ez a templomi szószék, melyen az ige hatalmával, ama
kétélű fegyverrel biztos hódításokat tehet. Ezt hasz-
náltam én is, figyelmeztetve erről koronként híveimet

¹⁾ Példabeszéd XXVIII: 20, — Ésaiás XL: 31.

a népnevelésnek a társadalom, egyházi s családi életünkre kiható áldásaira, — s buzdítva őket áldozatra, az egyház s iskola iránti lelkesültségre, ha ugyan a protestans névnek megfelelni s úgy szellemi mint anyagi tekintetben a többi hitfelekezetekkel egyenlő színvonalra fölemelkedni ohajtanak. Így működtem évenként keresztül Isten segélyével, követve lelkem tiszta sugallatát, — s örömmel vallom be, hogy az alkalmas időben elszórt mag nem hullott teljesen kőszirtre ¹⁾ —

Midőn így legkisebb zaj nélkül haladtam a kijelölt irányban, mint csendes folyam a mező virágos térein: a vegyes házasságok, az ezekből eredő különféle viszonyok, s a viszonyok miatti hivatalos surrodás nyugalmamat kellemetlenül megzavarta, és pedig több ízben, mert tudni kell, hogy híveimnek legalább felerősze vegyes házasságban él.

Az ily kellemetlen helyzetben nekem irányadóm volt legközelebb az 1848. vallástörvény 2-ik pontja alatt világos szavakban értelmezett egyenjogúság s tökéletes egyenlőség; ismét az 1851. január 24-kéről kelt helytartósági intézmény, mely határozottan állítja, hogy „*a reversalisok sem az ítélőszékek, sem a közgazgatás terén érvényeseknek nem vetetnek;*“ végre az érdeklettek helyzete s ohajtása.

Mit tettem hát, midőn csaknem évenként merült fel egyházamban a hivatalos összeütközést előidéző eset? Kellő ovatossággal, de az ügy iránti érdekeltség- s a meggyőződés azon nemével küzdöttem, mely nem türhette volna, hogy egyházam törvényszentesítette jogait bármi árért kockáztassam, vagy épen

¹⁾ Lukács VIII: 6.

feladjam. Azonban a hatalom parancsszavának, s a kormány közegei által, s ostromállapot alatt alkalmazott erőszaknak tetteleg ellent nem álltam, s ezt tenni alig fognám másszor is; mert legyőzetni, s ráadásúl még kigunyoltatni, kétszeresen keserű fájdalom, pedig gyengének a hatalmas ellenében rendesen ez a díja.

De hiszem, küszöbén állunk a kornak, melyben a tökéletes vallásegyenlőség igéje testté váland; s többé nem fog erkölcsileg kényszerítettetni a protestans völegény, hogy születendő gyermeke vallását oly könnyelműleg áruba bocsássa; valamint a lelkészi hivatal is meg fog ezentúl kiméltetni, hogy akár mint vádló, akár mint vádlott kényteleníttessék szerepelni tisztársá, a krisztusban testvére ellen; — s a külön felekezeti egyházi hatóságok sem fogják többé a magas kormány gondjait az egymás elleni vádak, recriminációk, s gyakran oly méltó kifakadások sorozatával nehezíteni. —

Érzékenyen hatott reám, s zajtalan működésimben kissé hátra vetett az éveken keresztül folytatott kellemetlen hivatalos vita, de végre egyéni fájdalomnak el kellett némulni a közügy iránti kötelezettség előtt.

Ugyanis evangélikus testvéreink tanácssteremében ismét szőnyegre kerülván a szabadhegyi protestans iskolának közérővel leendő mielőbbi felállítása, általuk mi is felhivattunk az ügy szellemi s anyagi támogatására.

A felhívás közgyűlésünkben általános lelkesültséggel fogadtatván, tüstént választmány neveztetett ki azon határozott utasítással, hogy ez a testvéregyházal érintkezve igyekezzék az ügy sikeres megoldásán.¹⁾

¹⁾ Az 1859. majus 8-kán tartott reform. egyházi gyűlés jegyzőköny-

A kérdés mikénti megoldása érdekében közös értekezlet tartatott, a mikor többen kutatni kezdték az okokat, melyek ez ügynek a mult alkalommal megfeneklését előidézhatték, de eredményre nem jutván, ajánlották e kényes és jelentékeny ügyben az ovatos, higgadt, s mindennemű nyomást kikerülő intézkedést; sőt a biztos siker reményében ajánlották, hogy mind-egyik választmány külön tegyen kísérletet saját egyháza tagjainál.

Az ajánlat határozatilag helyeseltetvén, utasítottak a választmányok működésök megkezdésére. A mi választmányunk pünköszt első napján ama történelmileg nevezetes ünnepen jelent meg a hely színén, hogy előszer is az apák szívét lágyítsa meg saját gyermekeik érdekében, majd hogy érdekeltséget teremtsen a közönség keblében a pangásnak indult nevelésügy iránt. Választmányunk elnöke nem birt ugyan amaz apostoli lelkesítő hatással, mely e napon egykor csodákat mivelt, de buzdítása még is a népben, melyhez igénytelen szavait intézte, e komoly határozatot szülte: *„mi érezzük az elhanyagolt nevelés gyászos következményeit, azért készek vagyunk gyermekeink nevelését áldozattal is eszközölni, — de készek vagyunk evange-*

vének 2-ik pontja e határozatot foglalja magában: Felolvastatott a helybeli ágostai hitvallású testvéreink atyafiságos szellemben irt levele, melyben arra szólítják fel egyházunkat, hogy a szabadhegyi leánygyülekezetben pangásnak indult nevelésügyet egyesített erővel felkarolni, s a serdülő kor számára egy ügyes nevelő beállításával a terjedő erkölcsi bajnak elejét venni siessünk.

A felhívás fogékony keblekre találván, t. Szalacsy József, Szalacsy Lajos, Szentmihályi Ferencz és Fülöp Endre előljáró urak nevezettek ki, hogy a n. t. lelkész ur elnöklete alatt, a kérdés mikénti megoldása iránt tervet készítsenek, s az ágostai hitrokonink által e tárgyban kinevezett választmánnyal magokat szellemi érintkezésbe tevén, működésök eredményét koronként a gyűlés elé betérjesszék. —

likus testvéreink gyermekei előtt is feltárni iskolánk ajtait, s hogy magyar vendégszeretetünket tettleg tanúsítsuk, beleegyeziünk abba is, hogy a közérővel alakítandó iskola vezetésére az első tanítót ők válasszák.“

Mi hát mentünk, láttunk, és győztünk, s győzelmünket az illető helyen tudattuk. E hirre megjelent testvéreink részéről is egy jeles küldöttség a szabadhegyi hitrokonoknál, és pedig biztos hitében az aratandó sikernek; — ámde varázsszózata nem talált viszhangra, sőt kiáltószóként elhangzott az, s így a legmelegebb felhívás a nagy tömeg hideg közönyével s tagadó válaszával találkozván, a közel huszonöt éven át táplált összeolvadási remény ismét meghiusult.

Sikertült végre az anyaegyház buzgó tagjainak tánczvigalmi jövedelem kegyes alapítvány, s önkénytes adakozás filléreiből felállítani az evangélika iskolát 1865-ben, ellenben a reform. iskola állandósítása egy boldogabb kornak van fenhagyva, — jelenleg alig néhány növendék cseng téli hónapokban a szép iskola falai közt, s ez is tán csak azért, hogy legyen majd mit felejtenie a libamezőn, s az utcza porában játszó társai közt a hosszú nyár folytán.

Valahányszor én ezen alig 1200 lelket számláló község három nehezen csikorgó iskolájára s egyéb nemzeti bajainkra gondolok, mindannyiszor felárad lelkemben a nemzeti iskolák eszméje, melyet valósítani akart már a korán élt II. József, valósítani 1848-ban több lelkes honfi s ügybarát, ¹⁾ s itt ott a zöld asztalnál ma is emlegeti ezt az utána sovárgóknak néhány vezérszónoka.

¹⁾ 1848, politikai szemle az állam s egyház köréből, szerkeszti Toldy István. Első füzet 58. lap.

Ne is álmítsuk magunkat; mert nekünk magyaroknak a nemzeti közös iskolák felállítása nélkül nincs biztos jövőnk. Hát mi fogja eszközölni azt, hogy a sok szerteluzó nemzetiség, velünk a honszeretemben összeforrjon, hanemha a nemzeti közös iskola? Mi fogja eszközölni azt, hogy az eddig nagy mérvben dívott elkülönöttség helyett a tömörülés összeolvadás boldogító érzelmeit ápoljuk, hanemha ismét a nemzeti közös iskola? S nem fog-e a tiszta vallásosság ügye — melyet sokan a nemzeti iskolák létrejövése által veszélyeztetve hisznek — épen az által igen sokat nyerni, ha ezután a vallás nem az elme-fárasztó tantárgyak sorában, hanem azokon kívül, mint a kedély üdítő s földértő tápláléka, ihletett perczekben fog nyujtatni a szívnek? ¹⁾

Isten megdorgálja azokat, kiket szeret, de valamint a tiszta *aranynak a tűz, ugy jellemünk szilárdságának a kísértet valódi mérlege s próbája.* ²⁾ Megkísértette Isten honi protestans egyházunkat is a közel múltban, s szentegyházunk láthatlan fejedelme ismét föl-emelte szórólapátját, megtudandó, valjon tiszta búza vagyunk-e, vagy könnyű polyva? ³⁾ Értjük itt a cs. kir. patensügyet, mely egyházunkban annyi titkos örömet, még nagyobb izgatottságot idézett elő; de a mely még is, minden számításon kívül, legalább reformált híveink keblében a jogérzetet, s az önkormányzathozoi ragaszkodást kétszeresen megszilárdítja.

Nem hiúság, s feltünési viszketeg, hanem az események sorozata, a történelmi hűség s amaz igazság, hogy reform. egyháztestületünk minden tagja ösztön-

¹⁾ Protestans egyházi s iskolai lap 1868. 231. lap.

²⁾ Jób XXIII: 10.

³⁾ Máté III: 12.

szerűleg ragaszkodik önkormányzati jogaihoz; s a bárhonnan jövő megtámadtatás esetében élet- s halálküzdelemre is kész: jogosítottak s mintegy kényszerítettek, hogy igénytelen s vallásilag csaknem teljesen elszigetelt gyülekezetünk jogérzetét, s a válságos napokban tanúsított magaviseletét, habár kissé terjedelmesen is felmutassuk.

1860. február 15-kén hozzám is megküldetett egyházi fensőbbségem mellőztével, egyenesen a megyei főnökség útján a múlt évi szeptember 1-jén kiadott nyiltparancs a vallásügy ministerének rendeletével együtt, kötelességül iratván elem, és pedig büntetés terhe alatt, a kérdéses nyiltparancsnak a templomi szószékből, két egymás után következő vasárnapon ünnepélyes kihirdetése, s tartalmának azonnali életbe léptetése. — Nem érezvén magamat hivatottnak ily jogellenes, s önkormányzatunkat alapjában megtámadó rendelvénnyel fogantatásához bárkinek is segédkezet nyújtani: a nyiltparancsot mellékletével együtt, az ugyanazon évi ápril 1-jén tartott egyházi gyűlés határozata alá bocsátottam, attól kérvén utasítást, s a bekövetkezhető szomorú napokban pártfogást.

A határozat, mely bármily fényes, s értelmiségben a mienknél dúsabb egyháznak is becsületére válnék, szóról szóra ez lön: *„Az egyháztanács megütközve, s benső megilletődéssel vette a n. t lelkészi hivatal előterjesztését, melyből megérté, hogy a királyi esküvel szentesített, törvények s békekötésekkel biztosított protestans vallási szabadságunk önkormányzati jogai, ama szeptember 1-jén kelt nyiltparancscsal mennyire szándékoltnak sértetni; — miután azonban az egyháztanács e nyiltparancs ellenében is fenakarja magának tartani az egyházi canonok- s törvényekben gyökerezett azon jo-*

gát, hogy az egyházi ügyekben, csakis egyházi felsőbb-sége útján köteles elfogadni vallási szabadságát- s önkormányzati jogát nem sértő rendeletet, — a kérdéses nyiltparancs pedig nem ezen törvényes uton, s nem is az egyházhoz, hanem polgári hatóság útján, egyedül csak a n. t. lelkészi hivatalhoz intéztetett: sem köteleznek, sem jogosítva nem érzi magát az előterjesztő n. t. hivatalnak oly ügyben adni, akár tiltó, akár tanácsadó utasítást, mely ügynek létezéséről, törvényes egyházi felsőbb-sége által még értesítve nincs. — Ennek folytán szükségesnek tartja kijelenteni az egyháztanács, hogy a szóba hozott nyiltparancsot — miután az az egyházi törvényes közegek útján vele nem közöltetett — mint nem létezőt tekinti, — de más részről nyilvánítja azt is, hogy ha mindjárt létezőnek ismerné is el a nyiltparancsot, azt akkor sem fogadná el, s magát a szerint nem szervezné, miután azt mind alakjára, mind lényegére nézve, ősi hazai törvényeinkkel merőben ellenkezőnek, s nem más czélból kiadottnak látja, mint hogy azzal a protestans vallási szabadságnak halálos dőfést adjanak. —

Ily nézetei s elvei levén egyháztanácsunknak a kérdésbe hozott, de fel nem olvasott september 1-jén kelt nyiltparancsról, a cs. kir. polgári hatóság útján annak kihirdetésére sürgetve is megkeresett n. t. lelkész urat általános szavazattöbbséggel eszközölt megállapodás után e tárgyban nem utasíthatja, — bölcsességétől, vallásához s az ebből folyó autonomikus rendszerünkhez hű ragaszkodásától és hazafiuságától reménylve, mikép a kérdéses ügyben akként intézkedendik, hogy intézkedésével egyházi canonainkat s törvényeinket sérteni nem fogja, — biztosítván, hogy ha vallásához hűségért üldöztetni fogja, életével s vérével fogja őt az egész egyházközség a megtámadások ellen védelmezni.“ —

E nyílt, s minden sorában férfias jellemet s autonómiánkhoz híú ragaszkodást tanusító határozat után tisztában levén enmagam — egyházam s az államhatalom iránti kötelezettségemmel, még a gyűlés napján utnak indítám egyházmegyéim- s a magas kormányhoz az itt következő nyilatkozatomat:

Húsz év előtt hangzott el ajkaimon az egyházi eskü, s a következett perczben már a reform. egyház lelkészeinek sorában álltam, küszöbén azon magasztos pályának, melyhez gyermekkorom zsenge éveiben is annyi vonzalom- s elöszóretettel viseltetém.

Nagyszerű volt a percz, ünnepélyes az elrebegett eskü, s buzdító a megkezdettt pálya!

És én visszaemlékezve az apostolok egyszerűségére, s a világhirű térítőnek szóróltönyére, s szigorún nélküöző életmódjára, mely a protestans lelkész anyagi helyzetének, s a külvilágban számára kijelölt igénytelen állásának a legjellemzőbb typusa; — buzdítatva más részról ugyanezek életpéldája, varázserejű s épen azért eredményeiben oly gazdag szónoklatuk által, ünnepélyesen fogadám: hirdetni az ígét alkalmas és alkalmatlan időben, — tiszteletet, hűséget s állandó engedelmességet költeni s ápolni híveim szívében törvényes fejedelmünk s annak a közjóllétet tárgyazó mindennemű intézkedései iránt, — s krisztus országa terjesztését eröm s tehetségem mértéke szerint elősegélni. ¹⁾ —

Fogadásomhoz híven haladtam a pálya göröngyein, nem kérve anyagi hasznot, és nem vágyva fény s kitüntetés után, mint illik krisztus híveihez. — Az ily protestans egyszerűség ösztöne és vágyja volt az,

¹⁾ 2. Timotheus IV: 2, — Lukács XX: 25. — Római levél XIII.

mely elébb hittanári díszes állásomat letenni, s később a hitfeleim által reám ruházott jelentékeny egyházkerületi hivatalról is lemondani késztetett, ¹⁾ — és a mely ellenzőleg szólalt fel bennem mindannyiszor, valahányszor alkalom kínálkozott — s ez két ízben történt — lelkeszi állásom szegénységét csillogóbb helyzet fénykörével cserélni fel. —

Igy működtem szerény elvonultságban, szentelve élttem minden óráját krisztus igája hordozására, mely nekem folyvást oly kellemesnek tünt fel, ²⁾ — midőn legközelebb februar 15-kén a világi hatóság a cs. kir. vallásügy ministeriumának folyó évi januar 10-kéről kelt rendeletét az egyház szószékéből kihirdetés végett nekem is kézbesíté. — Mit tagadjam? megrendültem a magas kormány e szokatlan tettén, miután szomszédságomban az evangélikus lelkészkar ugyanezt saját egyházi hatósága útján kapta. És megrendültem, nem saját jövőmön ugyan, de az állam és egyház közti békes viszony s hangulat csökkenhetésén, mely annyi bajt s hátramaradást idézendue elő különben is lassú léptekkel haladó, s minden pontnál annyi gyökeres reformot igénylő egyházi rendszerünkben. —

Kibontakozva az első meglepetés zavarából, még rémesebb képe állott előttem azon szorongó helyzetnek, melyet csak a legfontosabb kötelességek összeüt-közése állíthat elő. Idő kellett tehát a megfontolásra. Azonban a hirdetés ideje sebesen jött, de még sebesebben hatottak füleimbe hazám különféle vidékeiről a hírek, s hitfeleim elégtelenségét tanúsító adatok,

¹⁾ Az egyházkerületi főpénztárnoki hivatalról, melyet hét évi hivataloskodásom után letettem 1859-ben.

²⁾ Máté XI: 30.

melyek meghallása s komoly bírálata után, számba véve egyszersemind azon kötelességeket, melyekkel szeretett egyháznak, a magas kormánynak s enmagamnak tartozom: lehetetlen volt azon határozatra nem jutnom: *hogy a kihirdetést szeretett egyházaam, a magas kormány, és benső megnyugvásom érdekében mellőzni fogom.*

E komoly határozatom, s az ebből folyó mulasztási tettemnek a főnebbi hármias alapon nyugvó okait tüzetesebben, s a mennyire lehet röviden, reform. lelkeshez illő nyíltsággal következő pontokban van szerencsém egybe foglalni.

1.

Szeretett egyházaam érdekét tekintve, előttem álltak azon sarktvények, melyeken egyházi alkotmányunk mint szilárd s a legfőbb statushatalom által is szentesített alapon nyugszik. Első helyet foglal ezek között az 1790/1: XXVI-k törvényczikk 4. §-nak legelső tétele, melynek valamint az egész pontnak érvényben lételét, s kötelező erejét, maga a cs. királyi rendelet is elismeri, mert arra mint kiindulási pontra hivatkozik; s melynek világos szavai ezek: *„mindkét vallású evangélikusok, a vallás dolgában egyenesen saját egyházuk főbjeiktől függjenek.“* Már pedig ha valami, bizonyosan az egyház szervezete minden esetre az egyházi élet fogalmával szorosan összefügg. —

Előttem álltak a konjati canonok, jelesen az V-k osztály 1-ső pontja, mely a viszátkodások eligazítását, különböző ügyek eldöntését, és egyházi törvények alkotását egyenesen a zsinat tárgyául jelöli ki. Ismét a Gelei-katonaféle canonok XI-k s XII-k pontjai, me-

lyek az egyházi rendtartáson való minden változtatást, s a fontosabb dolgokbani intézkedést, az egyes lelkészek, gyülekezetek, sőt egyházmegyék kezéből kivevén, azokat egyedül a nemzeti zsinatok, vagy legalább a kerületi gyűlések hatáskörébe utasítják. Ezek s minden egyéb canonainkról pedig az 1790/1: XXVI-k törvényzikk azt határozza, *hogy azokat mind addig, míg helyökbe az egyház törvényesen másokat nem állít, sem hatósági parancsok, sem királyi leiratok meg nem változtathatják.* —

Elöttem álltak még az egyetemes reform. egyház képviselőinek, egyes superintendentiák s esperességeknek vallástörvényeink s canonainkon nyugvó, böles mérséklettel s komoly megfontolás után alkotott határozataik, melyeknek öszhangzó tartalma szerint, sem egyes egyházmegye, annyival kevésbbé egyes gyülekezet, az egész protestans egyházat illető, s csak zsinatilag elrendelhető szervezés munkájába elkülönülten bele nem bocsátkozhatik. —

2.

Mi benső megnyugvásomat illeti, mindenek előtt hivatkozom a lélekismeret sérthetlenségére, melyen uralkodni Isten egyedül önmagának tartá fen, ¹⁾ s mely iránt bármily viszonyokban kiméletet parancsol a statushatalom is *„gondoskodni fog a cs. királyi felség, nehogy a Magyarhonban bevett vallások sorsosai bárki által is lélekismeretükben megsértessenek.* ²⁾ —

¹⁾ Báthori István erdélyi fejedelem jelszava: Isten e hármat tartotta fen önmagának: a semmiből valamit teremteni, a lélekismereten uralkodni, s a jövőt előre tudni.

²⁾ Explanatio regia sub decursu Diaetae Anni 1708.

Hivatkozom eskümre, melyet a canonok s a presbyteri kormányrendszer irányában húsz évvel ezelőtt az egyház kezébe ünnepélyesen letettem. Ezek is egyszerűen követelik, hogy az egyház, az állam tényleges befolyásától függetlenül a maga belügyeit önállólag, törvényes, illetékes hatóságai s képviselői által intézze. —

Ez eskü betűihez mindvégig hű lenni ohajtok, annyira, mikép ha észrevenném, hogy a gyülekezet, melynek szellemi vezérlete kezeimre bízott, vagy a testület, melynek közharczosa vagyok, intézkedéseiben a canonok vagy a presbyteri rendszer szellemétől távozni merészelvén, saját kezeivel ássa meg méltó sirját: azon testület köréből, leverve lábaimról még a vidék porát is, tüstént kiköltözném, így parancsolván ezt maga a nagy mester is. ¹⁾ —

Hivatkozom fogadásomra, melyre az egyházat alapjaiban annyira megrendített forrodalom kényszerített, a mikor a templomi szószék eredeti hivatásától messze távolíttatván, az egyházi élet körén kívül eső, s gyakran azzal homlokegyenest ellenkező tények közvétételére használtatott. Fogadásom hát, az egyházi szószékre Isten igéjén kívül semmi idegen elemet többé föl nem vinni; s a kényszerűség esetében inkább örökre megválni diszes hivatalomtól, mint enmagammal ellentétbe jőni. —

3.

Végre, mit csak a nagyobb nyomatékosság szempontjából állítok az utolsó helyre, a magas kormány

¹⁾ Apostolok cselekedeteiről irt könyv XIII: 51.

érdekét tekintve nem titkolhatom, és nem is akarom eltitkolni azon kötelesség érzetének létezését keblemben, minél fogva statuspolgári tisztet is ismerem, a magas kormány tekintélyének minden hatalmában álló eszközökkel védelmére kelni. Őszintén bevallom, ezen nemes és lélekismeretes kötelességem megoldását jelenleg a negativitásban találom fel. Ugyanis, mihelyt tudomásomra jött egyes testületeknek a január 10-kén kelt ministeri rendelet hirdetéséből merített ama tapasztalata, hogy protestans népiünk nagy része a kihirdetés után, jogai iránt féltékenynyé, s szinte vakbuzgóvá válik annyira, hogy nincs erő, mely vele az új szerkezetet elfogadtassa; — mihelyt észrevettem, az itt és amott megtörtént egyszerű hirdetés után ama feszült viszonyt és surlódást, gyanúsítást, fenyegetést s rágalmat, mely az egyházi élet s alkotmány tekintélye rovására, az egyház szolgálait több helyütt oly érzékenyen s tán méltatlanul sújtja; — s mihelyt meggyőződtem, hogy a szeptember 1-jén kelt nyiltparancs jótekonyságától teljesen áthatott lelkész sem volna képes híveiben a szervezet iránt rokonszenvet költeni; szemeim előtt állván ezen fölül azon intő példa, mely Poroszthonban e század második tizedében az agenda-ügy keletkeztekor előfordult, ¹⁾ ekkor ugyanis az ó lutheranus párt, mely a kormány által 1817-ben épen a reformatio harmadik százados ünnepén megkezdett vallási uniónak nyilvános ellenségeül lépett sikra, bezárt templomai küszöbén esküdött meg, hogy ősnevet föl nem áldozza, s az ujöntetű consistoriumokat illetékes törvényszékeiül el nem ismeri: statuspolgári kötelességemnek is leginkább megfelelni véltem az által,

¹⁾ Kirchengeschichte von Dr. Karl Haase. Leipzig 1841.

hogy a negativitas terén maradjak, ugy levén meggyőződve, hogy a magas kormány ez ügybeni intézkedése ily módon híveink lelkéhez magának utat nem találhatván, *futása bizonytalan, s küzdelme kétes leend.* ¹⁾

Mindezt csak futólagosan s töredékesen érintém, azon erős hitben, hogy leendnek egyházam közel másfél ezer lelkészei sorában, kik a felhozott okok mind-egyikét a hit és ész fegyvereivel tisztább világosságba helyezendik annál, a melyet szerény tehetségem kölcsönözhetett azoknak.

És most nyilatkozatomat azon megnyugtató öntudattal zárom be, mikép nekem mindenhai dicsőségem leend lélekismeretem azon bizonyágtétele, hogy valamint éltem minden napjaiban, úgy e roppant horderejű ügyben is *szeliden, tisztán, nem testi bölcseséggel, hanem Istennek kegyelme által nyert ajándékkal forgo-lódtam.* ²⁾ —

Igy viseltük magunkat a megpróbáltatás nehéz napjaiban, megtartva hitünket, megőrizve jellemünket, nem habozva, s nem ingadozva, bármily súlyos volt is helyzetünk. —

Ily ellenszenvet tanusítván csekély kivétellel protestans egyházunk a patensügy iránt: a szellemi küzdelem javunkra dönt el, — s az egyetemes izgatottság s kedélyhullámmás lassanként csillapulván, nyugodtan fogtunk ismét napi munkánkhoz. — Izgattam hát ismét, de csupán szellemi téren, s azon eszközök-

¹⁾ 1 Kor. IX: 16.

²⁾ 2 Kor. I: 12.

kel, melyeket szent vallásunk megenged, sőt követel, ¹⁾ — várva az alkalmat, hogy egykor egész erővel a cselekvés terére léphessünk. S a várt alkalom nem sokáig késett.

Egyházunk életfáján régóta féreg dúlt, s viruló lombozatát mérges pókok hervaszták. A presbyteri kormányzat kikelve eredeti alakjából, különösen egyes gyülekezetekben a hatalmasok s jogbitorlók kezei közt nyommasztó zsarnoksággá fajult, melynek terhe alatt nyögven a nép, gyakran még az egyház hivatalnokai is, a vallás és közügyek iránti lelkesültség hamvadni, s az egyházi szerény pálya utáni vágy gyérülni s hanyatlani kezdett. Hogy a mótely tovább ne terjedjen, s föl ne éledjen a kor, a visszaélések ama gyászos kora, melyben a kábult önhittség, a negédes, mindent lenéző s kicsinylő póriás gög, vagy épen a buta nyers-erő czimboráival szövetkezve, az egyház ügyei felett önhatalmulag rendelkezett: magyarhoni evang. reform. egyházunk Debreczenben 1860. szeptember 26-kán tartott egyetemes értekezletében, majd egyházkerületünk még ugyanazon évben Székesfehérvárra összehívott nagy gyűlésében, a valódi presbyteri rendszer fölelevenítését, s minél czélszerűbb alkalmazását egyhangú határozata által szentesítette. —

E határozat alapján siettem én is az 1862. január 26-kán kizárólag e czélből összehívott gyűlésben, előjáróságunknak a hívek egyeteme általi újból választatását indítványozni, — s a gyűlés felfogva a szándék tisztaságát s a czél magasztosságát, az indítvány munkába vételét azonnal elhatározta, kinevezvén ez alkalommal a szavazatok összeszámítására ügyelendő

¹⁾ 2 Tim. IV: 2.

választmányt is. Az így megválasztott, s egy vasárnap-i istenitizsület alkalmával ünnepélyesen fölesketett 15 tagú egyháztanácsunk 1862. majus 4-kén tartotta első alkotmányos ülését, ¹⁾ — mely nap egyházunk történetében az által válik örök emléküvé, mert ekkor lön kinevezve egy díszes választmány azon utasítással, hogy az egyház erkölcsi s anyagi helyzetét átvizsgálva, a mindkét részről netalán mutatkozó hiányok pótlásáról, s általában azon reformokról nyújtsion tervezetet, melyeknek életbe léptetése mig egy részről az egyház ügyei iránt naponként nagyobb mérvben áradozó közönyösséget megszüntethetné, addig más részről benne biztos és kiapadhatlan forrását találhatnók a szent vallásunk iránti anyagi s erkölcsi buzgalomnak s lelkesültségnek, mint a melyek hiányában elvész a vallás, elvész az egyház, s ezekkel együtt veszni fog azok egyik legnemesb gyümölcse a nemzet szabadsága is. —

E korszerű, s egyházunk jeleseinek magasra törő szellemét híven tükröző utasítás oly kedvesen hatott reám, hogy a tanácssteremet nyugodtan, s egy szebb jövő édes reményével hagytam el. Keblem hangosab-

¹⁾ A választás eredménye ez: gondnok: Dr. Kovács Pál, — pénztárnok: Varga János, — jegyző: Beöthy Károly, — ügyvéd: Szentmihályi Sándor, — előjárók: Fülöp Endre, Jelinek Ferencz, Kutas István, Major József, Rózsa Sándor, Szabó Károly, Szalacsy Lajos, Szentmihályi Ferencz, Szücs Pál, Varga Lajos, Végh Pál egyháztagok.

E választás ugyan még nem ment a kezdeményezés gyarlósága- s tévedéseitől, a mennyiben választóink nagy része, nem ügyelve az irányadó szabályokra, holmi mellékes érdeknek feláldozá a tudományt, miveltséget, vallásos és erkölcsi jellemet. Ez az oka, hogy jelenleg gyűléseinken, ellenére a józanész s társadalmi élet követeléseinek, ellenére a bírói s törvényhozói függetlenségnek, apa fiával, sógor sógorával együtt tanácskozik, itél, és szavaz. Hisszük azonban, hogy az idő és korszellom a hiányokat egymás után helyre hozandja.

ban dobogott mint valaha; mert túlélve a kezdet nehézségeit, s legyőzve a fölmerült akadályokat, a kivitel gondjait több lelkes ügybarát kezeire bízhatám; s én szerényen visszavonulva figyelemmel kísérhetém, mennyi hűség- s szeretettel fáradozott e néhány buzgó tag erkölcsi s vallásos életünk megszilárdításán. Örömmim- s reményimet leginkább fokozá a még azon évi augusztus 14-kén a bizottmányi terv bírálatára összehívott gyűlés. Rezgő hangon, de a kivivandó siker biztos tudatával szólalt meg ebben a bizottmány ékes tollú jegyzője a korán hunyt s általunk már annyiszor megsiratott Beöthy Károly, előadván tüzetesen, hogy miután az erkölcsi erő s nagyság az, mely egy testületet virágzó állapotba helyezhet: a kiküldött bizottmány legelsőben is az egyház erkölcsi hiányait vévén szemügyre, úgy tapasztalta, hogy gyórvárosnak fény- gazdagság- s méltóságtól környezett, püspöki székel ékeskedő, s túlnyomóan nagy számú római katolikus közönsége, — más részről pedig a szintén fényesen díjazott s superintendenssel bíró, s nem csak egyesekben, de testületileg is gazdag, és számban hitsorsosinokat háromszorosan felülmuló evang. rokonaink közt egyházunknak el kell enyésznie, ha mindenek előtt oly nevelési rendszerről nem gondoskodik, mely hitfelekezetünk mindkét nemű gyermekeit elválhatlanul egyházunkhoz fűzze. —

Ily szempontból indulva ki a bizottmány, legelőször is a nőiskolának a fiúiskolától teljes elkülönzését véleményezi, miután biztos adatok nyomán arról győződött meg, hogy sok szüle azért nevelteti leányát idegen vallású iskolában, mert a fiúgyermekekkel közös iskolázást leányára erkölcsileg botrányosnak tartja. És a bizottmány, tekintve, hogy az iskolában már

serdültebb korú fiúk és leányok is járnak, nem hagyhatja a szülék ez aggodalmát figyelem nélkül; — míg más részről, tekintve a jövőbe, azon kételyét sem fojthatja el, vajon az idegen iskolában képezett, idegen elemektől környezett, idegen vallási elveket s szokásokat elsajátított nő képes leendő oly irányú gyermekeket növelni, kik a tapasztalat szerint, oly könnyen bekövetkezhető, egyházi és vallási szabadságunk megsemmíttetését czélzó vész és vihar ellenében, rendíthetlen hívei legyenek a nemzet szabadságát is nagy mérvben hirdető protestans vallásnak? —

Ily előzmény után, javaslatba hozza az elkülönítés elvének azonnali életbe léptetését, miután annak szüksége oly érezhető, hogy a késedelem és halasztás egyházunkat alapjában rendíthetné meg. És pedig figyelve a korszerű nőnevelés igényeire, oly tanító alkalmazását véleményezi, ki törvényesen megesküdtött, és a szükséghez mért képzettségű nővel bírjon, hogy míg a férj elemi oktatásban részesíti növendékeit, addig neje a szükségesebb kézi munkákban adjon azoknak oktatást, a legcsekélyebb, s az egyháztanács által megszabandó díjért, mit, ha a gyülekezet pénzereje kedvezőbb viszonyok közt gyarapodni fog, teljesen is megszüntetni ohajt, nehogy a szegény sorsú szüle a tandíjt előteremtteni nem tudván, gyermekét az iskolától elfogni kényteleníttessék. Szem előtt tartva végül azon körülményt, hogy híveink Pannonhalmától egészen az osztrák határszélekig nyúló, több mint tizenkét mértföldnyi területen elszórva laknak; — főleg, hogy magában városunk körében is állandóul cs. kir. lovas és gyalogezredek s csendőri osztályok tanyáznak; — katonai, megyei, s városi börtönök s kórházak léteznek, melyeknek vallásos ellátása, a városi s

vidéki betegek gyakori látogatása, s minden egyes halottnak szertartásos eltakarítása; — a gymnasiumi s reáltanodai növendékek, még is a confirmálandó mindkét nemű gyermekek vallásos oktatása, a hivatalos teendőkkel különben is túlterhelt lelkész vállain már is elviselhetlen tehernek mutatkozik: sürgetőleg ajánlja, hogy a javaslatba hozott leányiskola tanítója fölszentelt lelkész legyen, ki egyszersmind a segédlelkészi hivatalt is viselni tartozzék, ezt igényelvén a munkahalmaz, s egyházunk elszigetelt helyzete. —

E jeles indítvány a közohajtással találkozáni egyhangúlag elfogadtatott, kivitele az elnöki hivatalra biztatván. Megnyilt hát még azon évben az elkülönített nőiskola s tisztelendő Tolnai Dénes fölszentelt lelkész s neje vezérletök alatt folyvást halad hivatása szép pályáján. Örvendetes eseményül följegyzendőnek véljük e helyütt, hogy a tiz év előtt oly üres iskola megnepesült; mert 1250 lelket számláló gyülekezetünkben, jelenleg 170 növendék élvezi az elemi oktatás áldásait, ide nem számítva a vasárnapi iskolát, mely a lelkész felügyelete alatt szinte két tanító által kezeletik. ¹⁾ — S hogy a kellő taneszközök hiányában hátrányt ne szenvedjen a nevelési ügy, igyekeztünk azok beszerzésén is, a mint hogy már is bírnk földgömböt, díszes térképeket, számológépet s a t., melyek nagy részét t. cz. Szentmihályi Sándor volt iskolafelügyelő szívességének köszöni iskolai intézetünk. —

¹⁾ Figyelemre méltatván a körülményt, hogy a főkegyházakban lakó híveink gyermekei más hitfelekezet iskoláiban képeztetnek; — s leszámítván a más vallású, iskoláinkat látogató növendékeket: bizton tehetjük a tisztán reformált vallású tanuló növendékek számát 150-re, s így minden száz lélek után jövén legalább 11 gyermek, oly kedvező eredmény ez, mely a miveltőbb államokban sem miundennapi!

Mielőtt a küzdelmek korát befejeznők, legalkalmasb helyet találunk e pontnál, az ébredés óta ckkorig működött lelkészek s iskolatanítókról legalább futólag megemlékezni. A türelmi parancs új korszakot idézvén elő magyarhoni protestans egyházunk életében, 1783. april 17-kén, közel negyven éves hallgatás után, ismét megszólalt templomunkban is az igehirdetőnek, s iskoláinkban a néptanítónak erőszakosan elnémított hangja.

A lelkészek sorát megnyitja e korszakban:

Szerencsi Nagy István, rövid hivataloskodása után elhalt itt 1789. januar 7-kén. Utóda lett ideiglenes lelkész czímmel

Szentmiklósy Timótheus, ki 1791-ben az etei gyülekezetbe meghívást nyervén, a jövedelmes állomásra örömmel távozott. —

Vásárhelyi Sámuel 1791. september 28-kán foglalta el hivatalát. De lelke visszavágyakozott oda, honnan jött, s 1796. martinshóban, bucsut mondván híveinek, visszaköltözött Balatonfüredre. —

Pázmány Péter ismét ideiglenes czímmel működött, mit az egyház megunván gondoskodott, hogy rendes lelkésze legyen. S ilyet nyert

Maár Péterben 1801-ben. Ez eleinte ifju lelke egész hevével s szíve minden dobbanásával hivatalának s egyházának kívánt élni s oda működni, hogy szeretett egyházának s a protestantismusnak nevet vivhasson ki e különféle elemekkel túlterhelt városban. De később, midőn keserűen tapasztalta, hogy a legszentebb czél s akarat is gyanúsíttatik; az önálló s szeplőtlen jellem is méltatlanúl rágalmaztatik: távozni kívánt e vidékről. Majd ismét fölébredvén benne a vágy, küzdeni a bűn s ármány ellen, helyben maradt,

míg nem kitzedelmes életét a kora halál 1823. július 14-kén eloltá. —

Barthalos József, elébb naszályi lelkész, 1824. martius 28-kán tartotta székfoglaló beszédét. Tűrő lelke, s békeszerető jelleme eszközlé, hogy 31 évig, türhető nyugalomban, minden nagyobbserú bántalom nélkül viselhette hivatalát. Ennek halála után

Liszokay József működni kezdett 1855. november 25-kén, s Isten segélyével jelenleg is folytatja hivatalát.

Az iskolatanítók névsora, s belépésök éve a következő :

Hada János	1783	Tóth Dániel	1840
Komáromi József	1786	Baki Gábor	1843
Biró Ferencz	1791	Csonka Ferencz	1846
Tóth Endre	1792	Gózon Ede	1850
Botos Mihály	1804	Csukás Zsigmond	1853
Meretei Péter	1807	Kajos Sándor	1855
Szathmári Pál	1810	Tolnai Dénes	1857
Patai Péter	1811	Pápai Leánder	1860
Király Ferencz	1813	Herczeg János	1863
Veres Benő	1816	Kovács Gyula	1866.
Sziics Károly	1836		

1836-ban felállttatván az orgona, Veres Benő 20 éves hivataloskodása után a szómodi tanítóságot kényszerült elfogadni, nem birván képzettséggel a művészet ezen ágában.

1862-ben a nő- és fiúiskola elkülönítettvén, az elemi iskolában, mint hajdan, ismét két tanító alkalmaztatott. A jelenlegi fitanító Kovács Gyula, s a nőtanító tiszt. Tolnai Dénes fölszentelt lelkész, s a női munkák vezetője Tolnai-Kosztolányi Julia asszony. —

A szellemi reform második pontjátúl állapítá meg

a bizottmány a lelkészi hivatal jelenlegi helyzetét. Midőn a bizottmány — így folytatá előadását a föllekesült jegyző — e körülményre fordítá figyelmét, azt azon okból tevė, mert a régibb időből azt kelle tapasztalnia, hogy a reform. lelkészek bár az egyházi szószékeken a krisztusi tanoknak, a felebaráti és hazaszeretnek hirdetésében, ha a más felekezetű lelkészeket fölül nem multák, de azokkal legalább is mérkőzhettek; midőn ellenben az egyházon kívül, a társadalom különböző osztályzatú s színezetű tarka vegyületében, nyommasztó anyagi körülményeik miatt nem voltak képesek sem saját sem egyházuk tekintélyét oly mérvben fentartani, mint azt a közel két millió hívet számláló reform. egyház a társadalomban oly méltán követelhetné. Ez okból, s tekintve még azon körülményt is, hogy ha az ország valamelyik egyházának, úgy bizonynyal a mienknek, mint idegen elemek közé szorult, s hatalmas vetőlytársaktól környezett egyháznak, nagy szüksége van arra, hogy akár saját, akár lelkésze tettei által életjelt mutasson: javaslatba hozza a bizottmány az egyház lelkésze fizetésének oly aránybani fölemelését, mint azt a mai kor drágasága, s azon kimaradhatlan szükségletek, melyek ezelőtt ismeretlenek voltak, s most már nélkülözhetlenek, követelik; s oly arányban, mint az a hívek száma- vagyonossága- s vallásuk iránti buzgalomához illik, — s miként azt az egyház pénzereje megengedi.

Ez indítvány is közhelyesléssel fogadtatott. De én, kinek folyvást szemem előtt lebegett a cél, melynek kivitelcért e kényes állomásra vállalkoztam; s amaz áldozatkészség, melyet egyházam a felállítandó nőiskola érdekében csak most tanusított: az egyházi hivatalnokok magasabb díjazását azon időre kívántam

halasztani, a mikor majd a nemes város a két prote-
stans egyháznak a közpénztárbóli díjazását tetteleg meg-
kezdendi. Nyilatkozatom méltányoltatván, munkánkban
tovább haladtunk. —

Az egyház felvirágzása, s tekintélyének emelése
céljából tett erkölcsi reformjavaslatok után, áttért elő-
adó az anyagiakra, különösen az egyházi épületek ki-
javítására. Szerinte a bizottmánynak kezdetben nem
volt más célja, mint hogy a mostani egyházlak új
tetővel láttassék el, úgy s akként alakíttassék át, hogy
benne a hivatalnokok mindnyájan kényelmes lakást
nyerjenek, a többi lakosztályok és boltok jövedelmé-
ből pedig, az építési terv szerint beruházandó 10.000
forintnak évi kamata megtérüljön. E terv az ohajtott
sikert nem biztosítván, új tervet s költségvetést készít-
tetett, mely szerint egy teljesen új épület 25.000 fo-
rintba kerül ugyan, de kamatját behozza, míg a 10.000
forintos feldobott pénz, melynek kamatát tán
csak néhány évig s annyiban élvezhetnők, hogy a ki-
csicsomázott épületben gyönyörködhetnénk ugyan, de
abból kézzel fogható hasznot húznunk nem lehetne.
Komolyan ajánlja hát ez utóbbi terv elfogadását, —
s hogy az egyháztanács a gyökeres reformtól vissza
ne rettenjen: a több oldalról igénybe veendő pénztár
gyarapításának kulcsát is felmutatja. Igazságosnak tart-
ja tudnillik, hogy jövőben minden egyháztag évi jö-
vedelmének századrészét az egyháznak köteleztessék
adni, mit alig érezne meg bárki is, ha ezt részletek-
ben havonként befizethetné, — s úgy van a bizott-
mány meggyőződve, hogy ily megállapodás mellett,
egyházi adó fejében legalább háromszor annyi gyü-
lendne be, mint eddigelé, főleg, ha egy adóbizottmány
vetné ki csak megközelítőleg is híveinkre az egyházi

illetéket. — Erélyesen követelendőnek véli továbbá azon összeget is, mely a városi közpénztárból protestans egyházainkat oly jogosan megilleti, — végül felhivandónak s élesztendőnek a hívek buzgalmát s egyházuk iránti vonzalmát. S mindezt indokolt véleménye zárszavaiban annyi hév- s lelkesültséggel így fejezi be: *„láthatja az egyháztanács! hogy midőn reformjavaslatainkat, melyek immár elmaradhatlanok, megállapítottuk, korán sem czéloztuk az egyház tökéinek túlterhelését, hanem utalva a híveknek vallásunk s egyházunk iránti buzgalmára, oly módokat jelöltünk ki azok keresztül vitelére, melyektől ha visszarettenünk, nem tethetünk semmit, s e csekély számú, de helyzeténél fogva a magyar hazára nézve oly jelentékeny egyház el fog veszni, és mi elleneink örömére szét fogunk tévedezni a nagy tömegben, hogy az igaz isten tisztelére, a felebaráti s hazaszeretet hirdetésére emelt szerény egyházunkat meg ne találjuk soha.“* ¹⁾ —

Miként a vezér buzdító szavai a már lankadó harcziakra, úgy hatottak reánk a bizottmányi javaslat zárszavai. Megdöbrentünk a 25.000 forintnak csak egyszerű fölemlítésére is; de meggondolván más részről, hogy a 140 évet túlélő roskatag épületünknek kijavítása, a folytonos aggodalom mellett, még foly-

¹⁾ A bizottmányi javaslat egész terjedelmében egyházi jegyzőkönyvünkbe vezetett, melynek csak futólagos áttekintése után is mindenki meggyőződhetik arról, hogy egyházunkban a szellemi s anyagi reformok életbe léptetése nem pusztán egyesek agyában fogamzott üres eszme, hanem a közohajtás eredménye, — és elihető, hogy miután nálunk ily nevezetes vállalatnál is semmi adókvetés nem történt; s a számítás is nem az erszényre, hanem a buzgalom- s jóakaratra irányoztatott: sem az egyház sem egyesek vállaira elviselhetlen teher nem rovatott; — de beláthatja azt is, hogy előjáráságunk tehetsége egész súlyával arra törekszik, hogy egyházunkban mindenek ékesen, és szép renddel legyenek.

tonos javítási költségeket is okozandna: határozatilag kimondottuk, hogy foltozni nem fogunk, s az eddiginél jutányosb tervnek remény- s kilátásba helyezésével, városunk építészeit azonnal pályázásra hívtuk fel. Bekövetkezett a tél, s így időt nyertünk arra, hogy a rendelkezésünk alatti pénz behajtásáról, a szükséges költsön kieszközléséről, s a közvélemény megnyeréséről gondoskodhattunk. Jött a tavasz, s vele együtt elérkezett a tervck benyújtásának, s birálat alá vételének ideje is, — s a kilencz beadott tervből a köztetsést czélszerűsége s jutányossága által Frisch Mihály uré vívta ki leginkább, mely is az 1863. martius 25-kén tartott teljes ülésben *egyetlen ellenkező nyilatkozat nélkül el is fogadtatott.* —

Ekkor a tervben s szerződésben kölcsönösen megállapított 16.000 forintnak előteremtése lön a gyűlés tanácskozása- s gondoskodásának fő tárgya. Belátta a gyűlés, hogy az ily mérvben megkezdendő építkezés eddigi számítását haladja; de átérezvén az építkezés halaszthatlanságát; — bizva a hívek áldozatkészségében; bizva a helybeli takarékpénztári igazgatóságának hatos kamatra, s 20 évi törlesztésre költsönt ígérő nyilatkozatában: az építéshez nevezett év april 25-kén Isten segélyével, egy tekintélyes választmány felügyelete alatt hozzá kezdett, ¹⁾ — erősen hívé, hogy a költsön veendő 10.000 forintnak, az egyház tőkéből felhasználható 5.000 forint összegnek, a hívektől reménylett 3.000 forint kegyadománynak, s így összesen 18.000 forintra rugó pénzerőnek beruházásával az építkezést szerencsésen bevégezni. —

¹⁾ A bizottmány tagjaivá gyűlésileg kinevezettek: Szalacsy József, Szalacsy Lajos, Szentmihályi Ferencz, Jelenek Ferencz, Rózsa Sándor s Varga Lajos előljárók.

Azonban az építkezés folytán újabb változtatások s helyiségek szükséglete merülvén fel; s az egyháztagoktól bizton reménylett összegnek, az inséges év nyomora miatt, alig egy harmada folyván be pénztárunkba: kénytelenített az építő bizottmány az egyház tőkéből ismét 2.000 forintot igénybe venni, hogy a fölmerült szükségletek fedeztetvén, a gyorsan haladó építkezés a kitűzött időre véget érjen. Mi meg is történt, s a 18.000 forintba került díszes, s a mai viszonyokhoz képest türhetően gyümölcsöző épület már szeptember elején az illetők használatára készen állott. —

S kinek műve az, hogy alig négy hónap alatt, a romok helyén e csinos, és kényelmes egyházlak föl-emelkedett? ¹⁾ Azé, ki sikerrel jutalmazá a munkások szorgalmát, s a vállalkozó testület szíves buzgalmát; — *s azé, kinek áldása nélkül, híjában fáradnak azok, kik a házat építik,* ²⁾ — az erő s kegyelem uráé, kinek is jósága áldva említettessék mindnyájunktól a napok végeig.

De tisztelettel emlékezünk meg e helyütt az építő bizottmányról is, melynek elvitázhatlan érdeme, hogy a munka mind végig kitünő rend és pontossággal haladt, — valamint azon buzgó egyháztagokról, kik szellemi s anyagi erejük kincseit áldozatul hozák az egyház oltárára, és pedig akkor, midőn általános nyomor nehezült vállainkra. —

Hálánk s elismerésünk adóját rójuk le a nemes város iránt is, mely közgyűlésileg helyeselvén méltányos kérelmünket, az építéshez szükségelt közel 800 kocii homokat díj nélkül utalványozá, — végül a testvérfelekezetek azon lelkes tagjai iránt, kik minden fel-

¹⁾ Lásd a szöveg elején levő rajzot.

²⁾ Zsoltár CXXVII: 1.

hívás nélkül, követve szép lelkők sugallatát, pénz s fuvarozási segélylyel gyámolítván bennünket eszközölték, hogy szerény épületünk, mint történeti emlék igazolja egyházunk hitbuzgalmát, városunk magas szellemét, s polgárainak a felckezetességen fölülemelkedett, s egymás iránt nemes tettekben nyilvánuló emberbaráti szeretetét s testvéries vonzalmát. És mi hálaánk örök zálogául átadjuk a nemes lelkű jóttevők nevét s tetteit e lapokon is a nyilvánosságnak.

N é v s o r a

azon buzgó polgároknak, kik a reform. egyházilak építéséhez pénzsegélylyel, téglá- s homokhordással, és gyalog napszámmal járulni sziveskedtek :

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Angyal Lőrincz r. kath.	—	—	—	—	9
Angster Teréz r. kath.	1	30	—	—	—
Balázs István	1	20	—	—	—
Balácsi Dániel	10	—	—	—	—
Balácsi Vincze asztalosinas	1	—	—	—	—
Balaskó Ignáczné	1	50	—	—	—
Balla Vendelné	—	80	—	—	—
Balogh Fer. pékinas	1	—	—	—	—
Baracskai Endre	5	—	—	—	—
Baras Antal id.	1	—	—	—	—
Baras László	1	—	—	—	—
Baras Péter	2	—	—	—	—
Baras Pál	1	—	—	—	—
Baras Antal ifj.	1	—	—	—	—
Beke Sándor Rudolfczr. közvitéz	1	—	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	ft	kr.			
Bejczy Jánosné	—	50	—	—	—
Bokor Jánosné özv.	1	—	—	—	—
Bóna János pékinas	1	—	—	—	—
Both Zsófia cseléd	—	20	—	—	—
Bothmer Gusztáv báró	10	—	—	—	—
Bozsoki Endre	1	—	—	—	—
Brantner testvérek ev.	—	—	4000	—	—
Csaplár Mihály	10	—	—	—	—
Csaplár Péter	—	—	—	—	94
Csaplár Mihály id.	—	—	450	—	1
Csaplár Mihály ifj.	1	—	—	—	—
Csaplár János	—	—	1250	—	—
Csaplár József	—	—	3000	—	—
Csaplár György	5	—	1000	—	—
Csaplár Endre	2	—	—	3	—
Csaplár Pál	2	—	—	—	—
Cseppüs István kárpitos	1	—	—	—	—
Cseppüs Mihály kőmives- inas	1	—	—	—	—
Csémi János	2	—	500	—	18
Csémi Zsuzsánna	2	—	—	—	—
Dachauer Fer. r. kath.	5	—	—	—	—
Dékány Mihály	1	—	—	—	—
Dienes Pál	5	—	—	—	—
Dienes Miklós	1	—	—	—	—
Drekszler Józsefué	—	50	—	—	—
Edelényi János	2	—	—	—	—
Entner Vinczéné	2	—	—	—	—
Erdős István	—	50	—	—	—
Falb Ferenczné	5	—	—	—	—
Farkas Ferencz özvegye	—	40	—	—	—
Farkas János	2	—	—	—	—
Farkas János evang.	—	—	—	—	7
Farkas Márton	—	20	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Farkas Sándor	2	—	—	—	—
Fehérvári Kálmán gyűjtött	4	30	—	—	—
Fehérvári Lajos	—	80	—	—	—
Fehérvári Sándor	2	—	—	—	—
Futó József kőmivesinas	1	—	—	—	—
Füsi Jánosné	1	—	—	—	—
Füleky Károly	5	—	—	—	—
Fülöp Endre	6	—	4000	—	11
Fülöp Károly	—	10	—	—	—
Fülöp Endre ifj.	—	—	800	—	—
Gasztonyi Lipótné	1	—	—	—	—
Gellér Ferencz	—	50	—	—	—
Gergely István	1	—	—	—	—
Gyarmathi László ev.	—	—	2000	—	—
Haás Mártonné ev.	—	—	—	—	4
Hatos Gergely	10	—	1600	—	11
Hajós Kálmán	1	—	—	—	—
Házi Ferencz	1	50	—	—	—
Hechtl Györgyné	5	70	—	—	—
Hegedüs Érsébet	—	50	—	—	—
Herczeg János tanító	2	—	—	—	—
Hoffman Mátyásné	—	40	—	—	—
Horváth Lajos asztalosinas	1	—	—	—	—
Horváth Antal r. kath.	—	—	1000	—	—
Horváth István ev.	5	—	—	—	—
Horváth Jánosné	5	—	—	—	—
Horváth Mihályné	—	50	—	—	—
Horváth Endréne	—	20	—	—	—
Huber Ferenczné	16	—	—	—	—
Huszár Ferencz	1	—	—	—	—
Jelenek Ferencz	20	—	—	—	30
Kalács Karolina	2	—	—	—	—
Kalmár segédek	4	—	—	—	—
Karczag Dánielné özv.	50	—	2000	—	10

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Dr. Karika Antal	2	—	—	—	—
Karikó Sándor	1	—	—	—	—
Kaszás István r. kath.	—	—	—	—	10
Kálóczy Zsigmond	—	10	—	—	—
Kis-Baráti hivek	6	50	—	—	—
Kiss Sámuel	1	50	—	—	—
Kiss Sámuelné	1	—	—	—	—
Kiss Pál koldus	3	31	—	—	—
Kiss Lajos szabóinas	1	—	—	—	—
Kiss Éva cseléd	1	—	—	—	—
Kiss István kőmivesinas	1	—	—	—	—
Kollár Ferencz id.	—	50	—	—	—
Kollár Ferencz ifj.	—	50	—	—	—
Kollár Márton	1	—	—	—	—
Kocsa Endre	—	20	—	—	—
Komjáti István	—	—	2250	—	—
Komjáti Jánosné	—	20	—	—	—
Kosár János	2	—	—	—	—
Kovalter Sándor ev.	—	—	—	—	30
Dr. Kovács Pál	50	—	4000	—	—
Kovács Zsófia	10	—	—	—	—
Kovács György	2	—	—	—	—
Körmendy Endre	20	—	—	—	—
Kutas István	4	—	4850	—	15
Lengyel József	—	50	—	—	—
Leposa Endre s Mária	2	—	—	—	—
Leposa Márton	—	—	—	2	—
Lipóti Józsefné	5	—	—	—	—
Liszkay József lelkész	125	—	20000	—	76
Major József	5	—	4000	—	15
Major István	15	—	—	—	—
Major János	1	—	—	—	16
Makker András ev.	—	—	—	—	22
Makker Jánosné ev.	—	—	—	—	10

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Marikkerné	—	10	—	—	—
Máthé István kocsis	5	—	—	—	—
Mészáros István	10	—	2500	—	—
Mészáros Zsigmond özv.	1	—	—	—	—
Mikó Ferencz	—	50	—	—	—
Munka Péter	—	20	—	—	—
Nagy György	5	—	—	—	—
Nagy Sándor	4	—	—	—	—
Nagy József	—	—	1665	—	—
Nagy Pál evang.	1	—	—	—	10
Nagy Dávid	—	85	—	—	—
Nagy Pál	—	20	—	—	—
Nagy Pál	1	—	—	—	—
Ney Ignác evang.	2	—	—	—	—
Német Józsefné	1	—	—	—	—
Német Zsuzsánna	1	—	—	—	—
Örökös Horváth Mihály	1	—	—	—	—
Örökös Mihály	—	50	—	—	—
Örökös Ferencz	1	—	—	—	—
Panda Vincze	5	—	—	—	—
Perlaky Dániel evang.	—	—	1000	—	—
Péter Mihály	3	—	—	—	—
Péter Istvánné	—	20	—	—	—
Pulai Gábor	10	—	2000	—	5
Retkes Sándor	1	20	—	—	—
Rostási Lajos	20	—	—	—	—
Rózsa Sándor	—	—	1532	—	33
Rózsa Ferencz	3	—	—	—	—
Rózsa Ferenczné özv.	1	—	—	—	—
Rózsa Károly	3	—	—	—	—
Rozsi Bálint	15	—	—	—	—
Sauervein Géza r. k.	2	—	—	—	—
Simoncsics Antalné	8	—	—	—	—
Schlosser Ignác r. k.	15	—	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Soos István	1	—	2000	—	—
Soos József	—	—	2000	—	—
Stampa Antal	40	—	—	—	—
Sütöri János	—	20	—	—	—
Szabó Károly	—	—	10000	—	—
Szabó Ferencz	—	—	—	—	20
Szabó Jánosné	1	—	—	—	—
Szabó Mihályné	—	50	—	—	—
Szakács Mihály	1	—	—	—	—
Szakács Ferencz	1	50	—	—	—
Szakács József csizmadia- inas	1	—	—	—	—
Szalacsy József	300	—	5900	—	94
Szalacsy Lajos	200	—	30000	—	100
Szalai Endréné	—	70	—	—	—
Szekeres István	2	—	—	—	—
Szendi József	1	—	—	—	—
Szentmihály Ferencz	200	—	4500	—	58
Szentmihály Pál	5	—	—	—	—
Szentmihály István	—	50	800	—	—
Szentmihály Pál ifj.	—	10	—	—	—
Szentmihály Endréné özv.	—	20	—	—	—
Szentmihály Endréné	—	20	—	—	—
Szombat János evang.	1	—	—	—	—
Szombat Sámuel ev.	1	—	—	—	—
Szücs Pál ifj.	—	—	2500	—	—
Szücs Endre	1	40	—	—	—
Szücs Józsefné	2	—	—	—	—
Tar György	1	—	—	—	—
Tar István	1	—	—	—	—
Tolnay Dénes segédlek.	2	—	—	—	—
Tolnai Sándor	—	—	—	—	11
Tornyos Józsefné	1	—	—	—	—
Thuri Károly	5	—	—	—	—

Neve az adakozónak	PéNZ		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Tóth Endre ifj.	5	—	—	—	—
Tóth György	—	—	1000	—	—
Tóth Márton	2	—	1000	—	—
Tóth Mihály	2	—	—	—	—
Tóth István csizmadiainas	1	—	—	—	—
Tüske Károly mészáros- inas	1	—	—	—	—
Vajda Józsefné	—	30	—	—	—
Varga János	20	—	—	—	—
Varga János és László	—	20	—	—	—
Varga Lajos	10	—	—	—	25
Varga Erzsébet	2	—	—	—	—
Varga István	4	—	—	—	—
Varjasi József	1	—	1750	—	—
Varju Péter	—	50	—	—	—
Varju Gyula szabóinas	1	—	—	—	—
Váczi József szabóinas	1	—	—	—	—
Veres István id.	3	—	—	—	—
Veres Sándor evang.	—	—	1000	—	—
Veres István ifj.	5	—	—	—	—
Vetési Pál	1	—	—	—	—
Végh Pál	5	—	—	—	20
Végh Istvánné özv.	10	—	—	—	—
Végh János özvegye	4	—	—	—	—
Wacha Antal r. kath.	3	—	—	—	—
Zechmeister József ev.	1	—	—	—	—
Összeg :	1480	96	127847	5	765

És most örömmel, s a részben teljesített kötelesség tudatával tekinthet előljáróságunk, s vele együtt gyülekezetünk legnagyobb része Isten veteményes kertjeire, a tespedés álmából felriasztott fi-, s a csaknem semmiből elővarázsolt nőiskoláinkra, valamint díszes egyházlakunkra, mert fölépülésökhöz mindannyian meghozák vallásos érzületek őszinte áldozatát.

De nem szabad felednünk, hogy felhalmozott teendőinknek még csak kezdetén vagyunk. Imaházunk mint súlyos beteg, végvonaglásiban orvoskezelés után sovárog, — szegény sorsú növendékeink kellő anyagi erő hiányában, szégyenlik iskoláink küszöbét átlépni, s szülőikkel együtt naponként a díjnélküli tanítás eléréseért sohajtoznak, — hivatalnokaink csak félzsoldért húzván a nehéz igát, a mindennapi élet szükségével küzdenek s a t. —

Fognak-e, mikor, s ki által e hiányok orvosoltatni? — vagy ezek tán csak egyesek túlcsigázott vágyaik, s rajongó elméjük által a képzelet magas házában alkotott üres ábrándok ? !

Épen nem; sőt égető szükségek, melyeket fedezni, — s fájó sebek, melyeket mielőbb orvosolni kell, különben nevelési ügyünk ismét pangani, s egyházi életünk alapja ingadozni fog, mert hivatalnokaink, miként a vándormadarak, melyek a legkisebb lanya szellő fuvallatára melegebb égöv alá sietnek, az önfentartási kötelezettség érzetétől mintegy kényszerítve, megragadva a legelső kedvező alkalmat, jövedelmezőbb egyház kebelébe költözendnek. —

E méltó aggodalom birta arra előljáróinkat, hogy harmincz évi hallgatás után ismét sikra szállottak, s az 1863. martius 3-kán tartatott városi közgyűléshez, a méltányosság, jog és vallássegénylőség alapján, egy-

házunk fentartása tekintetéből, a népesség s az egyháztagok által fizetett vagy fizetendő adóhoz aránylag, a városi házi pénztárból járandó segélyösszeg megszavazásaért, s a megszavazott illetéknek évenkénti kiszolgáltatásaért a jogérzet őszinteségével folyamodtak.

S ime azon tanácsteremben, hol századokon keresztül a protestansok irányában annyi sújtó, s jog sértő rendeletek hozattak, e napon a felvilágosultság s vallási türelem szelleme méltánylólag s teljes elismeréssel nyilatkozott. Kimondatván ugyanis egyhangúlag a kérelem jogossága, azonnal választmány neveztetett ki a czélből, hogy az elvileg elfogadott, s a város területén létező egyéb vallásfelekezetekre is kiterjesztendő aránylagos segélyezésnek mily módon, és arányban leendő alkalmazása s életbe léptetése iránt egy körülményes, s a hozandó végzésnek biztos alappól szolgáló javallatot készítsen, s azt a gyűlés elé beterjessze. ¹⁾ —

¹⁾ Álljon itt örök emlékül a közgyűlés határozata, jeléül annak, mily nemesen érzett s gondoskodott rólunk protestansokról városunk értelmisége, ohajtván velünk a jog közös élvezetét testvérileg megosztani:

Dr. Kovács Pálnak, mint a helybeli reform. egyházközség ez idő szerinti gondnokának folyamodványára, melyben a méltányosság jog és vallás-egyenlőség alapján, egyházuk fentartása tekintetéből, az egyházközség által fizetett, avagy fizetendő adóhoz aránylag a városi házi pénztárból egyházuk fennmaradásaig járandó segélyösszeget megszavaztatni, s annak évenkénti kiszolgáltatásáról intézkedtetni esedezik; végeztetett:

Ezen községygyűlés folyamodó egyházközségnek fentebb előterjesztett kérelmét az osztó igazság és vallási egyenlőség szempontjából teljesítendőnek, s így a kért aránylagos segélyezést elvileg méltányosnak találván, e méltányló elismerését ez alkalommal, ugyanazon indokokból, melyek őt jelen kérés felkarolására vezérelték, a többi e város kebelében fenálló vallásfelekezetek irányában is kiterjeszti. —

Hogy azonban ezen még csak elvileg kimondott segélyezés tetteleg is életbe léptethessék, Szabó Benő tanácsnok, mint az alapítványi választmány elnökének vezérlete alatt, fűtisz. Zerpák János györbelvárosi, Tóth Antal

Összeült hát a választmány a kívánt javallat elkészítése végett, de nem mindegyik tagját lelkesíté azon testvéries vonzalom s békülékeny szellem, mely a tanácsteremet a főnebbi, valóban keresztyéni türelmet tanusító határozat perceiben áthatotta. Nem mondhatjuk ugyan, hogy itt párt küzdött volna párt ellenében, de annyit egész őszinteséggel állíthatunk, hogy a vitatkozás a felekezetesség, álfogalom, s előítélet nyúgeiból kibontakozni, az igazság, jogelismerés s részre-hajlatlanság színvonalára fölemelkedni nehezen tudott. — Ajánltatott egy részről, hogy e kényes, s következményeiben oly fontos kérdésnek megoldása függesztessék fel a legközelebbi országgyűlésig, mely is a még most, legalább a gyakorlati életben nem teljes érvénnyel bíró vallásegyenlőséget multhatlanul körvonalozandja. — Felhozott az is, hogy a jog kötelezettséget vonván maga után, a kért illeték megadásának elengedhetlen föltétele leendő a kegyuri jog gyakorlata, s így ezentúl egyházunk hivatalnokainak választásába, számadásainak vizsgálatába, s egyéb belügyeinek vezetésébe a városi hatóság jogosan befolyand, s több ilyes. —

A protestans fél, szem előtt tartva a közgyűlési határozat tartalmát, miszerint a választmány tervekészítésre, s nem elvek feletti vitára gyűlt össze, az ellenvetésre s támasztott nehézségekre csak röviden vála-

nádorvárosi plébános, Liszkay József reform., Hováth Sándor evang. lelkészek, továbbá Schmidt József, Perlaky Dániel, Fischer József, Réthy Ferencz, Ruschek Nándor, Fábri József, Szalacsy Lajos és Beér József képviselő urak kiküldetnek, hogy komoly tekintetbe vevén a minden oldalról fenforgó viszonyokat és körülményeket, az elvileg kimondott segélyezésnek mily módon, és arányban leendő foganasítására, s életbe léptetése iránt, egy körülményes, és a hozandó végzésnek kellő alapúl szolgáló javallatot kidolgozva, annak idején e helyre terjesszenek. —

szolt, kijelentvén, hogy a protestans egyház ügye kizárólag magánügy lévén, az országgyűlésre hivatkozás könnyen ürügyül tekintethetnék időnyerésre, hogy a jogélvezettől legalább néhány évre ismét elejtsessék; — meghatározván továbbá a tridentini zsinat végzéményein kívül a gyakorlatból is a kegyúri jog körét s jelentőségét, ¹⁾ s hivatkozván a közel multra, a mikor a protestans egyház önkormányzati jogát még a magas kormányval szemközt is férfiasan meg tudta védeni: egyházi belügyeinek kezelését illetőleg minden külhatás, és beavatkozás ellen ünnepélyesen tiltakozott. —

A hevéssé válandott, s a kijelölt irány korlátin túl csapongó vitát az elnökség tapintatos felszólalása elnémítá. S így állapított meg, hogy az ügy gyorsabb és sikeresb haladása tekintetéből, a két protestans felekezet híveinek összeírása, s városi adójának hiteles följegyzése eszközöltessék, — fölkéretvén az elnökség, hogy a megrendelt összeírás és adó alapján, a népeesség és adóhoz mérendő arány kulcsát, s a felekezeti illeték mennyiségét szabatosan meghatározandó kimutatással a legközelebbi ülés tagjait megörvendtetni sziveskedjék, mit az hivatali készséggel megígért. —

Az előmunkálatok befejeztetvén, másfél év után alkalom nyílt az elnökségnek ígérete beváltására. Hi-

¹⁾ Nevezett zsinat XIV-k ülésének 12-k fejezetében ez olvasható: *Nemo etiam cuiusvis dignitatis ecclesiasticae, vel secularis, quacunq; ratione, nisi ecclesiam, beneficium, aut capellam de novo fundaverit et construxerit; seu iam erectam, quae tamen sine sufficienti dote fuerit, de suis propriis et patrimonialibus bonis competenter dotaverit: ius patronatus impetrare aut obtinere possit aut debeat.* —

Pauli Sarpi Veneti: *Historia Concilii Tridentini.* Lipsiae MDCIC.

vatalos előadása rendkívül meglepett, de távolról sem örvendeztetett meg legalább minket a protestans egyház képviselőit; mert olyasmit kellett hallanunk, mire még csak gondolatban sem számítottunk. — Mi azt vártuk, hogy az arány alapját képezni fogja a római kath. egyház szükségére a városi közpénztárból évenként kiadatni szokott pénzösszeg; az elnökség azonban jóhiszemű felfogása szerint, csupán azon mennyiséget vette számításba, melyet a római kath. lelkészkar egykori, s az 1861-ki igen rövid alkotmányos korszakban, főleg a protestans képviselők sürgetésére, gyűlésileg megszavazott magasabb díja vesz évenként igénybe, s így 17.349 ft 80 kr. helyett csak 3.536 forintot, mely különbség az osztálynál ezerekre rug. —

E számítás a közhelyesséssel nem találkozáván, tisztelettel fölkértük az elnökséget, hogy egyenesen a lélekszám s adó alapján szerkesztendő munkálatát a legközelebbi ülésben hitelesítés végett elénk terjessze, hogy a már gyűlésileg is többször sürgetett választmányi javallatot véleményes jelentésünk kíséretében a közgyűlés ítélete alá bocsáthassuk.

Három évi küzdelem, s annyi kellemetlen surlódás után, ennyire haladt a protestans ügy városunkban. És mi a nevezett egyház hívei, kik apáinktól örökség gyanánt nyertük a türelmet s kitartást, soha sem csüggedtünk, még kevésbé kétkedtünk a biztos siker és győzelem felől. Sőt élt lelkünkben a hit s meggyőződés, hogy ama lelkesült, s a jog szentségét annyira tisztelő képviselői testület, mely három évvel ezelőtt kérelmünk jogosultságáról oly melegen s elismerőleg nyilatkozott, az igazság, közerkölcsiség és mivelődés iránti kötelezettségénél fogva a legelső ülésben meghatározandja jogélvezetünk határnapját, — s

nem fogja túrni, hogy mi, kik az irás betűi értelmében, igazán arcunk verejtékével tartjuk fen vallásos és erkölesi intézeteinket, s mintegy minmagunktól megvont áldozattal tengetjük szűk marokkal díjazott hivatalnokainkat, még ezen fölül az 1790/1. országgyűlési XXVI. törvényczikk 3. pontja ellenére, valláselveinkkel ellenkező czélokra, jelesen a római katholika egyház fentartására is adóztassunk, 1) — és nem fogja túrni, hogy mi, kik ekkorig csupán a kötelesség nehez igáját vontuk, továbbra is a jogélvezet korlátain kívül maradjunk, — de figyelve lelkesebb városaink intő példájára, főleg saját keble szent sugalmára, a mult idők mulasztását azzal sietend helyre hozni, hogy elvégre megadja nekünk ami a mienk

Reményt fűztünk hát a jelenhez, mely annyi üdves eszmét érlelt már egyházi s polgári életünkben, reményt az 1861. alkotmányos korszakban közbizalom utján választott képviselőinkhez, kik városunk felvirulásán, nem kimélve semmi áldozatot, annyi erőfeszítéssel, s oly kitartólag fáradoztak, — s reményt azon ünnepélyes órához, melyben a három évvel ezelőtt jogosnak s méltányosnak nyilvánított kérelmünk egyhangulag megadatni fog.

Az óra ütött, s az ohajtva várt közgyűlés 1866. június 5-kén megtartatott. De ki nem tudja, mikép ez

1) Az idézett pont tartalma ez: Az evangélikusokat megillető szabad vallásgyakorlatának következtében, akár kézművesek ezek, akár bármi más állású s állapotú emberek, a czéhbéli szabadalmak sem vétetvén tekintetbe, sem a szent misékre, sem a processiókra, sem más szertartásokra, és saját vallásukkal ellenkező cselekvényekre semmi szín alatt, és semmi büntetésekkel se hajtassanak, vagy *bármely nemil adózásoknak teljesítésére ne kényszerítettessenek.*

Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta Gróf Majláth János. Első kötet, első füzöt 70. lap. Pest 1844.

év oly igen mostoha volt a legszebb vágyak s legvérmesebb remények teljesítésében! A földmives sirva szedte össze üres kéréit ott, hol vigadva, s gazdag remények közt hinté el a vérpiros magot, — a harczi bizton számított győzelmi koszoruja helyett, búsan emelé nehéz mankóit a königgräczy csata után, — s nekünk a győri protestans egyház jogélvezet után sovárgó híveinek, nyújtott ugyan a közgyűlési határozat némi kegyelemmorzsát, de e kegyajándokot, és pedig oly magas áron elfogadnunk, nem lett volna egyéb, mint egyházi alkotmányunk könnyelmű föladása, s nem kevesebb mint erkölcsi öngyilkosság!

De nehogy ok nélkül feljajdulni, s a sérelmet kizárólag felekezeti szempontból, s így egyoldalulag, s tán a nagyítás szemüvegével láttassunk mérlegelni, felmutatjuk a közgyűlési végzést, a közvélemény részrehajlatlan ítéletére bizván, valjon méltó volt-e fájdalomunk, s alapos-e szentegyházunk jövője iránti komoly aggodalmunk? A végzés ez:

„Fölvétetett a győri két protestans vallásfelekezetek községei segélyezése érdemében adandó javallat végett, az 1863. évi 369. közgyűlési szám alatt kiküldött, és folyó évi 160. közgyűlési végzéssel ismételve utasított választmány jelentése; — melyben előterjeszti, hogy a segélyezés megrendelésének kulcsául kétféle arányt használni ohajtván, egyiket a népesség, másikat a községi adó arányán alapítva dolgozott ki, melyeket // . és /// . alatti kimutatásokkal fölszerelve, ¹⁾ azon véleménye ki-

¹⁾ A győri ágostai evangélikus, és evang. reformált vallású lakosok által, adó és népességarány szerint fizetendő községi adószázalékoknak kimutatása 1864. évről:

1. Adóarány szerint.

Az 1864. évi 82.596 ft 65 kr. egyenes adó után fizetendő 25% községi póttadó tesz: 20.649 ft 16 kr. mely összegből fizetnek:

séretében nyújtja be, hogy ezen két rendbeli javallat közül a népnevelés tekintetéből, leginkább a népösszeírásból kölcsönzött arányt ajánlja; — mire végeztetett:

Ezen közgyűlés, az 1863. évi 369. szám alatt kelt végzésében már kimondott elvéhez képest, igazságosnak s méltányosnak látja ugyan a folyamodó két protestans vallásfelekezet községeknek a városi házi pénztárból némi segélyeztetését; azonban ennek teljesítését csak azon világos és határozott föltételhez köti: **miszerint a katolikusok is a viszonyosság tekintetéből befolyhassanak a két protestans vallásfelekezetnek patronatusi jogai gyakorlatába.**

De ez esetre sem hajlandó a közgyűlés, folyamodó két protestans vallásfelekezetnek saját iskoláikra tett kiadásait legcsekélyebb mérvben is segélyezés tárgyául venni, s ez érdembeni költségeiket fedezni; hanem az ajánlott aránylagos segélyezést egyedül és kizárólag egyházi személyzeteik javadalmazására oly arányban érvényesíteni, a melyben a katolikusok lelkészei a házi pénztárból fizettetnek; aránykulcsúl véve a két protestans vallásfelekezetük által fizetni szokott községi adónak összegét. Ezen most körülírt segélyezésnél azonban, a föl-

1. Az ágostai evang. lakosok 3.864 ft $40\frac{1}{4}$ kr., vagy is az összes községi adóból $18\frac{3}{4}$ ‰, — jutna hát nekik 835 ft.

2. Az evang. reformált lakosok 485 ft 82 kr., vagy is az összes községi adóból $2\frac{1}{4}$ ‰, — nyernének hát 115 ft 65 krt.

2. Népszerű arány szerint.

Az 1857. évi népszámlálás szerint a helybeli illetőségű 15.703 főnyi lakosságra, az összes 20.649 ft 16 kr. községi pótagóból esik fejenként 1 ft $31\frac{7823}{15703}$ kr.

1. 2.907 ágostai evangélikus lakosra 3.822 ft $65\frac{1}{4}$ kr.

2. 816 evang. reformált lakosra 1.073 ft $2\frac{3}{4}$ kr. Győr november 16. 1865. Steffanics Dénes Győr szab. kir. városi számvevő.

derítendő általános segélyezési öszletből előbb leszámítandók lesznek azon összegek, melyek a házi pénztárba beolvasztott alapítványok- és hagyományokból fedeztetnek.“

A ki látta már, midőn a hajósúép közel a hazai partokhoz örvénybe süllyedt, vagy a ki látta, midőn vihar után a gazda könyezve tekintett meghiusult reményire a kertben, mezőn s szőlőhegyen: csak is az képes felfogni a fájdalmat, melyet bensőnkben e határozat szült. Törsszurás volt ennek minden sora, s szivünket érte, de különösen hatott ránk, mindjárt a határozat elején olvasható, s testületünket vérig sértő ezen kifejezés „*némi segélyezés*“. Tiltakoztak ez ellen őseink, tiltakoztunk mi is a választmányi ülésben, tiltakoztunk hirlapokban, most ismételve tiltakozunk a nyilvánosság előtt; mert mi úgy tanultuk, hogy *a segélyezésnek csak is ott van helye, hol a jogalap hiányzik; mi pedig állásunkat a jog terén még mindig elég biztosnak hisszük.*

Fokozta fájdalmunkat ama nyíltan bevallott törekvés is, miszerint római katolikus testvéreink, feledve azt, hogy mi önkormányzati jogainkat sokkal tekintélyesebb hatalom ellenében is megvédeni tudjuk, egyházi életünk szentélyébe kívánnak lépni, és pedig a viszonyosság elvénél fogva! Mi féltékenyek vagyunk, s a dolgok ily állásában folyvást azok maradunk drágán vásárolt autonomiánkra, s ama bibliai elv nyomán: *a mit nem akartok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti se cselekedjétek azt másokkal,* ovakodtunk sarlónkat a más vetésébe vágni, — s ha még is valaha e város területén, vagy bárhol protestans egyháztag a római katolikusok egyházügyeibe bármily szín alatt intézőleg beavatkozott, az minden esetre azon perczen elveszté felekezeti színezetét, és működött mint

polgári hivatalnok, vagy városi képviselő, s így mint az állam választott közege kétségbe vonhatlan joggal.

Éljádalom s bámulat lepett meg végre mindnyájunkat fölfedezésekor amaz új s ekkorig hallatlan tanak, mely az iskolát az egyház emlőiről leszakítja, s a tanítói kart a vallás szolgálói sorából egyenesen szám-tízi! Oh ha a mélyen tisztelt képviselőtestület egyetlen tagja nem kimélve idejét s fáradságát, s figyelemmel kísérve a miveltebb népek szellemi fejlődését, meggyő-ződött volna arról, hogy az iskola mint az egyházzal ugyanazon törzsről felsarjadzott, s ugyanazon magasz-tos ezélt az emberiség erkölcsi s vallásos haladását elősegítő fönséges intézvény, s mint ilyen a korral együtt haladó államok kiváló gondjainak egyik főbb tárgya; — vagy ha a szomszéd Pápa, ¹⁾ Komárom ²⁾

¹⁾ Pápa városa bizottmánya által 1857. évi augusztus 5-kén tartott ülés jegyzőkönyvének kivonata:

456. szám. Tekintettel azon körülményre, hogy a helybeli főelemi ta-nodákban mindegyik tanító a maga kötelességeit egyiránt teljesíteni tarto-zik, azonban még is aránytalanul jutalmaztatnak, ez okból ezen tanítóknak jövő 1857/8. évre leendő fizetésök a most irt évi költségvetésben felsőbb helyen leendő jóváhagyás föltételével ekkép terveztetett:

1. A 2. osztály tanítójának, ki orgonista is	300 pft.
2. A 3. osztály tanítójának lakbérrel együtt	350 pft.

Ehez mérve a többi vallásfelekezetű tanítóknak minden vallásfelke-zetűök által fizetendő adókules szerint a közpénztárból kiadandó a jövő 1857/8. évben.

a. Reformatusoknak	339 ft 15 kr.
b. Evangelikusoknak	157 ft 10 kr.
c. Izraelitáknak az adókules nyomán	538 ft 58 kr.

Pápán július 28. 1866. Nagy Boldizsár mk. főjegyző (p h).

²⁾ Alolírottak a városi lakosságnak házi adóját többszörös üléseink-ben, melyekre az illető fötisztelendő lelkész urakat is fölkértük, vallás sze-rint elkülönítve kijegyzénk, minék következtében úgy találtuk, hogy a

római katolikusok	9.923 ft 37 kr.
helvét hitvallásnak	6.837 ft 4 kr.
ágostai hitvallásnak	1.468 ft 55 krral

Sopron ¹⁾ s egyéb városoknál már hosszabb időtől

járnak a városi házi adóhoz, — és mivel a római katolikusok lelkésze, káplánok, hittanoktatók, elemi iskolatanítók, és igazgató fizetésére, és tüzelőfa átalányaira, ugy az egyházi és iskolai épületek, névszerint plebania, szent Ferencziek lakháza, és elemi iskolák fentartására, a városi házi pénztárból évenként 3.868 pft fordítatik, onnél fogva azon kiadási öszlethez aránylagosan a városi házi pénztárból adózásukhoz képest kiszámítva, a helvét hitvallású közönség 2.665 forintot, az ágostai egyház pedig 570 forintot egyházi szükségiek fedezésére, az osztó igazsághoz képest évenként jogosan követelhetnek. Komárom július 9. 1851. Amtman Jenő mk polgármester, Müller György mk tanácsnok, Czike Sándor mk tanácsnok, Nagy Antal mk tanácsnok, Csepy Zsigmond mk számvevő, Nagy Sámuel mk községi tag.

E vélemény felsőbb helyen elfogadtatván s megerősítettvén, a városi hatóság ekkép értesítetik:

Komárommegye es. k. Főnökétől, tekintetes Amtman Jenő ur, Komáromvárosa polgármesterének, Komárom, december 30. 1852.

A helybeli ágostai és helvét hitvallású egyházközségeknek egyházaiknak általános arány szerint leendő segélyezése tárgyában, folyó évi augusztus 14-kén 988. szám alatt kelt jelentése folytán, az e részben folyó évi december 26-kán 21.095 sz. a kelt főispáni k. rendelet másolata azzal tétetik mellékletben által, hogy ehcz képest a további intézkedéseket megtenni, és az eredményről tudosítani készkedjék. Rácz Károly mk. titkár.

Ezen másolat sz. kir. Komárom városa levéltárában levő eredeti okirattal mindenekben megegyez, ezennel hivatalosan bizonyítom. Kelt Komáromban februar 10-kén 1865. Csepy Antal mk sz. kir. Róvkomáromvárosa levéltárnoka (p h).

¹⁾ Vom Magistrate der k. Freistadt Oedenburg. Au den Löblichen Kirchenkonvent der evang. Gemeinde zu Oedenburg.

„In Folge Ansuchens des löblichen oedenburger evangelischen Kirchenkonventes um Bewilligung eines weiteren Beitrages zur Deckung der Cultus- und Unterrichts-Bedürfnisse, hat die diestädtische Generalversammlung, in Würdigung der in dem Gesuche entwickelten Verhältnisse und um mit Rücksicht auf den Grundsatz der Gleichberechtigung dem evangelischen Kirchen- und Lehrer-Personale eine gleiche Unterstützung wie dem katholischen aus städtischen Gemeindemitteln angedeihen zu lassen, zu beschliessen befunden:

a., dass den evangelischen Glaubensgenossen zur Deckung ihrer Cultus- und Unterrichts-Bedürfnisse jährlich eine gleiche Summe wie den Katholiken, nämlich 7.424 fl. ö. W. aus der Stadtkammerkassa erfolgt werden. Demnach werden für die Evangelischen mit Belassung der bisherigen jährlichen Bezüge mit 4.599 fl. ö. W. ein weiterer Botrag mit jährlich 2.826 fl.

fogva fenálló gyakorlatot, miszerint ezekben a felekezetenként kiosztott évi jutaléknál a fősúly rendesen a tanítói kar érdemeire fektettetett, tanulmányozta volna ;

ö. W. in monatlichen Raten vom 1. Juli 1861 an bei der Stadtkammerkassa angewiesen und dem zu Folge die von den evangelischen Lehrern der 4 Sonntagsschulen bezogenen jährlichen 252 fl. ö. W. unter Einem eingestellt, indem der Unterricht in den Sonntagsschulen auch von Seite der katholischen Lehrer unentgeltlich geleistet wird.

b., dass an Brennholz ausser dem bisher bezogenen Holzquantum von der nächsten Holzadpartition angefangen für den evangelischen ungarischen Herrn Prediger 20 Klafter harter Scheiter, 6 Klafter harter und 4 Klafter weicher Bürteln um den halben Lösepreis; ferner den 2 evangelischen Herrn Elementarlehrern jedem 6 Klafter harter Scheiter ohne Lösepreis jährlich verabfolgt werden.

Endlich werden den frommen Stiftungen sowohl der katholischen als auch der evangelischen Glaubensgenossen, die bis heute rückständige Communal-Steuern gänzlich nachgesehen, in Hinkunft aber diese Stiftungen von der Last der Communal-Steuer gänzlich befreit.

Hievon wird der löbliche evang. Kirchenkonvent hiemit in Kenntniss gesetzt. Oedenburg aus der am 3. Juli 1861 abgehaltenen städtischen General-Versammlung. Kania m. p. Bürgermeister. J. Geiszler m. p. Obernotär.

Ezen közgyűlési határozat következtében jelenleg a városi pénztárból protestans czélokra fordítatik:

a. A már megnevezett összeg.	7.424 ft o. é.
b. Négy evangolikus lelkészeink egyenként 20 öl kemény hasábfát kapnak, összesen hát	80 öl.
ismét egyenként 6 öl kemény rőzsét, összesen	24 „
még is 4 öl puha rőzsét, összesen	16 „
c. 15 nép- és realiskolatanítóink egyenként 6 öl kemény hasábfát kapnak, s így összesen	90 „
d. A polgári iskolák fűtésére	6 „
e. A főtanodai termek fűtésére	15 „
f. A tápintézet szükségletére	6 „
g. A tanítóképezde szükségletére	12 „

kemény hasábfá fordítatik, és pedig a c—g egészen ingyen.

E természetbeli járulékokra nézve még nem realisaltatott az egyenlőség s viszonyosság elve teljesen, miután a római kath. nép és reaktanodák tervei a város által fűttetnek, mi által több mennyiségű fa használtatik fel, mint a mennyi a protestans czélokra használtatik. Sopron october 20-kán 1866. Klauzer Károly convent elnöke. Ulber Mátyás jegyzője.

— vagy ha végre a leglelkesebb városok egyikének Szegednek ismerné ama valóban csak is egy íhletett perczen fogamzhatott keresztyén szellemű határozatát, miszerint a csekély számú protestans egyház tanítói, mint a leendő polgárok legelső irányadói, a római katolikus intézetek vezetőivel egyenlő díjra érdemesítették: ¹⁾ akkor hisszük, hogy e határozat, mely évkönyveinkben egy sötét igen sötét lapot képez, végkép elmaradt volna.

A nem reménylt esemény bekövetkezte után, a két protestans egyháznak ez ügyben meghatalmazott képviselői, egyhangulag elhatároztuk veszített ügyünknek föllebezését, mihelyt erre kedvező alkalom mutatkozik. —

¹⁾ A nemes tettet híven tükröző hivatalos levélnek, tárgyunkra vonatkozó pontjai így hangzanak:

1. Szeged szabad kir. városa, az 1858. évi december 5-kén anyae gyházzá alakult reformált egyházunk részére, alázatos kérvényünk folytán, 1860. december hónapban tartott községtanácsi ülésében, a lelkészfizesítés pótlásaúl megszavazott 300 azaz háromszáz osztrák értékű forintot, s erről jegyzőkönyvi kivonat, s a meghatározott évenkénti 300 forintnak folyóvá tételéről szóló tanácsi utalvány van egyházunk birtokában.

Szegeden mint túlnyomólag római kath. városban, a róm. kath. egyház és iskolái fentartására az évi költségvetés közudóba vettetrén ki, e célra más hitvallású felekezetek is adóznak, és így alapja kérvényünknek ez volt, de a tekintetes községtanács nem tekintette a reform. egyház csekély lélekszámát, hanem főkép keresztyéni szeretetből indult ki, midőn részünkre a nevezett évenkénti segélyt nagylelküleg megszavazta.

2. 1861. évi februar hónapban tartott alkotmányos városi közgyűlés pedig, az 1860. év őszén megalakult ágostai evang. egyház részére is, midőn a reformált egyház példájára az évi 300 forintot megszavazta: *indítvány folytán a testvérség magasztos eszméjéből hiündulva azt határozta, hogy a mindkét hitvallású evang. egyház tanítója a városi közpénztárból annyi fizetést huzzon, mint a kath. elemi tanítók.* És ezen nemes határozat folytán protestans tanítóink 420 azaz négyszáz és husz osztrák forintot huznak évenként a városi közpénztárból. Erről szinte jegyzőkönyvi kivonat s tanácsi utalvány van birtokunkban. Szegeden 1866. augusztus 3-kán. Varga Pál reform. lelkész.

A jog terén indított kereset után, megkisértette reformált egyházunk a kegyelem útján is növelni pénzerejét, s biztosítani lételét az elbukás ellen. Még 1865. november 20-kán Bécsben, nyilvános kihallgatás alkalmával, szép remények közt tette le lelkésze által folyamodványát a fejedelem kezeibe, bizalom s mély tisztelet hangján esedezvén abban annak fenséges személye előtt, hogy magas figyelmére méltatván egyházunk hivatalnokainak a cs. kir. lovas, gyalog, s csendőri osztályok, ismét a cs. kir. katonai, megyei s városi börtönök s kórházak érdekében annyi éveken át tanusított hű és lankadatlan buzgalmát, s szolgálati készségét; még is egyházunknak ugy nemzetiségi mint vallási tekintetben csaknem teljesen elkülönített helyzetét: a folytonos építkezés, *főleg a magas kormány érdekében felállított segédlelkészi hivatal*, s egyéb, tehetségét messze haladó kiadások miatt tetemesen meggyengült pénztára nagylelkű segélyezését, atyáskodó gondjai közé számítani kegyeskedjék. Reményében nem is csalatkozott, mert a legmagasb fejedelmi kézjegygyel ellátott folyamodványa udvari rendelet kíséretében tetetett át az illető hatóságokhoz kellően indokolandó véleményezés végett.

Az illető hatóságok, különösen a helybeli polgármesteri hivatalnak igen kedvező véleménye folytán, ¹⁾

¹⁾ A polgármesteri hivatalnak a megyei hatóság útján fölterjesztett véleménye szóról szóra ez:

Méltóságos Főispán és udvari tanácsos ur!

Folyó évi 42. számú meghagyás és a Nagyméltóságú Helytartótanácsnak folyó évi 1251. számú k. intézvénye folytán, a n. győri helv. hitv. ev. gyülekezet eljáróságának, ő cs. k. apost. Felsőgéhez nyereendő nagy lelkű segélyért benyújtott esedezése érdemében, van szerencsém a következőket előterjeszteni:

Polyamodó eljáróság, kérelmöt az illető Superintendeshez intézett, s

szerencsés lőn egyházunk a magas kormány kegyéből 2.000 forint segélyt nyerni, mely összeget az 1866. május 21-kén tartott egyházi gyűlésében *megmásíthatlanul a nőtanító s egyszersmind segédlelkész fizetése alapjául jelölt ki.* —

Miként a természetben, úgy az emberiség szellemi haladásában nincs tényleges szünet s megállapodás. Meggátolható ugyan a vizár rohama, de csak pillanatokra, s az ismét kitör, magával ragadva gátat és mindent, — elfojtható a nemzet érzülete, jog-szabadság- s alkotmány iránti vonzalma, főleg e vonzalom

a leküldött iratok között lévő, — mult évi Deczember 21-én kelt nyilatkozatában indokolván, — vizsgálatom tárgyául az itt előladottakat tüztem ki, s az egyháznak állásáról vezetett könyveit megvizsgálván tapasztaltam:

1-ör. Hogy a gyülekezet kitott lélek száma ugyan nem épon csekély, de mivel néhány családot kivéve, majd mind a szegényebb osztályból valók; az egyházi személyzet szolgálatát igénybe veszik a nélkül, hogy a fenntartáshoz kellőleg járulni képesek lennének, s ez okozza azt, hogy az építkezéssel terhelt és e miatt adósságba merült gyülekezet évi kiadásait sem képes fedezni. —

2-ör. Hogy a nélkülözhetetlen s a bevételeket meghaladó kiadások valósággal úgy állanak, mint azok a kimutatásban előladottak.

3-ör. Hogy a segédlelkész-tartást leginkább azon körülmény teszi szükségessé, mert a helyben és környéken szállásoló cs. kir. katonaságot a folyamodó egyház lelkészének kellettén ellátni; ez által szolgálata az állam érdekében tetemesen vétetik igénybe annélkül, *hogy a cs. kir. kincstártól bár mi jutalomban is részesülne.* —

Mіндеzeknél fogva alázatos véleményem oda járul: *hogy a folyamodó egyház a cs. kir. kincstártól nyerendő segélyezésre különösen a 3-ik pontban felhozott körülményénél fogva méltán ajánlandó volna.*

Tartozó tisztelettel maradván Méltóságodnak. Győr 1866. Január 23. alázatos szolgálója. Zmeskál István mk, polgármester.

nyilvánulása, de szinte csak rövid időre, mert kitör ez is, s eltávolítván az akadályt jogaiba visszalép. Belátták ez igazságot azon önhitt állambölcsek, kik nem rég is hivatottaknak képzelvén magokat arra, hogy árva fejünknek a társadalmi, egyházi s politikai téren új irányt jelöljenek, világboldogító elvek- s eszmék özönével áraszták el e házat, — belátták, s nehogy a rohamtól, melynek fékezésére is oly büszkén vállalkoztak, elsodortassanak: tanácsosnak vélték visszavonulni oda, honnan az utóbbi évtizedek folytán seregenként indultak boldogításunkra, saját honukba.

Most hát visszaállván a nemzet és kormány közti bizalom és rokonszenv, koronás fejedelmünk örökdedése alatt, felelős ministereink honfias érzelmű intézkedéseik folytán, hisszük, virulásnak fog indulni az ipar, tudomány és művészet, mozgékonyvá válik az egyházi élet, szilárdulni fog az alkotmányos érzület, s az egyesek és testületek jogainak tisztelete fenn és alatt.

A római katolika egyház híveinek legnagyobb része már is az önkormányzat meghonosításaért küzd, fárad és tervez.

A protestans egyház, miután a kormány saját kezűleg oltá ki az üszköt, melyet évek előtt túlbuzgó közegei meggondolatlanul közénk hajítottak, s mely hazánk felsőbb megyéiben az evangélika egyház tagjai közt elébb meghasonlást, majd tettleges szakadást idézett elő, — bizonyosan sem kormányrendszere hiányainak javításában, sem a tudományos élet fejlesztésében nem fog a többi hitfelekezet háta mögött megszese elmaradni. ¹⁾

¹⁾ A Patons megszüntetésére vonatkozó kormányrendelet ez:

Vallás és közoktatási magyar miniszterem előterjesztése folytán, hű protestans alattvalóim vallásos nyugalmának megőrzésére irányzott atyai

Ki ne örülne, midőn látja a gyár, mű, s kézipart a százados nyomás, s idegen gyámság bilincseiből menekülve, önállósága- s nemzeties fejlődése ösvényén már is előre haladni, mely haladásra alkotmányos életünk szilárdulása mindig csak kedvező hatással leend.

Ki ne üdvözölné hát benső örömmel nemzeti életünk új korszakát, mely, ha a kormány és nemzet egymás irányában őszinte, s tettekben nyilatkozó szeretetet s jóakaratot táplálnak, szép jövőt derítend hazánkra, s nemzetünkre.

Győrváros protestans lakosaiban is nevezetes átalakulást szült politikai viszonyaink javulása; mert a kik nem rég arra határozták magokat, hogy a városi hatóság mellőztével, vesztett ügyöket egyenesen a legfelsőbb törvényszék elé viendik: lemondva e szándékról, még egyszer a közbizalom által választott városi képviselő testülethez fordultak e szerény nyilatkozattal:

Tekintetes Közgyűlés!

A helybeli két protestans egyház közel százados sérelmét tesszük le még egyszer a gyülesterem asztalára, — s tesszük le a biztos reménnyel, hogy jogos és méltányos kérelmünk orvoslása nem fog többé boldogabb napokra halasztatni, sem városunk kedvezőbb pénzügyállásától függővé tétetni, hanem igenis a sür-

szándékomtól vezéreltetve, szükségesnek találtam elrendelni, hogy a mindkét hitfelekezeti protestans alattvalóim egyházszervezete iránt 1859-ki sept. 1-jén kiadott nyiltparancsom, s annak életbe léptetését szabályozó, 1859-ki sept. 2-kán kelt miniszteri rendelet, — valamint az 1860-ki majus 15-kén kelt nyilt parancsom, és az 1862-ki november 9-kén kelt rendeletem — hatályon kívül tetessenek, s ezen rendeletek folytán előállott összes viszonyok az ágostai hitvallású evangélikusok egyetemes conventje által, az érdekek kölcsönös kimélete mellett, higgadt megfontolás után, alkotmányos uton rendeztessenek. Kelt Budán majushó 15. 1867. Fercenz József s. k. B. Eötvös József s. k. vallás és közoktatási miniszter. —

getőleg megoldandó kérdések sorában, és pedig társulati jogainkat teljes mértékben kielégítőleg megoldatni.

E sérelme protestans egyházunknak rövid szavakban foglalva nem kevesebb mint *híveinknek az 1790/1. országgyűlési törvények 3-ik pontjába ütköző, s vallás-elveinkkel ellenkező czélokra, jelesen a római katholika egyház és iskolák fentartására folytonosan kényszerítő megadóztatása.*

Feljajdultak őseink ezen ugy egyéni, miut társulati jogaikat mélyen sértő nyomás ellen, de panaszszózatuk ott hova intéztetett, a városi tanácsnál rokonszenvre nem találván, zörgettek ott, hol a jogos sérelem pártfogásban szokott részesülni, zörgettek a legjobb fejedelmek egyikének II-ik Leopold királynak szivajtaján. Panaszuk sok és keserű, kérelmök még is csupán ez volt: *hogy vagy mindegyik egyház, önerejére támaszkodva biztosítsa állását, vagy a községi pénztárakból a protestans egyház is aránylag részesítsék.*

A kormány jó indulatát eléggé tanusítja a városi hatósághoz 1792. januar 20-kán leérkezett fensőbb rendelet, mely a helybeli protestans egyházak nézete, véleménye sőt panaszaik kihallgatása- s kellő figyelemre méltatása mellett, oly czélból kívánta a közpénztár állását, annak a római katholika egyházra fordított költségeit s a protestansok létszámát mielőbb felterjesztetni, hogy a jogos kérelmet azonnal s a legméltóbban teljesíthesse.

Évek jöttek évek tűntek el, s az ügy békés megoldása folyvást akadályokra talált. A protestans egyház határozottan követelte, hogy mindegyik felekezet saját hívei áldozatából fedezze egyházi szükségzeit, a városi pénztár s egyéb közjövödelmek pedig kizárólag

polgári s így az összes lakosság érdekeit előmozdító czélokra fordíttassanak. A tanács e legigazságosabb kérelem előtt elzárta szivét s füleit, míg végre felsőbb helyről érkezett utasítás- vagy tán önlelke jobb sugallatára hallgatva, ajánlt ugyan híveinknek valami igen csekély összeget, de azon világos feltét kikötése mellett, hogy a kegyadomány évenkénti kinyerhetéseért mindannyiszor folyamodjanak! Mi természetesebb, mint hogy azon erkölcsi testület, mely évtizedeken át, országos törvények védpaizsa alatt, a jog és méltányosság mellett annyi kitartással küzdött, az ajánlt kegyelemfilléreket tiszteletteljesen visszautasította.

Több mint harmincz évi mély hallgatás után azon időben, midőn hinni szerettük, hogy fajunk a közös nyomor és szenvedés súlya alatt egy szív- s lélekké olvadt, s így a társulati jogokat tisztelni tudja, s tisztelni akarja, szót emelt először a ref. egyház, s az 1863. martius 3-kán tartott városi közgyűléshez a méltányosság, jog és vallás egyenlőség alapján, egyháza fentartása érdekében, a népesség s az egyháztagok által fizetett vagy fizetendő városi adóhoz aránylag a városi pénztárból járandó illeték megszavazásaért, s a megszavazott illetékek évenkénti kiszolgáltatásaért a jogérzet őszinteségével folyamodott.

S hitében nem csalatkozott; mert ama tanácsteremben, hol századokon keresztül a protestansok ellen annyi sujtó és jogsértő határozatok keletkeztek, e napon a felvilágosultság szelleme méltánylólag, s teljes elismeréssel nyilatkozott. Kimondatván ugyanis egyhangulag a kérelem jogossága, tüstént választmány neveztetett ki a czélból, hogy az elvileg elfogadott, s a város területén létező egyéb vallásfelekezetekre is kiterjesztendő segélyezésnek, mily módon s arányban

leendő alkalmazása s életbe léptetése iránt egy körül-
ményes, és a hozandó végzésnek biztos alapul szolgáló javallatot készítsen, s azt a gyűlés elé beterjessze.

Három évi küzdelem s annyi kellemetlen surló-
dás után valahára a kinevezett választmány működé-
seiben véget ért! Kimutatta az utolsó vagyis az 1857.
népösszeírás nyomán, mikép a város területén lakó
római katolikusok száma 11 223, az evangélikusoké
2.907, s a reformátusoké pedig 816 lélekre rug, —
kiszámította továbbá a pénztárnoki hivataltól nyert, s
az 1866. évre vonatkozó költségvetés egyes tételeiből,
hogy *a tisztán római katolikus czélu alapítványok ka-
matainak leszámítása után is, a római kathol. egyház*
fentartása a városi pénztárnak évenként 16.821 frt 23
krba kerül, s így ez összegből minden római kath.
egyénre fejenként 1 frt 49 kr. esvén, a 2.907 lelket
számláló ágostai hitvallásu egyház számára aránylag
kifizetendő lenne 4.337 frt 7 $\frac{1}{5}$ kr., a helvét hitvallásu
egyház számára pedig 1.222 frt 94 $\frac{3}{5}$ kr. s az így ösz-
szeállított véleményes jelentését az 1866. június 5-kén
tartott közgyűlés határozata alá bocsátotta.

E gyűlés részletezésébe nem avatkozunk, mert a
puszta visszaemlékezés is elnémitja ajkaikon a szót, s
vérünk lüktetését megakasztja. Elég az, hogy e na-
pon a legigazságosabb ügyünk fölött és pedig fájdal-
om! a három évvel elébb irányunkban oly testvéries
szellemben nyilatkozott közgyűlés által pálcza töret-
vén, legszentebb reményeink teljesülésétől legalább da-
rab időre elüttettünk.

De él isten a csillagok felett, s így az igaz ügy-
nek elbuknia nem lehet, elbuknia nem szabad. E jel-
szó védpaizsa alatt elhatároztuk ügyünket az ország-
gyűlés elé, ezen kívül az igazságszolgáltatás közegein

keresztül a trón zsámolyáig felvinni s mindenütt az annyiszor szenvedett elutasítás után kihallgatásért, anyagi hátrányaink s szenvedésink helyébe pedig kárpótlás s elégtételért hódoló tisztelettel, s alázattal esedezni.

Tekintetes közgyűlés! Fájt lelkünknek, midőn magunkat e lépésre kellett elhatároznunk, — még inkább fájna, jogainknak a törvény útján szerezeni érvényt most, a midőn alkotmányos életünk ez új korszakában, ha szelidebb érzelem szállta meg egyesek keblét: türelem s a jogegyenlőség érzete kell, hogy buzdítsa nemes határozatra a tanácsterem férfait is, mint a törvény s igazságszolgáltatásnak hivatás s kötelezettség szerinti őreit.

E földerítő tudat érzetétől áthatva ohajtjuk városunk mélyen tisztelt képviselőit ama jézusi nyilatkozat nyomán: *a mit akartok hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is azt cselekedjétek azokkal*, csupán arra kérni, kegyeskedjenek a helybeli protestans egyházaink százados sérelmét megorvosolni, s a három évig ügyeink tisztázásában működött választmány véleménye alapján azok előtt a jogélvezet zárt kapuit valahára megnyitni.

És ezzel nem kériünk fölösleget, nem jogtalant, mert ilyesmi testületi jellemünkkel össze sem fér, — de kizárólag azt kérjük, mi bennünket isteni s polgári törvényeink nyomán ész és jogszerűleg megillet, — s csak azt kérjük, mi hazánk minden jelentékenyebb városában évek óta gyakorlatban van, tudniillik: *a közös terhek viseléséből önkényt folyó aránylagos jogélvezetet.*

Ezt bizalomteljes tisztelettel kérve, bizton várva s reményelve, kiváló tisztelettel vagyunk a tekintetes közgyűlésnek, Győr october 14. 1867, a helybeli két

protestans egyház nevében Perlaky Dániel evang. felügyelő, Szalacsi Lajos reform. gondnok.

E folyamodványra a közgyűlés 1867-iki oct. 16-kán tartott ülésében az itt következő határozattal válaszolt:

*Miután a haza alkotmányunk egyik jelentékeny alaptörvényét képező 1790/1. évi XXVI. t. cz. határozott értelmében, a mindkét vallásfelekezetű protestans honlakosok a katolikus lelkészek fizetéséhez és iskolák fentartásához járulni nem kötelesek, — e város kebelében pedig az által, hogy eddig a házi adóhoz, azon kulcs szerint járultak, mint a római katolikus városi lakosság, melynek lelkészi fizetése és iskolái fentartása a házi pénztárból jelentékeny költséggel fedeztetett, anélkül, hogy azon pénztárból a két vallásfelekezeti protestansok e czélokra bármi segélyben is részeltettek volna, a törvény világos és határozott rendelete ellenére, e terhekben részt venni köteleztettek, — a közgyűlés ezen eddigi törvényszerűség és a protestans vallásfelekezetek irányában úgy, mint a házi adóhoz hason mérvben járuló izraeliták irányában is ez által elkövetett méltánytalanság fölött öszinte sajnálatát fejezván ki, határozatilag kimondja: **miszerint Győr városában jövőre a vallás czélok előmozdítására és nevelési czélok elérésére igényelt kiadásait minden vallásfelekezet, a többieknek e költségekhez járulása nélkül tartozand fedezni, illetőleg lelkészeit és iskoláit saját híveinek kell fizetni, illetőleg fentartani.***

Mely ezennel kimondott elvnek mikép leendő fogatosítása, illetőleg az eszközlendő nyomozások alapján határozottan kitudandó adatok nyomán egy, ezen a választási egyenlőség eszméjének e tekintetbeni legigazságosb és

méltányosb keresztülvitelét és érvényesítését kimondó elvnek keresztülvételére nézve a megfelelő érvényesítési módokat tartalmazó véleményes jelentésnek e helyre leendő beterjesztése tekintetéből méltóságos Balogh Kornél képviselő ur elnöklete alatt: gróf Zichy Ottó, Krisztinkovics Ede, Vinterl Antal, Tóth Antal, Karsay Sándor, Liszkay József, Szalacsy Lajos, Nagy István, Zmeskál Sándor, Perlaky Dániel képviselő urak, Probszt Ferencz főgyógyész ur és Kautz Gusztáv főjegyzőből álló választmány küldetik ki.

A kinevezett választmány jeléül annak, mert lélekben meg volt győződve a kérelem jogos és méltányos volta felől, azonnal összeült, s néhány óráig tartott ülésében a legkedvezőbb eredményre jutott. Beterjesztett véleményes jelentése az 1867. december 10-kén tartott közgyűlés helyeslését is megnyerte, mint ezt annak határozata igazolja:

Méltóságos Balogh Kornél képviselő ur elnöklete alatt, a folyó évi 609. szám alatti közgyűlési határozattal az iránti véleményes jelentésadás végett kiküldött választmány, mikép volna a közgyűlés által kimondott azon elv, miszerint Győr városában jövőre a vallási czélok előmozdítására és nevelési czélok elérésére szükségelt kiadásait minden vallásfelekezet, a többieknek e költségekhez járulása nélkül egyedül tartozand viselni, a gyakorlatban legczélszerűbben érvényesíthető, előterjeszti véleményes jelentését, — melyben úgy véli legczélszerűbben és legkevesebb nehézséggel gyakorlatilag érvényesíthetőnek: hogy az egyes vallásfelekezetűek népességi aránya és a római katólikusoknak vallási és nevelési czélokrai jelenlegi költségeinek összege vétetnék fel kulcsul, a minden egyik vallásfelekezet részére a házi pénztárból fizetendő ösz-

vegnék, a mely adópótlékkép kivetve hajtathék be, mint eddig a római katolikusok ezen cím alatti költségei. Mely módot vévén fel alapul, az éretik el, hogy mindegyik vallásfelekezet saját vallási és iskolai költségeit fődözendi, csakhogy nem kezeltetik mindegyiké külön, hanem befoly a házi pénztárba és onnan részletenként az illető egyes vallásfelekezetüeknek a kitűzött célra leendő fordítás végett kifizettetik. —

Ezen eljárási mód közelebbi részletezését és fogatosítását illetőleg a választmány következő kivetési javaslatot tesz:

A népesség számára nézve, miután az 1857. év óta népszveírás nem történt, az említett év öszveírása veendő fel kulcsul, a mely szerint a jelentéshez csatolt számvevőségi kivonat szerint van Győr városa területén 11.223 római katolikus, 2.907 ágostai evangélikus, 816 reformatus, 76 görög nem egyesült, 681 izraelita.

A római katolikusoknak egyházi és nevelési céljaira a megvizsgált kimutatás szerint fordítatik évenként 17.022 frt 26 kr. o. é., mit a 11.223 katolikus lakosra elosztva jut egy lélekre: 1 frt 51½ kr. o. é.

Ez öszveget a kivetés alapjául felvéve a vallási és nevelési célokra: az ágostai evangélikus vallásuaknak 2.907 lélek után: 4.404 frt 11 kr. o. é.; — a reformatusoknak 816 lélek után: 1.236 frt 24 kr.; — görög nem egyesülteknek 76 lélek után: 115 frt 14 kr.; — végre az izraelitáknak 681 lélek után: 1.031 frt 71 kr. o. é. volna évenként a házi pénztárból kifizetendő; tenne pedig az összes győri lakosságnak vallási és nevelési költsége 23.809 frt 46. krt, tehát a jelenleginél 6.787 frt 20 krral többet.

Végre véleményével oda járul a választmány, hogy

a nagyobb építkezések vagy tanodai nagyobbításokra szükségelt költségei egyik vagy másik felekezetnek az e módóni és elv szerinti kivetés és megtérítés alá nem kerülhetnek, de más részről bármely vallásfelekezetü egyházi személyek vagy a nevelési személyzet fizetéseinek fölemelését, melynek folytán egyik vagy másik vallásfelekezetnek e tekintetbeni öszvegei illetőleg költségei szaporodnának, csak a közgyűlés határozhatja meg, ellenkező esetben a házi pénztárból e többlet fedezendő nem lesz ; —

Ezen véleményes javaslat egész terjedelmében helyben hagyatván, felsőbb jóváhagyás végett azon kérelemmel rendeltetik a nagyméltóságu magyar királyi belügyministeriumhoz fölterjesztetni, hogy miután ezen az igazságon alapuló elvnek gyakorlati érvényesítésére nézve, az ezen javaslatban előterjesztett mód látszik legcélszerűbbnek és legkevesebb nehézséggel keresztül vihetőnek, ennél fogva ezen e helyütt helybenhagyandónak talált munkálatot kegyesen helybenhagyni és annak mielőbbi életbe léptetését engedélyezni méltóztassék.

Egyébiránt miután mindezen nehézségek leginkább az által szüntethetnének meg, hogyha nemzeti iskolák állíttatnának fel, — ennél fogva e fölterjesztésben a nagyméltóságu m. kir. belügyministerium fölkéretni határoztatik, miszerint az iránt, hogy mielőbb nemzeti iskolának felállítása által a kornak megfelelő nevelési közművelési rendszert hazánkban meghonosítani a törvényhozás útján intézkedni méltóztassék. —

Vajha az erő s kegyelem lelke bőv mértékben szállja meg a magas ministeriumot, hogy midőn e nagy horderejű ügyben, s egy testület jövője felett határozand: magas figyelmére méltassa városunk képviselőinek a legkisebb erkölcsi nyomástól ment határoza-

tát, s a város területén létező hitfelekezetek között a testvéries viszonynak leginkább e kérdés szerencsés megoldása után reménylhető megszilárdulását; valamint a nevelés szent ügyét, mely főleg az államhatalom ápolása, támogatása, s bölcs intézkedései által számolhat biztos és boldog jövőre!

Czélunkhoz értünk. Igyekezünk történeti hűséggel, tárgyhoz illő komolyság- s őszinteséggel adni szentegyházunk tragikus multját, s jelenének egyes közérdekű mozzanatait.

. És most letesszük ismertetői tollunkat, ismételve kijelentvén, mikép szándokunk tiszta, s ment volt a személyeskedés, rágalom, vagy gyanúsításnak még csak árnyékától is; — de a tényállás földerítésével tartozunk az igazságnak, s szerkesztői jellemünknek.

S letesszük, mert meg vagyunk győződve, hogy a jelen nemzetgyűlésnek csak az itt felmutatott egyetlen eset is intó példáiul szolgálанд arra, hogy a hitfelekezetek közjogi viszonyainak czélszerű rendezése által igyekezend a vallásügyet biztos térre vezetni, s meggátolni, hogy valaha a türelmetlenség, e hazának békes polgárai között a visszavonás- s egyenetlenség hamvadó tüzét ismét lángra gyujthassa.

Ugy legyen!

OKMÁNYTÁR.

E cím alatt közlünk a győri reformált egyház levéltárából okiratokat, melyeknek közlését ugy a szöveg illusztrációja, mint szinte a közönség érdekében nem tartjuk fölöslegnek.

S ez alkalommal helyén látjuk figyelmeztetni protestans egyházunk bensőleg hivatott tagjait, hogy egyenként vagy testületileg, induljunk meg valahára a romok közé, fölkeresésére az eltemetett kincsnek, azaz, igyekezzünk porszemeket gyűjteni, s anyagot összehordani a kerületek, esperességek, főiskolák s egyes gyülekezetek porlepte kincstárából; *mert csak ez uton juthatunk birtokába egy rendszeres honi protestans egyháztörténelemnek, mely után mindnyájan régóta sovár-gunk.*

Liszkay József.

I.

1632. martius 18.

A győri káptalan nádori parancs következtében tanukat hallgat ki a kérdés felett: vajjon Szalay György megintette-e Baboti Ferenczet, és Alsóki Györgyöt, vagy ezek örököseit a pataházi birtok kiváltása iránt, — s csak is akkor adta-e el a nevezett birtokot a győri lutheranusoknak, *) midőn a főnebbi birtokosok azt visszaváltani nem akarák?

Nos Capitulum Ecclesiae Jauriensis, memoriae commendamus per praesentes, quod Nos attestatorias sive Compulsoriales Illustrissimi Domini Comitis Nicolai Eszterházy de Galantha, Perpetui de Frakno, Regni Hungariae Palatini ac Judicis Cumanorum. Pro parte Egregii ac Nobilissimi Ladislai Lengyell, Stephani Saffarith, Georgii Szabó, certorum Equitum ductorum, Georgii Bánfý, Mathiae Nagy, Ladislai similiter Nagy certorum Peditum Vaywodarum, Item Joannis Györy, Petri Enessey decurionum, Item Joannis Bogyó, et Gaspari Puky, Equitum Praefatae Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Praesidii Jauriensis Patenter confectas et emanatas, sigilloque ejusdem Domini Palatini secreto impressivae, ac manus propriae subscriptione ab intra in inferiore earundem margine obsignatas ac roboratas, Nobis Praeceptorie sonantes et directas, honore ac Reverentia quibus decuit, recepimus in haec verba.

Comes Nicolaus Eszterházy de Galantha, perpetuus de

*) A győri lutheranusokon itt a két protestáns egyház hívei értendők, mint kik a nevezett birtokot még 1647-ben is közösen bírták. Lásd a mű 14-ik lapján a 3-ik pontot.

Frakno, Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum. Honorabilibus Capituli Ecclesiae Jauriensis, Salutem et amicitiam paratam cum honore. Propositum est nobis in Personis Egregiorum ac Nobilium Ladislai Lengyell, Stephani Saffarith, Georgii Szabó, certorum Equitum Ductorum, Georgii Banffy, Mathiae Nagy, Ladislai similiter Nagy, certorum Peditum Vayvodarum, Item Joannis Györy, Petri Enessey Decurionum, Item Joannis Bogyó et Caspari Puky Equitum Praefatae Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Praesidii Jauriensis; Quatenus iidem vestrorum in facto certorum quorundam negotiorum suorum coram clarius declarandorum, fassionibus et Attestationibus Nonnullorum Egregiorum ac Nobilium, sive ac Ignobilium, ac alterius cuiusvis Status ac honestae conditionis Comitatus Jauriensis, utriusque sexus, sed et Ecclesiasticae dignitatis hominum, quibus videlicet ea manifeste constarent, ad Praesens pro Jurium suorum tuitione plurimum indigerent, essentque necessarii. Ac exinde medio et vestri hominum certam quandam attestationem, seu Testium inquisitionem pro suorum parte celebrare facere vellent. Cum autem veritatis confessio et fide dignorum hominum Testimonia nemini sint abroganda. Pro eo amicitiam vestram harum serio hortamur, et nihilominus Authoritate nostra Palatinali, qua pleno Jure fungimur, Vobis committimus et mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem vestro pro testimonio fidedignum, quo praesente Egregius ac Nobilis Georgius Dobos, aut alter Georgius Losy, vel Paulus Némay, sive Nicolaus Sárkány, seu Andreas Czapáry, nisi Paulus Jakosits, nisi Paulus Kavassy, aliis absentibus homo noster Palatinalis per Nos ad id specialiter transmissus, ad praefatos universos Egregios ac Nobiles, sed et Ignobiles, ac alterius cuiusvis status, et honestae conditionis antelati Comitatus Jauriensis utriusque sexus, sed et Ecclesiasticae dignitatis homines, quos videlicet praefati exponentes, aut nomine ipsorum homo seu Procurator per eosdem ad id destinandus, duxerit nominandos, personaliter accedendos, eisdemque sub onere solutionis Sedecim Marcarum gravis ponderis in generali Regni Decreto superinde expresso super eos, si qui forsitan cum Praesenti requisiti Testimonium Veritati perhibere recusaverint, opera eorum quorum interest, vigore praescripti

manus tradidisse una cum literis fassionalibus et pignoraticiiis. Hoc vicissim ignorare penitus, utrum, priusquam Lutheranis divendidisset, admonisset Franciscum Babothium, vel Martinum Alsokium, aut haeredes et posteritates eorundem de liberatione, nam alias oportuisset ipsum scire, quandoquidem ipse fuerit emptor Bonorum.

Decimus tertius Testis Nicolaus Sypos juratus et examinatus Annorum circiter quadraginta fassus est. Se quatuor integerrinis Annis questuram egisse cum eodem Georgio Szalay aliter Pechy, nunquam tamen audivisse, admonitos fuisse Franciscum Babothy vel Martinum Alsoky, aut haeredes et posteritates eorundem; hoc autem audivisse, Bona Pathahaziensia ipsi Georgio Szalay oppignorata ab ipso Martino Alsoky, quibuscunque divenditurum, dummodo Summam super iis bonis depositam rehabere posset, quoniam senio jam confectus est.

Decimus Sextus Testis Martinus Alsoky Judex Nobilium Comitatus Jauriensis, Annorum circiter Sexaginta juratus et examinatus fassus est. Per omnia quod tam privatim quam etiam publice in Congregatione Comitatus Jauriensis se admonitum fuisse de rehabitione et liberatione Bonorum Patahaziensium pignoraticiorum aliquoties, sed propter Paupertatem id tunc readstare non potuisse. Et scire etiam, quod in Prothocolis inscribi desideraverit Georgius Szalay, et Franciscum Babothy similiter admonitum fuisse. Qui Babothy protestatus de non abalienatione Bonorum, et se redempturum respondit, procrastinando autem, quia bona non redemit, ita ipsis Lutheranis contulit et divendidit.

Super quorum quidem Testium attestanda fassione, ad praedictorum hominis Palatinalis, et nostri Testimonii relationem, praesentes literas nostras, sub sigillo nostro capitulari et Authentico, praefatis exponentibus Jurium suorum futuram ad cautelam necessarias, superinde extradandas duximus et concedendas, communi svadente justitia. Datum feria Sexta proxima post Dominicam Oculi. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Secundo praeinserto (p h) Lecta in Capitulo.

(Eredetiröl.)

II.

1633. martius 19.

Győr Vármegye közönsége, hiteles alakban kiadja, a Baboti Ferencz esztergomi kanonok örökösei által a győri protestans órség pataházi birtoka ellen megkísértett foglalás és közbevetett ellenállásról szóló tiszti jelentést.

Nos Vniuersitas, necnon Joannes Dallos Vice Comes, Judices Nobilium, ac Jurati Assessores Sedis Judiciariae Comitatus Jauriensis Damus pro memoria. Quod nobis die datarum praesentium in hoc Oppido et Comitatu Jauriensi pro dýdicandis litigantium causis pro tribunali Sedentibus Praefatus Generosus Dominus Joannes Dallos, Vice Comes noster, necnon Nobiles Martinus Angrano Judex nobilium et Nicolaus Kun Juratus Assessor nostri, e medio nostri nostram exurgendo in presentiam executionem certarum aliarum litterarum nostrarum Adjudicatoriarum, alias pro parte quondam Admodum Reverendi domini Francisci Baboti, alias Abbatis Sanctissimae Trinitatis prope Soklýos Archidiaconi Hontensis et Canonici Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, contra Exercitum Augustanae Confessionis presidý huius Jauriensis emanatarum scripto sermoneque hungarica comprahensam nobis retulerunt modo infra scripto Anno 1633 die 16 Martý. Mi Dallos János Győr Vármegyének viceispánja, Angrano Márton azon vármegyének egyik fűszolgabirája, Kun Miklós, az megnevezett vármegyének esküdtje, és Szombat Szabó Mihály vicegerens, mentünk ki Pataházára, mely Győr vármegyében vagyon, az Adjudicata, és Exmissionalis leveleknek continentiája szerint is az Executióra, és azon nap tettünk Executiót, az nemes Káldy Ignatius uram, Káldy Margit, Katalin és Sophy asszonyok, ugymint Triumphans felek instantiájokra, az nemes és vitézlő uraimék ellen, az kik az Actióban denotáltak és az többi ellen is, ugymint az kiket az pör illetett, mint alpörösöket. Voltak penig vicinusok és commetaneusok Pataházáról; Szabó Jakab ugyan azon pataházi portionatus,

Barbély György, Czéh Lőrincz, Sárkány Miklós uram jobbágyi; Bóka István, Szabó Jakab jobbágya; Kapronczai György, Szijártó János jobbágya; Józán István, János, Hardy János, Péter Gáspár, Kozma György jobbágyi; Györről: Egry Márton az megnevezett Győr vármegyének egyik főszolgabirája, Szapáry András, Némái Pál, Virgilius Bekaria és Bodó György az föllyül neveztetett vármegyének hűtös esküttei, Fekete Jakab ő Fölsége vajdátja, Halassy János és Csapó Mihály, ugyan azon ő Fölsége lovas katonái, Dobos György, Oppaka György, Szege aŷ György, Nagy János, Horvát Pál Győr várasí bíró, és Buzgó Márton, R ván Föispán urunk ő Nagysága tisztartója, Molnár János Révfallui bíró, Ifju Péter Lánczy Balázs nemes személy, Kertész Ferencz főispány urunk szabadossa, Szücs Péter, Varga Máté, Horvát Péter, Takács András, Dékány Imre, Fejes István, Dávid Máté, Józán Mátyás, Kocsis Máté; Bácsáról: Szapi János, Bajcsi János, Téglyás Gergely, Tóth Orbán, Hamar Orbán, Szántó Jakab, Szapi Bálint, Varju András, Fekete Gergely, Varju Ferencz, Szabó Gergely, mely executiót midün peragálni ez megirt személyek előtt kezdettünk volna, Laky Miklós euaginato ad medium gladio, cum solenni protestatione, mi előttünk, mindnyájoknak azoknak nevekkal, az kik nem voltanak nominatim specificál-tatva az actióban, Repulsiót tett, azon is protestálván, hogy az ajtót mivelhogy kötéllal bekötözték volt, bemetszették legyen, protestáltak azon is solenniter, hogy mi, ugy mint bírák hatalmasul foglaltuk volna el az jószágot és quindenát sem engedünk volna, az kiköltözésre. Elvégezvén az executiót, azon is solenniter protestáltak, hogy az pénzt, az kin ők az equálatott jószágot megvették volt, ki nem vittük, és azzal ott őket nem kínáltuk meg. Super qua dictorum Vice Comitís Judicis Nobilium et Jurati Assessoris nostrorum fideli relatione presentes litteras nostras extradandas duximus et concedendas. Datum in praedicto Oppido Jauriensi Sabbatho proximo post Dominicam Judica die videlicet et loco celebrationis sedis nostrae Judiciariae Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Tertio. Coram me martino Angrano Judice Nobilium Comitatus Jauriensis mp. Coram me Andrea Zombat Judice No-

bilium Comitatus Jauriensis mp. Coram me Georgio Bodo Judice Nobilium Comitatus Jauriensis mp. Coram me Michaele Szombathely Juratus Assessor Comitatus Jauriensis mp. Coram me Petro Benkovith Juratus Assessor Comitatus Jauriensis mp. (P. H.) Lecta et extradata per Juratum Notarium Comitatus Jauriensis mp.

(Szakadozott eredetiről.)

III.

1647. april 26.

Pernyeszi Ferencz és Geyöczy László országgyűlésileg kiküldött biztosok a mosonmegyei Óvár mezőváros protestans lakosainak visszaadják a temetőben létezett templomot harangokkal együtt, ugy szinte egyházlakot is jelölnek ki számukra rendes becsár mellett 1647. april 9-kén, s erről bizonyítványt adnak ki Pozsonyban 1647. april 26.

Nos Franciscus Pernyeszi de Osztopány, et Ladislaus Geyöczy per Universos Status et Ordines Regni Hungariae in Generalibus Regni Comitibus Posonii celebratis constitutos exmissi Commissarii damus pro memoria: Quod cum nos in Anno praesenti 1647. die 8. Mensis Aprilis juxta Commissionem nostram per universos Status et ordines Regni Hungariae Posonii ut praemissum est constitutos datam accessissemus et pervenissemus in et ad Oppidum Óvár in Comitatu Mosoniensi habitum: ac tandem ibidem sequenti die, hoc est Nona die praesentis Mensis Aprilis iuxta accordata Puncta 4. Puncti Diplomatis Templum minus ibidem in Coemeterio habitum, campanamque minorem, usum Coemeteriorum seu sepulturae, locaque idonea et sufficientia pro domo Parochiali et Schola hocce quo sequitur modo, juxta Commissionem nostram executi fuimus et restituimus Inhabitoribus ejusdem Loci utriusque nationis Hungaris et Germanis. Et primo quidem pervenimus ad Plateam Magyar utenza vocatam, ostenderuntque nobis Suae Majestatis Caesareae atque Regiae Officiales ejusdem

loci pro domo Parochiali domum Philippi Mellbogner in dicta platea habitam, in vicinitate Michaelis Balog, alteram vero a fine horti sen fundi ejusdem, domum nempe inquilariam relictae viduae Agilis condam Caspari Rainer pro Schola, quas nos de facto ad manus eorundem Incolarum Helveticae et Augustanae Confessionis Hominum assignavimus, quibus et ipsi contenti fuerunt. Quarum prima, nempe Philippi Mellbogner domus Celsis Hungaris Helveticae Confessionis Hominibus, altera vero Germanis Augustanae Confessionis Hominibus, hoc tamen declarato; quod pretium earundem iuxta valorem condignum iidem Incolae Possessoribus sint deposituri.

Hinc perreximus in Coemeterium, et aperta Janua Templi, Templum ingressi sumus minus, quod ad manus nostras recipiendo, itidem Templum minus pro duabus nationibus Hungaris et Germanis, sine ullo impedimento et Contradictione restituumus, ita tamen, ut quandocunque ipsis visum fuerit, liceat ipsis, prout voluerint, ampliare et aedificare, modo similiter usum Coemeteriorum tam intra quam extra Oppidum habitorum sine pretio aliquali eisdem admittendum fore commisimus; et quia duae erant Campanae, super his accordarunt Incolae: major mansit apud Catholicos, minor vero apud Evangelicos Hungaros et Germanos, quam de facto ad manus suas receperunt. Solutiones vero Parochorum et Plebani, cum nulli sunt Proventus Parochiales ad Parochiam pertinentes, iuxta Septimum Punctum solvant Plebano et Ministris Evangelicis.

Quibus sic factis et per nos exsecutis super praemissa executione nostra, Incolae ejusdem Helv. et August. Confessionis Evangelici petierunt Literas Testimoniales, quas nos eisdem pro futura eorundem cautela necessarias, sub Sigillis nostris usualibus manuum que nostrarum subscriptione roboratas modis omnibus extradandas duximus et concedendas. Datum in Libera Regia Civitate Posoniensi, Die 26. Aprilis 1647. Franciscus Pernyeszi de Osztopány Vice Comes Comitatus Szaladiensis et Simegiensis mpr (p h) Ladislaus Geyeőczy Nuntius Illustris Comitatus de Ung mpr (p h).

(Egykoru kéziratról.)

IV.

1649. martius 26. és 30.

Az óvári protestansok egymással szerződnek 1649. martius 26., s a szerződés nagyobb biztonságért több protestans országgyűlési követ által szentesítették Pozsonyban 1649. martius 30.

Concordiae Forma.

Hungaricae et Germanicae Nationis in Oppido Óvár in Comitatu Mosoniensi existentis, super usu templi minoris veteris juxta Articulum Regni Anni 1647. numero Sextum pro iisdem duabus Nationibus assignati, novaque Structura eidem Templo annexa per Commissarios Regni, tempore Assignationis ejusdem Templi declarata: quam Concordiam Hungarica et Germanica Natio deliberative factam perpetuo sine alterius injuria statuit ac decernit servandam per sequentia Puncta.

1. Templum minus Hungarica Natio — prout etiam ab antiquo ad eam pertinebat Nationem — retinebit: novum vero aedificium titulo Templi erectum Natio Germanica occupabit, et possidebit Templo minori veteri Hungarorum annexum.

2. In Coemeterii extensione utraque natio laborabit, ita ut nova structura includatur non excludatur Coemeterio, ejus extensio nullam injuriam, imo commoditatem praestabit.

3. Campana major Hungaris conceditur, manentibus reliquis duabus in partem Germanorum.

4. Communis erit oneris et laboris Materiei ad aedificium inchoatum pertinentis procuratio, administratio, importatio; et simul etiam Templi minoris aedificandi ratio, cum Turriculis duabus erigendis.

5. Haec inter Hungaros et Germanos Concordia sine confusione et injuria maneat perpetuo: ne Hungari Germanis, Germani Hungaris sint Scandalo et impedimento. Datum in Oppido Óvár die 26. Martii Anno 1649.

Quae concordia pro majori firmitate nobis infrascriptis personis ad subscribendum praesentata; per nos etiam est approbata et confirmata in Comitiis Posoniensibus. 30. Martii

1649. Georgius Berényi, Celsissimi Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum alter Ablegatus mpr (p h) Andreas Zákányi Cels. Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum Ablegatus mpr (p h) Andreas Clubosiczki Cels. Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum alter Ablegatus mpr (p h) Paulus de Szemere, Comitatus Abaujvariensis Nuntius mpr (p h) Jonas Mednianszky Cels. Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum Ablegatus mpr (p h) Melchior Matyasotzky Comitatus Trencsiniensis Ablegatus mpr (p h) Johannes Jeney Comitatus Gömöriensis Nuntius mpr (p h) Christophorus Fejérpataky Comitatus de Ugocsa Nuntius mpr (p h) Stephanus Vitnyédi Generosae ac Magnificae Dominae Sofiae de Leva, Illustrissimi Comitis Valentini Erdődy de Monyoró kerék relictæ viduæ Ablegatus mpr (p h).

(Egykoru kéziratról.)

V.

1674. majus 25.

Kőrösi Hajnal Sámuel magához veszi a győri reform. egyháznak régebben ajándékozott ezüst kánnát, de igéri, hogy boldogabb körülmények közt, azt ismét visszaadandja.

Én Rév Comáromban lakozó Kőrösi Hajnal Sámuel recognoscálok per praesentes, hogy ennek előtte, mintegy circiter Anno 15, minémü egy ezüst kánnátt conferaltam volt az Nagy Győri Helvetika Confession levő Ecclésiának, s annak tagjainak, propter Temporum disturbia, hogy más kézre ne essék, és el ne idegenedgyék, azon kánnátt magamhoz vöttem pro majori securitate; Ily okkal, hogy Isten meghadván ezen Nagy Győri Helvetika Confession levő Ecclesiának előbbeni boldogh állapottyát, s az Evangeliumnak juxta Articulos Regni receptos et Diplomata Suae Majestatis Sacratissimæ confirmatos, tehát azon kánnátt tartozom infallibiliter azon Ecclésiának, és annak tagjainak kezekhez bocsátani, hozzá adván mindazonáltal azt is, hogy annakutánna is, hogy ha ennek az

Helvetica Confession levő Ecclesiának valami zürödése zavarodása lenne, tehát viszont ő kegyelmek is akkor — kit Isten ne adgyon — tartoznak nekem és maradékimnak pro majori securitate et fideli restitutione kezünkhöz bocsátani, hogy ha penigh az idő alatt halomásom történnék, tehát maradékim is vigore praesentium kezektül ki bocsátani tartoznak. Datum Jaurini die et Anno supra notatis

Idem Samuel Haynal Kőrösi
mpr (p h).

(Eredetiről.)

VI.

1705. martius 24.

A győri protestansok, kiknek a főlebbi háborus időkben megengedettett isteniszteletöket a várban tartani, e rendelet által visszautasíttatnak ujjvárosi imaházaik használatára.

Von der in Raaberischen Gubernii Sachen verordneten Administrationswegen, der Römischen Kaiserlichen Majestäts Kriegsgerichtes, und Regiments Schultheissen alda Herrn Johan Matern Lutzenkirchen ex officio zu errindern.

Es seyn zwar bey der vor einem Jahr um Raab auf allen Seithen vor gewesten Rebellischen invasion von des Kaiserl. Hoffis. Kriegsrathes Praesidentens Prinzens Eugenii von Savoy Durchl. denen der Lutherischen und Calvinischen Religion zugethanen Personen verwilliget worden, ihre gewöhnliche Kirchen Ceremonien auf eine Zeit in der Vestung Raab in einem privathaus zu halten, wie zu mahlen aber die damahlige so nachente Gefahr nicht mehr vorhanden, folglich das Exercitium deren Bedencken beeden Religionen wieder des Königreichs Hungarn Diaetal gesetze intra muros so wenig länger gestattet werden kann, als es hochgedacht Seine Durchlaucht auch ihres Ortes ferners zu conniviren nicht gedenken.

Solchem nach würdet der Herr Kriegs Gerichtes, und Regiments Schultheiss solches von Administrationswegen, de-

ren Bedeuten Religions verwandten zu Bedouthon, und selbe auf ihre gewöhnliche alte in der Vorstadt gelegenen Bethhäuser anzuweisen, auch den Erfolg zu berichten haben. Ex administratione Gubernii Jaurini: Wien den 24. Martii 1705. Franz Sigismund Graff von Lumberg.

(1705. majus 8-kán hitelesített másolatról.)

VII.

1713. majus 25.

Jelenti a küldöttség a megye közgyűlésén, hogy a győrvárosi reformált egyház a főispáni hivataltól kért s kinyert engedély szerint építi imaházát, nem templom, de a legegyszerűbb lakház mintájára.

Nos infrascripti recognoscimus tenore praesentium Significantes, quibus expedit universis. Quod posteaquam I. hicce Cottus Jauriensis, Litteras Eminentissimi ac Serenissimi Principis ac Domini Domini Christiani Augusti, Sacrae Romanae Ecclesiae Presbyteri Cardinalis, Ducis Saxoniae, Juliae, Cliviae etc. Primatis Regni Hungariae, Legati Nati, Summi et Secretary Cancellarii, Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archi-Episcopi, Episcopatus Jauriensis Administratoris, nec non Cottus eiusdem Supremi ac Perpetui Comitum etc. Titt. cum accluso Memoriali Vniversorum Nobilium, Civium, Militum Reformatorum Confessionis Helveticae Jaurinensium sub Dato Viennae 16. Mens. Julij Anni currentis 1713. in negotio reparationis seu reaedificationis domus Oratoriae eorundem praeteritis disturbiorum Annis, ignis voragine conflagrata, inque Suburbio Jauriensi vulgo Uj-Város dicto, Cottu praefato existentis Situatae accepisset in haec verba: Illustrissimis, Reverendissimis, Honorabilibus, Spectabilibus, ac Magnificis, Egregiis, et Nobilibus, nec non Prudentibus et Circumspectis Dominis V. Comiti Judicum, et Juratis Assessoribus, toti denique Vniversitati Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum, et Nobilium Cottus Jauriensis etc. Jaurini (L. S.) Illmi, Redmi,

Honorabiles, Spectabiles, ac Magnifici, Egregii, et Nobiles, nec non Prudentes ac Circumspecti Domini! Praetitulatis Dnaonibus Vris absque dubio adhuc in recenti existet memoria, quidnam nuperrime ratione reaedificationis Domus Oratoriae pro Helveticae Religionis addictis Jaurini existentibus scripserim: Cum vero praedicti Calvinistae — (uti eorundem hic anexum Memoriale demonstrat) ut inchoatam eorum Domus Oratoriae restaurationem ulterius prosequi ipsis liceat supplicaverint; *Ego post desuper factam maturam Deliberationem reperiverim, Fundum huius aedificii ipsis Articulariter concessum fuisse, cuius possessionem iam dudum ante praeterlapsa Rebellionis disturbia habuerunt taliter quid, ut rebus sic stantibus, Ego plane nihil in Contrarium opponendum habeam; principaliter vero cum nullam Novitatem introducant; sed Domum suam Oratoriam non ad instar Ecclesiae, Sed ad formam Domus Ordinariae (uti sese in accluso Memoriali facturos fore appromittunt) aedificent.* Quod ipsum Dnaonibus Vris hisce ideo communicandum esse duxi: ut attendere velint, ne huius domus reaedificatio in forma Templi, sed ad instar cuiusdam Domus Ordinariae ad suam deducatur perfectionem. Quibus de caetero, omnia prospera et felicia caelitus exopto et cordicitus persevero. Vienne. Die 16. Julij 1713. Praetitulatarum Dnaonum Vrarum affectionatissimus, Cardinalis de Saxonia m. p.

Memorialis vero eorundem Supplicantium: Eminentissime ac Serenissime Princeps, Domine Domine Clementissime! Humillimam Servitorum nostrorum Subjectionem. Ex Litteris Eminentiae Vrae ICottui Jauriens sonantibus demisse intelleximus, ad nonnullorum Sinistram informaonem Eminentiam Vestram a restauratione praeterlapsis Annis incendio conflagratae Domus Oratoriae nostrae nos inhibere: Ex tali fors ratione: Quod nos eandem Domum Oratoriam ad instar Ecclesiarum et Templorum Romano-Catholicorum in forma Solemni aedificare intenderemus: Cum autem nostra intentio cum Opinione delatorum minime conveniret; quia nos mentionatam Domum Oratoriam non ad formam Templorum Ordinariam; verum eam quam Augustanae Confessioni addicti aedificaverunt, ac in actuali usu ac possessione existunt, quoad Magnitudinem etiam aedificii, longitudo non ultra, quam ad undecim, Latitudo vero

ad Sex et mediam, altitudo autem ad tres et mediam Orgias, crassitudo pariter ad duas tegulas se extenderet: Fenestras enim circume circa ad Normam tantum Ordinariarum Domorum communium aedificare inchoavimus. Ex quo manifestum elucesceret, quod nulla intentio nostra fuisset, domum dictam Oratoriam ad formam Templorum aedificare velle: neque fore tam Solemne aedificium, quod pars hoc in passu informans opinaretur vel assereret. Vbi enim Tempia aedificantur, fornicibus solent cooperiri, ac Turribus exornari: hic autem nec fornix ulla, verum Trabes lignae loco fornicis, nulla enim Turris extruenda intenditur. Ex eo Eminentiam Vram demisse exoratum esse volumus, quatenus sepositis praememoratorum Sinistris informationibus, Inhibitionem Suam super abstinenda aedificatione factam elementer relaxare, nobisque liberam aedificationis continuationem elementer indulgere non dedignetur; cum Articuli etiam Regni, et Resolutiones Sacrarum Mattum id indigent, neque vetarent, ut Loco conflagratae Domus Exercitii, aliam reaedificare ne valeremus. Quam Gratiam Eminentiae ac Serenitatis Vrae perpetuis pro incolumitate Eminentiae ac Serenitatis Vrae ad Deum Omnipotentem fundendis precibus remereri admitemur, Clementissimam praestolaturi resolutionem. Eminentiae ac Serenitatis Vrae humillimi Clientes Universi Nobiles, Cives, ac Milites Reformati Helveticae Confessionis Jaurienses. Inscriptionis am. Ad Eminentissimum ac Serenissimum Principem Dnum Dnum Christianum Augustum Dei et Aplice Sedis gratia Sanctae Romanae Ecclesiae Presbyterum Cardinalem, Ducem Saxoniae, Juliae, Cliviae etc. Metropolitanam Ecclesiam Strigoniensem. Archi-Episcopum, Primatem Hungariae, Legatum Natum, Summum Cancellarium Secretarium SSmae Caesareo — Regiaeque Mattis Actualem Intimum Consiliarium etc. Titt. Dnum Dnum Clementissimum, demissum Memoriale Introscriptorum Universorum Nobilium, Civium, Militum Reformatorum Confessionis Helveticae Jauriensium.

Tum facta per prius memoratarum Lrarum praetitulati Eminentissimi ac Serenissimi Domini Domini Principis Cardinalis una cum annexo Memoriali in frequenti, caque Generali Cottus repetiti die vigesima quinta Mensis Julij Anno consimiliter infrascripti hic Jaurini celebrata Congregatione perlectio-

ne, simul ac publicatione, ad revisionem seriam investigationem et oculatam inspectionem, cunque expositione Memorialis exactorum Supplicantium praevio modo communicati superscripti incepti aedificii confrontationem ab I.Cottu suo modo exmissi extitissemus. Nos die eadem, nimirum vigesima quinta Mens. Julij Anni modo labentis infrascripti una simul ad Locum dicti aedificii in Suburbio Jauriensi vulgo Uj-Város dicto antelato Cottu existentis habito, situatum, (ubi nimirum iam antecederet quoque Domus Oratoria, Seu aedificium Exercitii Religionis superius declaratorum Confessioni Helveticae addictorum supplicantium exstiterat) accedentes, inceptum aedificium respectu longitudinis, latitudinis, crassitieque parietum, nec non Fenestrarum, Situationisq, et Fundamenti eiusdem, sufficienter investigando, et diligenter oculando (altitudine tamen adhuc propter praeviam inhibitionem ad medietatem solum perducta, aedificiorum vero ligneorum respectu interiorum partium, et tecti nullo penitus existente) per omnia, Memoriali ipsorum conformiter inchoatum esse comperiimus. Super qua aedificii praememorati revisione, inspectione, oculatione, atque haecenus exstructorum aedificiorum in Memoriali ipsorum expressata conformitate adinventione, praesentes Litteras nostras Testimoniales Jurium corundem futura pro Cautela necessarias extradeditimus. Jaurini. Die 25. Mensis Julij Ao Dni 1713.

Joannes Meszlenyi I.Cottus Jauriens. Vice Comes. m. p. L. S.
 Matthias Sajnovich, qua Adjunctus et exmissus. m. p. L. S.
 Thomas Letenýci, Judex Cittis Jauriens. qua denominatus ex deputatis. m. p. L. S. Márton Limp. m. p. L. S.

(1747. januar 11-kén hitelesített másolatról.)

VIII.

1714. junius.

A dunamelléki ágostai és helvét hitvallású Statusok egyeteme panaszt emel Keresztély August esztergomi érsek előtt, a kormánya alatti clerus tü-

**relmetlen s jogtalan túlkapásai ellen, — s kéri val-
lásgyakorlata békes élvezhetését.**

Eminentissime ac Serenissime Princeps
et Cardinalis Domine Domine Benignissime!

Firma quidem spes nos tenuit, quod tam penes benigna priora Caesareo Regia, quam eo recenter in Negotio Religionis Clementi modernae Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis jussu emanatum, et in Legibus Regni, signanterque Articulis Soproniensibus ac Poseniensibus novissimarum Diaetarum fundatum Decretum, uti et juxta Benignam Serenissimae Eminentiae Vestrae tempore Publicationis Decreti istius Jaurini oretenus factam declarationem in omnibus Locis Articularibus, ubi nimirum et qua modalitate proxime ante et sub initium recenter consopitorum intestinorum motuum fuimus, ulterius etiam pacifico Religionis nostrae Exercitio persistere valebimus, eademque immunitate imperturbate frui. Verum prohi dolor! contrarium plane nobis miseris experiendum est, ubi Venerabilis praecipue Clerus non obstantibus praeactis benignis Caesareo Regiis Decretis quoque et contra expressam benignam mentem ac voluntatem praelibatae Majestatis Suae Sacratissimae contra intentionem ipsius Serenissimae Eminentiae Vestrae publice Jaurini contestatam nos ubique etiam in Articularibus Locis, et ubi proxime ante praedecarata disturbia et sub initium illorum imperturbato Religionis usu gavisissimus, violenter agredi, Tempia, Oratoria et Scholas nostras adimere, Ecclesiarum et Scholarum Ministros expellere et abigere, alios vero qui adhuc in Statu quo sumus, variis modis in Libero Religionis Exercitio turbare, immunitates nostras exquisitis sub praetextibus circumcindere, et ad strictiores Cancellos redigere haud formidaret, prouti hoc ipsum ex orali Deputatorum nostrorum ac praesentium humillimorum exhibitorem relatione, uberius si placebit intelligere dignabitur Serenissima Eminentia Vestra, sed et nisi obstaculum eidem opponatur, ulterius etiam progredi non intermitteret. Unde majori malo praevenire, Juribusque nostris commode prospicere cupientes, praemissa Cleri attentata Serenissimae Eminentiae Vestrae, qua Venerabilis Regni hujus Cleri Capiti ac Primae Instantiae praesenti demisso Memoriali nostro obsequiose dete-

gere, ac insimul remedium quoque eatenus apud praelibatam Eminentiam Vestram quaerere necessitati sumus. Quemadmodum etiam ea erga Serenissimam Eminentiam Vestram fiducia ducimur, quod quae dicta Eminentia Vestra tempore publicationis antelati benigni Decreti Caesareo Regii in conformitatem ejusdem benigne proposuit ac declaravit, quatenus videlicet in Puncto Religionis totum illud a Dominis Catholicis et Aatholicis observetur, quod in Articulis Soproniensibus ac Poseniensibus novissimarum Diactarum continetur, et una quaeque pars, prout quoad Religionis Exercitium ante et usque ad initium nuperorum Tumultuum in usu fuit, ulterius etiam pacifice ac imperturbate permaneat, eadem nobis scriptotenus pro nostri securitate benigne extradare, quoad adempta et occupata restitutionem in integrum, reliquis vero firmam Securitatem gratiose procurari facere, sicque praenarratum Decretum Caesareo Regium, propriamque declarationem secundare et manutenere haud dedignabitur. Pro cujus benigna effectuatione ulterius praesentibus Serenissimam Eminentiam Vestram demisse rogamus et obsecramur, benignitatisque et gratiae Illius humillime nos commendantes manemus

Serenissimae Eminentiae Vestrae

Status Evangelicus Augustanae et
Helveticae Confessioni addictus Cis Danu-
bianus universim.

E kérévényre adott érscki nyilatkozat így hangzik:

Cum Sacratissimae Suae Majestatis novissime in negotio Religionis emanatum Clementissimum Decretum Clarissimis in terminis praecipiat, quatenus in negotio Religionis totum eum in statum restituatur, et ponatur, ac deinceps etiam taliter observetur, prout conformiter Articulis Soproniensis et Poseniensis Diactarum ante et usque ad initium nuperorum tumultuum in usu fuit, capropter hisce declaramus: *neque Catholicos tam Clerum, quam Seculares, neque Augustanae seu Helveticae Confessioni addictos Regnicolas quoscunque, quantum ad Religionis exercitium contra hunc genuinum altefati clementissimi Decreti sensum se invicem debere aut posse turbare, neque eorum ulli aliquid in contrarium huic clementissimo Sacratissimae Suae*

Majestatis decreto licere attentare. Datum in Residentia nostra Archiepiscopali Tyrnaviae 22. Junii 1714.

Cardinalis de Saxonia, Archiepiscopus Strigoniensis mpr.

(Erodetiról.)

IX.

1714. julius 7.

A hadi tanács felhatalmazza a győrvárosi reform. egyházat, hogy a győri püspök és főispán engedélye folytán megkezdett, de időközben megátolt templom-építését tovább folytathatja.

Dem Wohl Edl Gestrengen Herrn Carl von Liebenberg etc., der Römisch. Kaiserl. Majestät Obristen undt Commendanten des Tolletischen Regiments Unserem Sonders Freindlich Lieben Herrn.

Vohl Edl Gestronger,

Sonders Freindlich Lieber Herr Obrister!

Es haben bey Uns die Raaberische Inwohner der Calvinischen Profession mehrmahls sehr inständig gebotten, dass Ihnen die ausführung ihres in dorthiger Vorstatt mit Concession des Herrn Cardinalens undt Herzogens zu Sachsen, Eminenz undt Hochfürstlichen Durchlaucht etc. als loci ordinarii, undt respective Regni Hungariae Primatis angefangenen Bett-haus verstattet werden mögte;

Nun erindern Wür, was zwar deren, von dem Herrn Obristen hierüber unter den 11-ten und 28-ten des noch abgerückhten Monnaths Februarii hiehero eingeschickhten Berichten gahr wohl, und wurde auch die sach, wan erst zu dem anfang des baues geschritten worden wäre, eine grössere schwö- rigkeit nach sich gezogen haben.

Nachdem aber das Gebau bereiths Zwei Klaffter hoch steht, und die praetendenten solches eben von der in Anno 1703 entstandnenem Feysbrunst des Herrn Obristens aigen Bericht nach von einem Zieglidickhen gemauer gehabt; So ha-

ben Wür auch dahin gewilliget, *dass sie an sothanem ihren Betthaus mit der Mauer über die schon zwei aufgeführte Klaffter, annoch bis anderthalb mithin zusamben vierthalb Klaffter in die Höhe fahren können, alldaroben hingegen kein Gewölb formiren, sondern die decklung, wie all übriges nur mit Holz ausbauen sollen;*

Warinnen dannanhero der Herr Obrister berührten Calvinischen Insassen aufietz bemerkhte arth den Bau nach Empfang dieses allerdings einzugestehen, und Sie darwider fehrrs nicht zuhindern, Ein mehrers aber auch nicht zugestatten haben würdet; denselben Benebens Göttlichen Bewahrung empfehlend.

Wien den 7-ten July 1714.

Des Herrn Obristens

freindt undt Bereithwillige
der Römisch. Kaiserl. Majestäts
Hofkriegs Raths Praesident, Vice
Praesident, unt Rätthe.

(Egykoru kéziratról.)

X.

1721. martius 16.

A pesti bizottmány protestans tagjai engedélyért folyamodnak a bizottmányhoz, hogy az ülések tartama alatt saját felekezetükbeli lelkészek szolgálatával élhessenek.

Excelsa Caesareo Regia Comissio

Domini Domini et Fautores gratiosissimi.

Est quod auspiciatissimo, aequae ac felici Excelsae hujus Commissionis Adventui, et Concursui toto affectu tanto magis aggratulemur, quanto certius eandem dexteritate, aequanimitate, ac Autoritate sua ita instantaneum opus moderaturam spe indubia confidimus, ut et Benignae Sacratissimae Caesareo Regiae Majestatis Domini Domini nostri clementissimi Intentioni satis fiat, et Legibus Regni publica fide sancitis —

quarum vel unius periculum cacteras omnes aequae involvit — sua vis sarta tectaque maneat, ac ex optatissima inter Quorundam utriusque Partis fraternae ac sincerae charitatis evalescat harmonia. Ut autem feliciori successui rei tam momentosae, Benedictionem coelestis Numinis eo certius impetremus, Invocationem ejus Precibus Quotidianis pro Prosperitate etiam Augustissimae Domus Austriacae omnigena celebrandam summe necessariam, simulque pium dignumque iudicantes, Nosmet apud Altesatam hanc Commissionem Regiam, digno cum respectu instanterque insinuamus, *quatenus de admittendis et introducendis sub tempore Commissionis hujus, pro servitio divino, ac ob incidentes insperatos morborum casus, nostrae Religionis Ministris gratiosum suum praebere assensum, eoque fine Literas Suas Salvi Conductus impertiri haud quaquam dedignentur.* Cum nobis Jus et usus ejusdem occasione Comitiorum Regni salvum hactenus manserit, quorum adhuc Articularis haec quoque Commissio accessorium esset, et qua tale a novissima Diaeta Posonicensi connexive dependeret. Petimus autem hoc non solum causa nostri, domesticorumque nostrorum, verum etiam intuitu Fidei nostrae consortium huc concurrentium, quorum non exiguum numerum futurum vix ambigi poterit. Erit hoc in primum ac praecipuum speratae erga nos sincerae Activitatis signum ac argumentum, de quo dum nec dubitamus, nosmet vicissim pro impertito hoc favore ad omnia et quaevis debiti respectus ac obligaminis officia promptos offerimus, perseveraturi

Eiusdem Excelsae Commissionis Regiae

humillimi et obligatissimi Servi

Aug. et Helv. Confessioni addicti ad

praesentem Commissionem deputati

Commissarii.

Die 16. Martii Anno 1721. Pesthini Domino Excell.

Praesidi, per Dominos Gabrielem Zmeskál et

Georgium Maróthi deputedos exhibita.

(Hitelesített másolatról.)

XI.

1723. junius 12.

A kormány megtiltja a protestans templom-foglalást, egyházi személyek üldözését, s a kézműveseknek vallásukkal ellenkező szertartásokra kényszerítését.

Carolus etc.

Reverendissimis, Reverendis etc. Fidelibus Nobis dilecti.

Ex demissa Repraesentatione Fidelium aequae nostrorum Augustanae et Helveticae Confessioni addictorum, in praefato nostro Regno Hungariae degentium, displicenter intelleximus; Qualiter iidem contra positivae Patriae Leges et publicatae etiam iteratae Benigna Edicta, omnia in statu, quo in Negotio Religionis, usque ad finalem articulatim institutae, et jam Majestati quoque demissae relatae, ac a clementi Decisione nostra dependentis Commissionis exitum manere debere iubentia, per nonnullos Legum et benignorum ejusmodi Edictorum Contemptores, diversis in Locis, in Publico et privato Religionis suae Exercitio turbentur; Ecclesiarum suarum Ministri, et alii in Rebus Religionis, et Sacrorum suorum, ad Sacras Sedes citentur; ad Ceremonias Religionis suae contrarias compellantur; subditi sub specie Juris Dominalis violento modo ad deserendam Religionem suam cogantur, Mutationem vero Religionis renuentes e Bonis expellantur, et rebus etiam propriis priventur; Hinc hujusmodi benignorum Mandatorum nostrorum Contemptores, ad debitam Majestati Nostrae obedientiam redigantur, Quies demum et Tranquillitas hoc etiam Pacto stabiliantur, et conserventur, benigne decrevimus: Ut si a tempore emanatorum benignorum Decretorum nostrorum Anno videlicet 1719. die 6. Decembris in Negotio Religionis usque ad finalem Decisionem supra scriptae Commissionis eatenus institutae, et jam uti premissum est Majestati etiam Nostrae demissae relatae, omnia in statu quo manere debere innuentium, quaequam mutationes per quoscunque quomodocunque in Negotio Religionis ab utrinque intervenissent, illae ad Statum eum, in quo tunc

fuorunt, usque ad finalem modo fatao Commissionis exitum, cum pleno Injuriatis et per Injuriantes dandam Satisfactionem reponantur, Tempora ab illo tempore adempta, et Subditi expulsi, in Bona restituantur, ad ceremonias Religionis suae contrarias non compellantur, Ecclesiarum Ministri, et alii quivis in Rebus Religionem aut Ritus spectantibus non adigantur; huic autem Benignae Dispositioni nostrae contravenientes, ab utrinque tamquam Publicae Quietis et Tranquillitatis Turbatores, ac Benignorum Mandatorum Caesareo Regiorum Contemptores, poenae legali per Fiscum Majestatis Nostrae Regium acquirendae, et indilate exequendae subjiciantur. Quae dum pro debita Observantia, et uberiori fidelitatum Vestrarum Directione, et exequendorum executione Fidelitatibus Vestris hisce benigne mandamus, et simul firmiter etiam committendum et mandandum habuimus. Fidelitates Vestras in reliquo Gratia nostra Caesareo Regia benigne, jugiterque complectimur. Datum in Castro Laxenburgh die 12. Junii 1723.

Carolus mpr.

(Egykoru kéziratról.)

XII.

1724. majus 27.

E kormányrendelet meghagyja Győrmegyének, hogy a győrvárosi protestansoknak Kontor István püspöki helytartó törvénytelen tette ellen emelt panaszát megvizsgálja, s úgy intézkedjék, hogy a protestans vallásügy, a pesti bizottmány összeülése előtti békes állapotra vissza helyeztessék.

Carolus VI. etc.

Reverendi, honorabiles etc. Demisse repraesentarunt Majestati Nostrae Augustanae et Helveticae Confessioni addicti Jaurini commorantes; Qualiter iisdem per Articulum XXVI Anni 1681. Jaurini cum pro sanis, tum vero Infirmis, cum Sepultura quoque demortuorum benigne concessum fuisset Religionis Exercitium, in quo etiam hactenus, ex Clemen-

tia et Benignitate Nostra perstitissent, praeterquam quod benignam Concessionem eiusmodi novissime Reverendus Stephanus Kontor, Electus Episcopus Tribunicensis, et in Jauriensi Episcopatu Generalis in Spiritualibus Vicarius turbaverit, qui videlicet Ministrum Helveticae Confessionis, in interius Oppidum Jauriense, ad solandum infirmum auditorem suum ingredientem, cum assistentia Militum Praesidiariorum, exinde educere, Ministrosque dictorum Supplicantium ab illo tempore aegrotos eo accedere prohibuisset.

Cuiusmodi factum, siquidem usui hactenus observato per consequens Benignae Resolutioni Nostrae in eo, ut quoad Religionis negotium cuncta in illo, quo ante, ac sub ipsum Initium praescitae Articularis Commissionis fuerant Statu, maneant interventae, ac iteratis iam vicibus, inter reliquos Vobis etiam intimatae adversari, supplicantes allegarent.

Idcirco Vobis clementer hisce committimus et mandamus, quatenus praedecclarato in negotio usum illum, quem Augustanae et Helveticae Confessionis addictorum Ministri, ante ac sub ipsum tempus praecattactae Articularis Commissionis habuerunt examinare, ac investigare, illoque comperto, penes eundem memoratos Supplicantes, pro exigentia etiam praeadductae benignae Resolutionis Nostrae, conservare, ac manutenere debeatis et teneamini. In reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia Vobis benigne propensa manemus. Datum in Castro Nostro Laxenburg, die 27. Mensis May Anno 1724.

(Egykoru kéziratról.)

XIII.

1731. majus 30.

Győrmegeye közgyűlése által megintetnek a győrvárosi protestans lelkészek, hogy jövőben a várba bemenni, s ott bármily egyházi cselekvényt teljesíteni ovakodjanak.

Puncta Admonitionis circa Augustanae et Helveticae Confessionis Addictorum Suburbanos Praedicantios judicialiter fiendae.

1. Si quidem Sua Majestas Sacratissima Dominus Dominus noster Clementissimus circa negotium Religionis cuncta in eo, quo immediate ante et sub Tempus inchoatae Pestini Commissionis, ac nunc fuerunt Statu maneat, nihilque omnino innovetur, clementissime demandasset, notum vero esset, quod praedictis Religionibus liberum suae Confessionis Exercitium non nisi in Suburbio Jauriensi admissum et complacdatum esset, nec ullatenus in Interius oppidum seu Praesidium extensum, quemadmodum nec unquam dicti Praedicantii pro vel minimo Exercitio huc ad Praesidium admissi, subintrare quo minime ausi fuissent. Cum autem memorati Praedicantii abutentes Concessionibus suis, ab aliquo saltem Tempore ausu temerario et cum contemptu ac praevaricatione Suae Majestatis Sacratissimae benignae Commissionis et Mandati clam et furtim in interius quoque Praesidium serpere, ibidemque Moribundos et Agonisantes visitare, iisdemque assistere, et scandalose viaticum illis administrare videantur, proinde admoneri et simul inhiberi desiderantur — reservata tamen contra ipsos tamquam Praedicantios Regionum Mandatorum suis viis et modis procedendi facultate — ut semet intra Limites Concessionum suarum continere noverint, nec sphaeram Activitatis suae excedere, et Interius hoc Praesidium clam vel aperte pro vel per quam minimo Suae Confessionis Exercitio subintrare, et Moribundos sub ullo praetextu Amicitiae videlicet vel Consanguinitatis colore visitare, et iisdem assistere praesumant, secus si quid adversi ipsis continget, effreni suae audaciae adscribant.

2. Ex quo alter Praedicantius Csuzi ex Doctore Medicinae in Actualem Praedicantium adumbratur sub colore, ut commodius suam Confessionem hic in Praesidio imposterum exercere valeat assumtus habetur, proinde caveat sibi, ne semet sub colore Officii Doctoratus — nemo enim militans Deo se implicare posset negotiis secularibus — in curam Animarum immisceat, nam alioquin hoc in passu ubi compertus fuerit, huiusmodi temerarius et violentus eiusdem Actus, quo meliori fieri poterit modo vindicabitur.

3. Quandoquidem Praedicantius Torkos nuperum Funus Komaromianum e Praesidio ultimo curru superbe vectus educere, et ad locum Sepulturae comitari, et ibidem ex curru de-

scendendo immediate concionari, post Concionem vero directo Tramite rursum in Praesidium subingredi, adeoque Publicum Actum facere scandalose attentasset, ideo cur hoc fecerit ratio — salva hunc Actum eiusdem Jure vindicandi facultate — expostulatur, et simul inhihetur a similibus ulterioribus Ausibus.

(Egykoru kéziratról.)

XIV.

1731. junius 11.

Győrváros protestans lakosai a hadi tanács-hoz folyamodnak pártfogásért a helybeli káptalan ellenében, mely illetéktelen földesuri jogánál fogva őket vallásgyakorlatukban még katonai erővel is gátolni törekszik.

Serenissime Princeps!

Serenitati, Excellentiss, ac Illustrissimis Dominationibus Vestris gratiose constabit, magis etiam quam nobismet ipsis misere afflictis Augustanae et Helveticae Confessioni addictis in Regno Hungariae incolis: qualesnam Clementissimae in negotio Religionis Resolutiones, pro universali futura norma, et constantiori, tranquilliorique Permansione Fidelium saorum subditorum per suam Majestatem Sacratissimam Dominum Dominum Nostrum naturaliter Clementissimum emanatae, ac Excelso Consilio Regio Locumtenentiali, abinde autem in omnes Comitatus et Civitates pro proxime fienda earundem Publicatione transmissae sint; quae quidem propter Bonum Pacis, communisque Tranquillitatis emanatae Resolutiones praecipue in eo fundatae haberentur, ut sua Majestas Sacratissima in haereditario hocce suo Hungariae Regno, Jus Dominale Dominorum Terrestrium, tam Secularium quam Ecclesiasticorum, intuitu duarum illarum Religionum, tamquam summus Terrae Princeps, et Defensor Religionis non solum summopere restrinxerit, sed et Jus reformandi, et Exercitium religionis concedendi et tolerandi — cum unice juris Majestatici esset, haec vel illam Religionem in Principatu suo tolerare — unice Re-

giac suae Authoritati reservaverit et appropriaverit; verum tantum abest, ut his clementissimis Resolutionibus Inelyti Comitatus, et respective in Hungaria sic nominati Domini Terrestres morem gerant, quin potius nos misere afflictos, cum instantanea Executione aggrediendo, et vi vindicati sibi Juris Terrestris, ab omni religionis exercitio excludere attendendo, iis de Diametro adversentur: in specie autem, posteaquam die 30. proxime praeteriti Mensis May occasione in ipsa civitate et Praesidio Jauriensi celebratae Inelyti Comitatus Jauriensis Congregationis Altcfatae suae Majestatis Sacratissimae Clementissimae in Negotio Religionis emanatae Resolutiones publicatae, et in pleno perlectae fuissent: *Venerabile Capitulum Jauriense, in majus stabilimentum et sustentationem praetensi Juris sui terrestris super civitate et Praesidio Jauriensi, ejusdemque Terreno, pro exmissione unius Judicis Nobilium et Jurasoris ex pleno consessu fienda institit; medioque huiusmodi exmissionis Praedicantes et Pastores nostros iudicialiter admoneri petiit, quatenus ab omni exercitio et peractione muniorem Spiritualium abstinerent, si quidem Venerabile Capitulum, qua Domini Terrestres, simile exercitium ipsis vel eorum Auditoribus ulterius etiam concedere haud quaquam intendat, secus nihil operari valente hacce Judiciali Admonitione, se Jure suo Dominali externa Potentia mediante usurum declaravit.*

Cum vero nos misere afflictos haud ignoraremus 1. Communitatem Civicam Jauriensem, quae solitarie tantummodo per Venerabile Capitulum in Litem Jurisdictionis Terrestris attracta est, super huiusmodi Jure Dominali Venerabilis Capituli coram Sua Majestate Sacratissima solemnissime protestatam esse, ac ipsam hanc controversiam, ad Aulico Mixtam, per Suam Majestatem Sacratissimam clementer resolutam Commissionalem Revisionem pervenisse, a qua et ulterior hujus Materiae decisio dependeret; nec secus ipsum Excelsum Gubernium Jauriense eadem occasione, unanimiter cum Civibus in demonstrationem Nullitatis Juris Terrestris Venerabilis Capituli validissimas Probas in medium adduxisse: et quamvis Nobilitas Jauriensis se a Civibus separaverat; nihilominus tamen eadem Venerabile Capitulum pro Conditionato solum, et circumscriptivo Domino Terrestris, in tantum, in quantum Jus

suum Terrestre, ad eandem nec active nec passive extenderet, pure puto ad subjiendum Statum Civilem Subditali Conditioni, agnovit. 2. Fiscum Regium Sacrae Regni Hungariae Coronae propter Defectum seminis Familiae de Hedervára, ad evincendum Jus Regium super Civitate et Praesidio Jauriensi habitum ex suis omni exceptione majoribus Instrumentis effective in eatenus Actionis Fiscalis Venerabili Capitulo fienda Transmissione occupari, prouti hoc ipsum Serenitati, Excellentissis, et Illustrissimis Dominationibus Vestris per Aulicam Camerae suo modo intimatum esset.

Si igitur, ut supra humillime demonstratum est, juxta saepius factas Suae Majestatis Sacratissimae Resolutiones, neque ipsis veris et indubitatis Dominis Terrestribus in Materia Religionis quidpiam innovare licitum est, verum simili in passu ad Clementissimum Regem directi essent, quomodo ergo Venerabile Capitulum Jauriense, cujus praetensum Ius Terrestre ex duplici Capite controversum, et omnimode dubium foret, similia in summum Praejudicium, et Derogamen Juris Majestatici, et elementissimarum Caesareo Regiarum Resolutionum et Fiscii Regii attentare posset.

Proinde humillime supplicamas Serenitati, Excellentissis ac Illustrissimis Dominationibus Vestris, — absente alioquin et in Thermis Carolinis existente prima nostra Instantia Excellentissimo Domino Comite Gundackero ab Althan, Domino Domino Governatore nostro gratiosissimo — dignetur Excelsum Consilium Aulac Bellicum 1. In Manutentionem Clementissimarum in Materia Religionis emanatarum Caesareo Regiarum Resolutionum, et Juris Majestatici, quod unice summis Terrae Principibus hoc in passu competit et reservatum est. 2. In Tutamen Regio Fiscalium Jurium, Nos in praepotentem suam Protectionem gratiosissime suscipere, ac insimul Domino Jauriensi Vice Commendanti Libero Baroni a Liebenberg gratiose committere, *quatenus idem Venerabili Capitulo ad injustas ejus Instantias Militarem Assistentiam contra nos nequaquam admittere, quin potius Nos ad conservandam publicam Tranquillitatem et Promotionem Summi Principis servitorum, contra omnes similes violentas Praesumptiones protegere velit*, hac humillima subnexa Instantia, quatenus haec omnia Hungaricae

Aulicae Cancellariae modo provisorio insinuare non dedignetur, ne hoc in passu ad Instantiam Venerabilis Capituli sine Praescitu Excelsi Consilii Aulae Bellici quidpiam vel Suae Majestati Sacratissimae referre, vel injustam ejus Intentionem secundare velit.

Quam Serenitatis, Excellentiarum, ac Illustrissimarum Dominationum Vestrarum altam Gratiam nos misere afflicti devotis nostris Precibus, et humillimis Suspiriis ad Deum Triunum pro constanti Valetudine, et omnigena Prosperitate fundendis demereri humillima cum subjectione et respectu admitemur perseverantes

Serenitatis, Excellentiarum ac Illustrissimarum
Dominationum Vestrarum

humillimi Servitores

Augustanae et Helveticae Confessioni
addicti Regio Privilegiatae Civitatis et
Praesidii Jauriensis Incolae.

(Egykoru kéziratról.)

XV.

1731. június 12.

A bécsi hadi tanács meghagyja győri katonai parancsnokának, hogy a helybeli káptalannak a protestansok üldözésére segílyt ne nyujtson, de sőt azt minden hatalmaskodásról letiltsa.

Vas bey Uns die der Augsburgisch und Helvetischen Confession zugethane Inwohner der Festung Raab wider das dortige Dom-Capitel in puncto Exercitii Religionis, et Juris Fiscii Regii klagbar angebracht und gebeten haben, solches giebet der Abschrift Anschluss mit mehrern zu erschen; gleichwie wir nun Forderniss bei dermaligen Abwesenheit des — Tittl — Althann, als Raaberischen Gubernatoris dem daselbstige Dom-Capitel, weder in ein, noch anderen Punct, um so weniger einiges Jus, welches eine Neuigkeit, oder wieder die Kaiserliche Resolution wäre, gestatten können, als aus der-

gleichen Religions-Zwistigkeiten allerhand üble Folgerungen entspringen dürften;

Als erinnern Wir, es dem Herrn zur Nachricht, und dem Ende hiemit auf das Derselbe wider obberührte A catholicos keine Militärische Assistenz zu geben, sondern Selbte bis unsere weitere Verordnung von allen Gewalthätigen Zumuthungen ermeldten Capituls seines Orts manuteniren, Uns aber von der Beschaffenheit, Umständen, und Fug des Petiti einen gründlichen Bericht zu weiterer Verfügung einschicken wolle. Denselben Wienn den 12. Junii 1731.

Nomine Inclyti Consilii Aulac Bellici

an

Den Herrn General Feld Wachtmeistern Freiherrn
von Liebenberg.

(Egykoru kéziratról.)

XVI.

1731. augustus 1.

Kenessey István felhívása a győri protestans egyházakhoz, követválasztás iránt a Bécsbe menendő küldöttséghez.

Perillustres ac Generosi Domini

Domini mihi colendissimi Observantissimi!

Salutem et Obligatissimam Servitorum meorum humillimam Commendationem. In negotio Religionis az eő Fölsége kiadott Resolutioinak Punctumi minémü szorossan coarctályák Exercitiumunkat s törvényes Libertasunkat, subsequenter minémü extremítások követhetik sorsunkat, mellyeket a mostani Circumstantiákhoz és Conjuneturákhoz képest mint lehessen avagy csak in parte si non ex toto antevertalmunk, orvoslása felöl méltó szorgalmatoskodnunk, ugyan a végre quoad publicum et Commune bonum utriusque Evangelicae Religionis minémü munkát, és dieséretes Conceptust tett föl és küldött kezemhez Ráday Pál Ur eő kegyelme a több a tájján lévő Uraimék és Atyafiak megedgyezett akarattjokbul, *szükséges levén*

kegyelmekekkel mind két részről communicandum, hogy azt megolvassni, és magok böles sentimentumát kegyelmekek hozzá adván, azon Instantiank promotiojára valamint a Dunán tulsó Vármegeyékbiül és Földrül innen is a melly Nemes Vármegeyékbiül lehet utriusque Confessionis hét alkalmazatos subjectumot kegyelmekek hasonlóképpen válosztván rendelni, a kik Bertalan Napra Bécsben a több Deputatusokkal comparealván, personalis Audientiára mennyenek, és ezen nagy köz javunkat illető dologban fáradozzanak; és elvégezvén a personalis Audientiát, sollicitatiojára seu ad effectum szükséges deductiojára communi Voto et Suffragio et Sufficientibus Sumptribus Bécsben compareálandó Deputatus Uraimék közzül némellyeket ott hagyassanak, ezekrül hasonlóképpen iratott Posony Uraimékhoz expressus által, minemü Váloszunk fog lenni eő kegyelmektül is correspondenter az eő kegyelmek Dispositiojárul el nem mulattjuk kegyelmekek tudósítani, ezen Acclusát pedig Csejtey Sigmund Uramnak megküldeni expressus által ugyan ezen dologban ne sajnálja kegyelmekek: Komárom Vármegeyébül is tempestive ezen Deputatióra rendelhessenek Uraimék közzül valakiket. Coeterum me Favoribus Gregis commendans permaneo

Pracattactaram Dominationum Vestrarum

Servus hummillimus

Stephanus Kenessey mpr.

Papae 1. Augusti 1731.

P. S. Ha ugy itéli bölesen kegyelmekek Nagy Uraim ezen Minutat pro Communicatione, megolvastatván kegyelmekek maga között, transmittalhattyá a Komáromi Uraknak is, ugy mindazáltal az Adversa félnek kezében ne essen.

(Kenessey István kéziratáról.)

XVII.

1732. april 29.

A győrvárosi reform. egyház elöljárósága megválasztott lelkészének Komáromi Pálnak s nejének nyugdíjat rendel.

Alább megh irt Nemes Győri Reformata Ecclesiának Tag-

jai és *Commembrum* recognoscallyuk praesentium tenorával: Hogy minckutánna az Isten minket jó emlékezetű Tudós Tanítottunkul a halál által megh fosztott volna, és ily periculumot immincálni tapasztalván, árva itt való Ecclesiánknak mind két ordinarius Tanítottunknak vacantiájáért tartható veszedelmének is amotiojáért; de kiváltképpen a mennyiben mindnyájan megh szomorítottunk lehető jövődöbéli consolatiónkra nézve Isten házához való buzgóságunktól felindítottván, mái napon totius Ecclesiae nostrae nomine et in persona tettünk becsületes hivatalt, és jövődöbéli Praedikátorságra való vocatiot attunk Tiszteletes érdemes Komáromi Pál Úramnak eö kegyelmének — ki is eddig a koci Reformata Ecclesiában dicséretesen szolgált — sok külömb külömbféle argumentumok motivumok pro et contra agitáltatván említett Tisztelendő személy és Nemes Ecclesiánk tagjai között, mint egy ezen Isten háza ügyének gyámoltalan sorsra való jutásával sok szép requisitionkal demercáltatván, eö kegyelme jövődöbéli illő Praedikátorságra kéz beadással alább subscribalt személyek, minthogy minket bizonyosokká is tett azon szent munusnak közöttünk végben viendő létele felöl; Ezen helyes motivumok és Consideratióinkra, de mostani gyámoltalanságunkban levő sorsunknak respectusáért is, mi is közönségessen sub parola sancta egész Communitas nevében és képében — mint ezen Ecclesiának respective mostani előljároi — magunkat és successorainkat is obstringallyuk és kötelezzük: Hogy in illum casum — kitől Isten kegyelmessen bennünket, s eö kegyelmét kivált őija — ha történhető hosszas nagy betegeskedések által az Isten igéjének hirdetésére közöttünk tehetetlen lenne is, és éppen inhabilis subsequálható erőtlenségére nézve, a mostani eö kegyelme Condescensióját méltó aestimiumban vévén, a minemü örökös Jussal való Curialis Fundusunk kész épülettel vagyon Pataházán itt a Révfa mellett ezen Nemes Györvármegyében, abban holtigh gratis magha és hozzá tartozandó eselédjeinek lakását cum omnibus appertinentiis usuatióját azon Nobilitaris Fundusunknak s Házuunknak applacidáltuk, megh engedtük, és bona fide ajánlottuk; söt ezen kívül, ha az Ur Istennek fogh tetszeni idővel az eö kegyelme életét közöttünk megh elégnie, és ez árnyékvilágból ki szállítatnék is itt közöttünk;

kedves mostani házastársa és successorit is eő kegyelméhez való Dexteritásunkbul viseltetvén in eodem Fundo Curiali prae-specificato, sub iisdem libertatibus valamellyekkel mi eddigh birtuk manutenealni tartozunk. Hogy ha pedig ad vota alia ex divina dispositione az eő kegyelme Házás Társa magát transferalná; vagy ott lakására éppen kedve azután nem volna, specialiter in illum Casum ex beneplacito száz azaz 100 Rhénes forintokkal kész pénzül exolválni, és az eő kegyelme maradékit kifizetni, mi vagy Ecclesiáunknak jövendőbeli Tagjai tartozzanak és obligaltassanak. Mely ekképpen praevio modo közöttünk végben ment Assecurationkrúl kéz beadással, annakutánna pedig scripto subscriptiónk s pecsétünkkel ratiha-bealt futura Jurium pro Cautela, Tiszteletes Komáromi Pál Uramnak és Successorinak securitására ki adtuk. Actum in Suburbio Jauriensi 29. Mensis Aprilis Anno 1732.

Győri Péter a Nemes Győri Reformata sz. Ecclesiának presbytere mpr (p h) Losonczy Farkas Pál, ugy is mint ezen Győri Reformata Sz. Ecclesiának egyik Commembruma és Exactora mpr (p h) Csejtei Zsigmond mpr (p h) Kotsi Mihály p. n. Curator Ecclesiae mpr (p h) Patonai Borbély János mpr (p h) Pázmándy István mpr (p h) Pázmándy Gergely mpr (p h). Coram me Josepho Komáromi, Ecclesiae Reformatae Papensis Verbi Divini Ministro et Sanctae Societatis Papensis Seniore mpr (p h) Coram me Petro Kenesei Inclyti Comitatus Veszprémiensis Sedis Tabulae Judiciariae Assessore mpr (p h).

(Eredetiről.)

XVIII.

1732. november 24.

Komáromi Kata asszonynak, néhai Telekesy Török István özvegyének végrendelete.

En alább is meg írt Komáromi Kata, néhai Istenben boldogult Tekintetes Nemzetes vitézlvő Telekesy Török István édes Uram özvegye, noha testemben beteges, de lelkemben és elmémekben ép és egésséges levén, elsőben is lelkemet ajánlom az

én édes Istenemnek, testemet hagyván az eő anyyának a Földnek a melybül vétetett, annakutánna pedig a minémü kevés ingó és ingatlan jókkal Isten eő Szent Fölsége ez arnyék világban megáldott, azok iránt jól kigondolt elmével tészek ilyen dispositiot és rendelést a mint következik, tudniillik :

Elsőbenis. Aminémü tizenkét ezer forintom Nemes szabad királyi Soprony Városánál Interesen vagyon, abbul Pápaÿ Reformata Ecclesiának hagyok négy ezer forintot, az az 4.000

oly conditioval hogy a Capitalis Summa ne distrahaltassék, hanem annak Esztendőnként öt per centummal járandó két száz forint Interesse, Tisztelendő Praedikátor Uraimék fizetésére fordítassék.

Item, másféle penzemből azon Ecclesiában levő két Praedikator Uraimék közzül mindeniknek hagyok száz száz forintot, az az a kettőnek 200

Item, ugyanazon Ecclesiában levő Professor Uramnak ötven forint 50

Item, mégis azon Ecclesiában levő öreg Deakoknak és Neutralistaknak hagyok száz forintot, az az . 100
oly conditioval hogy azon summa se distrahaltassék, hanem jó helyre collocálván, annak Esztendőnként járandó Interesse osztódjék föl közöttök.

2. Ugyan az előbb említett Soprony Városánál levő pénzemből Győri újvárosban levő Reformata Ecclesianak is hagyok négy ezer forintot, az az 4.000
Ugyanazon conditioval valamint a Pápaÿ Reformata Ecclesiara.

Item, ugyan Ecclesiában levő Praedikator Uraimék közzül mindeniknek hagyok száz száz forintot, az az a kettőnek 200

Item, azon Ecclesiában levő Professor Uramnak ötven forintot, az az 50

Item, azon Ecclesiában levő Scholabéli tanuló Ifjúságnak közönségesen mind öregének aprajának, azoknak tudniillik a kik érdemessek lesznek rea hasonló conditioval mint a Pápaiaknak hagyok száz forintot, az az . 100

3. Mégis azon Soprony városánál levő Summa pén-

zemből Győri Ujvárosbéli Augustana Confession levő Ecclesiának hagyok két ezer forintot, az az . . . 2.000

Item, azon Ecclesiában levő Praedikator és Rektor Uraimék közül mindeniknek hagyok másféle penzemből ötven ötven forintot az az a kettőnek . . . 100
 azon Ecclesiara hagyott két ezer forint se distraháltassék, hanem esztendőnként járandó száz forint Interesse Tiszteletes Praedikator és Rektor Uraimék fizetésére fordítassék.

Item, azon Ecclesiában levő Scholabéli tanuló Ifjúságnak mind közönségesen öregének aprajának, azoknak tudniillik a kik megérdemlik, azon conditioval mint a Reformatusoknak, hagyok ötven forintot, az az . . . 50

4. Minthogy idvözült Uram a Dunáninnen lévő szegény Magyar nemes ifjaknak, és szegény Praedikatorok gyermekciknek intertentiojokra rendelt és hagyott némely Capitalis summat, én is hasonlóképpen ugyan azon Soprony városánál lévő Summa pénzemből a Sopronyi Augustana Confession levő Ecclesiának is hagyok két ezer forintot, az az . . . 2.000
 oly conditioval, hogy azon Summa se distraháltassék, hanem annak Esztendőnként járandó száz forint Interestéből tartozzanak Esztendőnként Reformatus részről való tanuló ifjat a Stipendiariusok között tartani ha a szükség kívánja, a midőn pedig nem találatnának reformatus részről való ifjak, a kik ott kívánnának tanulni, tehát olyankor Augustana Confession levő tanuló ifjakra fordítsák az Interestét.

13. Győri Ujj Városbéli Reformata Ecclesiában levő koldusoknak hagyok tizenkét forintot, Augustana Confession levő Ecclesiabéli koldusoknak is annyit, Pápay Reformata Ecclesiában levő koldusoknak is tizenkét forintot, az az a három helyre . . . 36

Hogy azért ezen Testamentaria dispositiom az én holtom után annyival is rendesebben és jobb móddal véghez mehessen, kérem nagy böcsülettel Tekintetes Nemzetes és vitézlő Kencsesy István és Ostffy Mihály Uraimékat, méltóssanak ezen dispositiom szerént kinek kinek Istenes és igazságos osztályt tenni az én javaimból, mind

a szerént a mint meg iratott, hogy senkinek se legyen semminemü rövidsége, mely szives fáradságokért eő kegyelmeknek is hagyok öt száz forintot, az az . . . 500

Ellenben az édes jó Atyámfiat is szeretettel kérem, hogy ezen dispositiomért holtom után ne rágalmazzanak, hanem jó emlékezettel a földben nyugodni hadgyanak, és magok között is ez eránt ne pörlekedgyenek, hanem megelégedvén e szerént való testamentaria dispositiommal, várják Istennek mindennemü bőséges áldását magokra, megemlékezvén arrul, hogy eő kegyelmeknek is egyszer meg kell halni. Mely e szerént való testamentaria dispositiomat nevennek saját kezemmel való fölírásával és szokott pöcsétemmel megerősítettem. Ez alább megnevezett, és ezen testamentaria dispositiom megerősítésére, szabad tetszésembül általam össze hivattatott és edgyütt levő Uri becsületes Nemes személyek jelenlétében, ujabban ezen utolsó akaratomat úgy kívánom helyben maradni, hogy említett testamentarius Uraimék által minden Punctumok azok szerént effectualtassanak és vegbe menjenek, ha ki pedig ezen rendelésemmel meg nem elégednék, és azon meg nem kívánna nyugodni, részét elveszesse, és azon rész osztassék fel Istenesen az nevezett Ecclesiakra proportionate. Néhai Fiáth János Ur successorinal levő győri házom iránt a Nemes Magyar Camarával lett alku szerént tellyes Jussomat és Successiomat említett Komáromy Eva Eötsém Asszony és Komáromi Ádám eötsém Uram gyermekeinek hagyom és rendelem.

Pápán die 24. Novembr. 1732.

Komáromi Kata mk (p h).

Coram me Stephano Tresztyánszky Inclyti Comitatus Veszprimiensis Ordinario Vice Comite mpr (p h) Coram me Stephano Kenessey Inclytorum Comitatum Veszprimiensis et Albensis Tabulae Judiciariae Assessore mpr (p h) Coram me Mathia Vigyázó Inclyti Comitatus Veszprimiensis Substituto Vice Comite, et Supremo Judlium mpr (p h) Coram me Jacobo Torkos Inclyti Comitatus Veszprimiensis Perceptore mpr (p h) Coram me Paulo Mattkó ejusdem Inclyti Comitatus Jurassore mpr (p h) Coram me Nobili Francisco Eöry mpr (p h) Coram me Georgio Chernel mpr (p h).

(1734. majus 4-kén hitelesített másolat után.)

XIX.

1741. october 10.

Komáromi Pál győrvárosi reform. lelkész értesíti egyháza elöljáróságát, miért nem hagyhatja el Pozsonyt az országgyűlés vége előtt.

A Jó Isten amaz ő békességével vigasztallya mindnyájan Kegyelmeteket a szent Ecclesiának Tekintetes Curatori és Elöljárói, nekem Bizodalmas Jó Uraim!

Vagyon már három hete, miulta ez a biztatásunk, hogy kiki az ő maga tulajdon szállására fog menni, és e jelen való Diaeta el fog oszlani, és így magamnak is ezen reménységem vala, hogy Tekintetes Uraiméknak régen kívánt személyét meg láthatom. De mind eddig végünket el nem értük. Én Méltóságos Urainkat az elmúlt Vasárnap meg szállítottam vala haza menetelem felől, és hogy nem volna nekem szükséges a Diaeta végeig itt tekeregnem — *venia sit verbo* — De ő Nagyságok s ő kegyelmek azt találák, hogy jövendőben az ne mondassék, hogy *stante Diaeta* magatok küldöttétek el a predikátort, várjak már edgynehány napot, mert minden bizonyly rövid időn vége fog lenni dolgainknak, mely rövid időcskére nem lehet s nem is illik ugymond, mást substitualni, melyet ha akarnánk is — így szólnak az Urak — mig véghez menne, a Diaetának is vége szakadna. Én tovább az Uraknál nem alkalmatlankodtam, mivel magam is láttam a dolgoknak oly karban való folyását, melyből rövid időn való eloszlásunkat reménylhettyük. Kérem azért Tekintetes Jó Uraimat, hogy ez kevés itt való patientiáért meg ne ítéljenek, mert láttya Isten, hogy gyalog is haza ballagnék — kivált a minémű erőt most Isten adott — csak becsülemhez férne. A mi dolgainknak reménylhető jó vége halasztatott a Diaeta végire, *propter circumstantes nubes Cleri*. Felséges Asszonyunknak ez iránt való szép Grátiájának ajánlása biztat bennünket jó reménységgel.

In reliquo kívánom, hogy mennél hamarább találhassam

mind az egész gyülekezetet, mind pedig Tekintetes Jó Urainkat, jó békességben

Bizodalmas Jó Uraimnak

kész szolgája

és a szent Ecclesiának edgyik Tanítója
Komáromi Pál mk.

(Komáromi Pál kéziratáról.)

XX.

1744. december 23.

Prety János zámolyi plébános figyelmezteti a győrvárosi protestans lelkészeket, hogy jövőben az ő hatósága alá tartozó egyházközségek ügyeinek rendezésébe ne avatkozzanak, vagy jogosultságukat igazolják.

Clarissimi ac Doctissimi Domini Domini Vicini,
et Amici in Christo Desideratissimi!

Praesentis et imminentium Solennitatum salutari appreciatione praemissa. Conscientiosa de obligatione mea interest: rescire, quibus ex rationibus Titulatae Dominationes Vestrae involent in Jura mea Parochialia, maxime in Révfalú, Pataháza et Ujfalú, signanter in Causis Matrimonialibus me praetermisso omnimode legitimo Plebano? super quibus taliter iam factis, vel et posthac fiendis involutionibus dum solenniter protestor, simul Dominationes Vestras ab ulteriori Jurisdictionis meae Parochialis, et consequenter Archidioecesanae Strigoniensis convulsione, Nomine et Autoritate mea sed et Vicariali, et Archiepiscopali inhihero, et quidem quoad omnes functiones meam Jurisdictionem Concernentes, — vel producant suam clare in originali Authenticam et Legitimam — így? — Caeterum me, et meam Jurisdictionem commendans persevero Zámoly 23. Decembris 1744.

Earundem Dominationum Vestrarum

servire paratissimus in Christo

Joannes Prety Parochus Zamoliensis mpr.

(1745. januar 9-kén hitolesített másolatról.)

XXI.

1746. julius 5.

A helytartótanács felhívja Győrmegeye hatóságát szigorú vizsgálatra az iránt, mi jognál fogva taníttatnak a győrvárosi protestans iskolákban felsőbb tantárgyak, — mi jognál fogva teljesít a győri evangélikus tanító a szomszéd egyházakban valóságos cselekvényt, — s a téthi evang. superintendens is a beigtatási- s lakháza javítására fordított költségeket mi alapon vetette ki a helységekre?

Illustrissimi, Reverendissimi etc.

Demisse relato Suae Majestati Caesareo — Regiae eo: Quod Jaurinj tam Helveticae, quam Augustanae Confessionis addicti, *ultra Grammaticam, etiam Altiores Scholas tradant*, ibidemque constitutus Augustanae Confessionis Rector ad Pagos sine exercendorum ibidem Spiritualium Muniorum excurrere attentet: *Occasione porro illa, ubi nimirum in Possessione Téth clementer admissus in Partibus Trans-Danubianis Superintendens per A catholicos eo Concurrentes electus fuisset, pro hoc Actu non minus, quam et Domus ejusdem ibidem ampliori reparatione et Structura Collectae, Legibus et Resolutionibus Regiis vetitae, ad Pagos repartitae exstiterint*; Sacra Sua Caesareo Regia Majestas, has A catholicorum Transgressiones displicenter ferendo, sub 28. praeteriti Mensis Juny, Benigne resolvit, et serio demandat, ut respectu Scholarum Altiorum Jaurinj utpote praevio modo ultra Grammaticam introductarum, id, quando nimirum eo introductae sint, quidve, eatenus A catholici Superinde audiendi, adstruant, resciantur, et indagetur; Rector item Augustanae Confessionis Jaurinj constitutus, a praevio modo attentatis ad Pagos Excursionibus, sub gravi pariter animadversione inhibeat: Intuitu demum attactarum Collectarum, quod in his, et Similibus Contraventionibus, Praetitulatae Dominationes Vestrae eatenus Sibi incumbentia minus exgerint, iisdem serio exprobetur.

Ad exigentiam proinde hujus Benigni Suae Majestatis

Caesareo-Regiae Mandati, Consilium hoc Regium Locumtenentiale Praetitulatis Dominationibus Vestris praesentibus intimandum habuit, quatenus, Jaurinj quando ultra Grammaticam, Altiores Scholae, et cujus indultu introductae Sint, fundate rescire, quidve eatenus A catholici ibidem adstruant, illos etiam superinde audire: Rectorem vero Augustanae Confessionis ibidem Constitutum ab attentandis ad Pagos sine praemisso Excursionibus sub gravi animadversione itidem inhibere, ac tandem de horum omnium effectu Consilium hoc Regium Locumtenentiale quantocius informare, imposterum vero, ne A catholici adversus Benignas Regias Resolutiones, et Regni Leges excedant, Oratoria Nova Sine prae habito Regio Consensu exstruant, vel antiqua etiam extendant et amplient, aut quaspiam Collectas instituant, exactiorem vigilantiam habere, et si in his et similibus quaspiam Contraventiones animadverterint, tales mox in tempore impedire, desistere vero nolentes, Autoritate etiam Magistratuali ad desistendum cogere, superindeque Consilium hoc Regium Locumtenentiale tempestive et indilate informare noverint, et nullatenus intermittant. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Posony Die 5. Julij 1746. celebrato.

Comes Josephus Eszterházj m. p.

Georgius Fabiankovics m. p.

Michaël Domsics. m. p.

(Egykoru kéziratról.)

XXII.

1746 végén.

A győrvárosi protestans egyház felvilágosítja a megyét, s ez által a helytartótanácsot, hogy mi jognál fogva tart kebelében felsőbb iskolákat is?

Inclya Vniversitas

Domini Dni Gratosissimi, Colendissimi.

Posteaquam ad gratiosam Excelsi Consilij Locumtenentialis Regij Intimationem in Puncto Investigationis Scholarum nostrarum 5. July Anni modo labentis emanatam mox et co

facto genuinam, eamque demissam declarationem nostram Inclyto Cottui exhibuissemus, firma Spe fruebamur Excelsi Consily Regy gratiosae Commissioni Satisfactum iri. Quia tamen Praelibatum Excelsum Consilium Regium iterato Inclyto Cottui uberiolem Scholarum nostrarum Investigationem, ac desuper Submittendam Informationem gratiose commisisset, ideo Excelsi Consily Locumtentialis Regy Ordinationi, ita et Inclyti Cottus eatenus factae admonitioni debitum, ut Par est, morem gessuri, Sequentia demissi Submittimus, et quidem

Primo. Quod cum ipso Per Arlum 26. 1681. clementissime indulti Exercity Religionis Nostrae usu, Scholarum quoque ad erudiendam Pro benignissimi Principis, et communis Patriae Servitio instruendamque in Fidci nostrae Dogmatibus Juventutem necessariarum, tanquam inseparabilis liberi Religionis Exercity Accessory Facultatem obtinendo usum inchoavimus, adeoque quoad Scholarum nostrarum Possessionem, et usum in dicta Publica Regni Lege nosmet fundamus.

Secundo. A tempore restabiliti ex Dei, et Regis optimi Clementia hicce loci Religionis Exercity Scholas continua Serie, et imperturbate ad Praesens usque in eo proutinunc Sunt Statu continuavimus, quo fine Inquisitionem hujatis liberi Religionis nostrae Exercity Ao 1721. Peractam, et morte ibidem contentorum Testium jam etiam authenticatam in quantum etiam Scholas nostras concernit Sub Nr. 1. adnectimus.

Tertio. Quod autem ad Studiorum rationem attinet, Plurimorum honestorum, et Proborum virorum etiam e Dnis Catholicis adhuc Superstitum certa, et fidedigna constat Relatione, quod in inferioribus quidem Scholis Lectionem, Orthographiamque tractaverimus, in reliquis autem Studys meliori ingeniorum cultui deservientibus, Lingva Latina, ratiocinandi methodus, manuductio ad mores honestos, quae vulgo Logicae, et Ethicae nomine veniunt, et Introductio ad Historiae et Geographiae Cognitionem, Catechesis item consveta Per Scholarum nostrarum Rectores, et eorum Collegas Iuventuti Literis operam navanti imperturbate tradita, et Proposita fuerint, quod ipsum hic Sub Nris 2. 3. etc. adnexa Documenta uberius testatum reddunt, ac luculenter comprobant.

Quarto. Energia autem et fundamentum horum omnium

innititur Praelibatae Publicae Regni Legi, quae continuo, et imperturbato usu, nec non crebrioribus in Negotio liberi Religionis Exercitij emanatis, et Excelso Consilio Regio, ac Inclyto Cottui apprime notis benignis Caesareo Regijs Resolutionibus confirmata exstitit. Proinde

Quinto. Cum Divus Imperator et Rex Carolus VI. in benignissima sua ad Acta Commissionalia Pesthiensia extradata Resolutione nil de alterando Jauriensi Exercitio Scholas quoque complectente commisisset, quin imo tam mediante illa, quam Subsecutis, uti attactum habetur benignis suis Mandatis, quatenus in Negotio Religionis hic Jaurini universa in Statu quo permaneant clementer demandare dignatus fuisset, et nec Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale in gratiosis Intimatis suis, quidpiam immutandum praeciperet, ideo Clementiae Caesareo-Regiae Publicisque Regni Legibus confisi Exercitij nostri Penes Leges, et clementissimas Caesareo-Regias Resolutiones modo Praedecclarato habiti ulteriorem manutentionem demisse exoramus, Perseverantes jugi venerationis cultu Inclytae Vniversitatis

Humillimi Servi
Augustanae, et Helveticae Confessioni
addicti Jaurini degentes.

(Egykoru kéziratról.)

XXIII.

1746. december 1. és 3.

Nazvadi Mátyás főbiró Szemethy János esküdtjével együtt megjelenik a győri protestans lelkészeknél, és azokat Sammer Ferencz kanonok s belvárosi plébános nevében tiltja a várban s belvárosban teljesítendő bármily egyházi cselekvényről. E tilalom ellen a protestans egyház harmad nap mulva tiltakozik.

Infrascripti praesentium per vigorem recognoscimus, et attestamur, quod nos die et Anno infranotatis, ad requisitio-

nem Reverendissimi Domini Michaëlis Francisci Sammer venerabilis Capituli Cathedralis Ecclesiae Jauriensis Canonici, nec non Liberæ ac Regiæ Civitatis hujus Jauriensis Plebani, tum Augustanæ, tum Helveticæ Confessionis Ministros, utpote Josephum Torkos qua Augustanæ Rectorem, et Paulum Komáromi Helveticæ Confessionis Praedicatorum in Domibus ipsorum Residentialibus in exteriori Civitate Jauriensi situatis personaliter repertos accesserimus, ac nomine et in persona praetitulati Domini Plebani, eosdem ambos, medioque eorundem etiam illos, qui munia aliqua exercere solerent, de et super eo judicialiter admonuerimus, et inhibuerimus, quatenus in praesinuatam interiorem Liberam ac Regiam Civitatem Jauriensem, ratione et fine exercendorum munitiorum suorum intrare non audeant, imo simpliciter desinant, nec quoquo modo imposterum introitum attentare praesumant; non absimiliter Studiosos suos utriusque Confessionis in eandem interiorem Civitatem Domatim, in Festis celebrioribus, nimirum Nativitatis, aut novi anni, Paschatis et Pentecostalibus cantare non permittant, desinantque a modo imposterum ab usu similis Cantus. Casu vero in contrario, non observantes, et nihil pensi ducentes hanc judiciariam prohibitionem, et Inhibitionem nostram, nomine et in persona — ut praemissum est — Titulati Domini Plebani judicialiter peractam, si quid eisdem acciderit, sibimet adscribant, et imputandum habebunt.

Super qua taliter per nos peracta Judiciaria Admonitione et Inhibitione, praesentes literas nostras supra titulato Domino Requirenti Jurium futuram, uberioremque ad cautelam deservituras, Sygraphis, usualiumque Sigillorum nostrorum munimine roboratas extradidimus Testimoniales. Jaurini, Die 1. Decembris 1746. (p h) Mathias Nazvady Inclyti Comitatus Jauriensis Supremus Judex Nobilium mpr. (p h) Johannes Sze-methy ejusdem Inclyti Comitatus Jauriensis Jurassor mpr.

Anno 1746. Die 3. Mensis Decembris ad praedeclaratam judiciariam Inhibitionem ex parte utriusque Confessionis, et quidem Augustanæ Generosus Dominus Stephanus Torkos, Helveticæ vero similiter Generosus Dominus Michaël Horváth Kocsi, in Residentiali mea Domo hic Jaurini habita personaliter constituti, Solennem interposuerunt protestationem. Su-

per qua praesentes extradodimus Testimoniales. Jaurini ut supra. Idem suprascriptus Judex Nobilium mpr. Idem Jurassor mpr.

(Eredetiről.)

XXIV.

1747 elején.

Győr város protestans lakossága folyamodik a fejedelemezhez, megtámadott vallásgyakorlata helyreállításáért.

Sacratissima etc.

Posteaquam felicissimis Auspiciis Divi olim Imperatoris et Regis Leopoldi I. Sopronii Anno 1681. celebratae Diaetae Articulo XXVI. Religionis Publico Exercitio restaurato existente, ab eo tempore in continuo ejusdem exercitii et Scholarum usu ex Benignitate et Clementia pietissimorum Majestatis Vestrae Progenitorum, ita et Majestatis Vestrae Sacratissimae pacifico perstitimus, praeterquam quod Reverendus Michaël Franciscus Szamer, qua Liberae et Regiae Civitatis Jauriensis Parochus, praeter et citra ullum Benignum Majestatis Vestrae Mandatum, Ministros nostros ab ingressu in interiorem Civitatem simul et Praesidium fine exercendorum munionum suorum, non absimiliter Studiosos in Festis celebrioribus, nimirum Nativitatis, novi anni, Paschatis et Pentecostes a Cantatione in Domibus nostratum fienda, medio Egregii Matthiae Naszvadi et Adjuncti Jurassoris inhibere procuraverit, prout hoc ipsum, hic sub Litera A. adnexis Testimonialium Copiis humillime submittimus. Ex post ipso Festo Nativitatis Domini Salvatoris nostri Jesu Xristi Cantorem nostrum una cum tribus Studiosis, Cantationes suas Festivales juxta immemoriabilem pacificum usum in interiori Civitate, et Praesidio apud Auditores Augustanae Confessioni addictos iuchoantes, praeter etiam scitum Amplissimi Magistratus Liberae et Regiae Civitatis Jauriensis uti ex adnexo sub B demississime substernimus, adeoque vi et potentia mediante, medio hominum suorum ad se deduci tentaverit, ac ibidem usque dum

orga sollicitationem nostram dimissus fuisset detinuerit. Admodum Reverendus autem Plebanus Suburbii Jauriensis die 20. Mensis Decembris Anni 1746. recenter praeteriti, mortuum filiolum Nobilis Michaëlis Lehner ad sepeliendum in Coemeterio Suburbii Jauriensis more consveto deducendum in progressu cum detractone Clausurae vulgo Schlagbaum in platea publica, medio Magistri Fori exterioris Civitatis transitum impedire attentaverit, taliterque nos contra Benignissimam Regiam mentem in pacifico exercitii usu ab utrinque turbare nihil pensi duxerit

Cujusmodi factum, siquidem usui hactenus observato, per consequens Benignissimis Caesareo Regiis Resolutionibus et Mandatis, ut quoad Religionis negotium cuncta in illo, quo ante ac sub ipsum, Articularis Commissionis fuerant Statu maneam, interventis et publicatis, nimium adversaretur.

Hinc Majestati Vestrae Sacratissimae humillime de genu supplicamus, ut Liberae Regiaeque Civitati Jauriensi, quatenus nos in praefato legali usu Exercitii nostri hactenus continuato conservare et manutenere dignaretur; pro qua Benignitate et Clementia omni homagiali submissione nosmet devovemus emorientes

Majestatis Vestrae Sacratissimae

humillimi ac perpetuo fideles subditi,
Augustanae et Helveticae Confessioni
addicti Jaurini commorantes.

(Eredotiröl.)

XXV.

1748. martius 21.

A győrszemerei reformált templom erőszakos elvétele, s a reform. híveknek erről kiadott bizonyítványa.

Az minemő Casusok és Violentiák estek az Szemerei Templomnak elvételekor

1. Koronczóra öszve gyülekezett Urak, ugymint Vice Ispány Mecséry Dániel Ur, Szolga Birák Pájerlj Mihály és Már-

ffy László Uraimék, nem különben Koroneczón lakozó Nemes Börcsy György Vármegye Éskütyte, és Vices gerens Morocz Mihály, Győrből az Verbungon levő gyalog katonákat, hadnagyot és 10 közembereket, és ugyan oda össze parancsolt Koroneczói Hadnagyokat, nömöseket, köz lakosokat és szolgálakat elhozván 21 Marty Szemerére, elérkezvén hozzánk, és mi épen akkor Tiszteletes Praedikátor Uramnál levén, magunk között tanácskoztunk, hogy mitévők legyünk, minthogy az nömösséget Horváth István a Nemes Vármegye denominált Fiscalissa megactiozta, és substitualt Vice Ispánya Biró János Uram pro 29. Aprilis, a köznépet pedig pro 23. Martii Koroneczóra citalta, — az alatt ide érkezvén föllebb említett Uraink, és hogy az Templom felé érkeztek, Vice Ispány Uram az Haranglábnál megállott, és mi azt gondolván, hogy majd kérdésben megyen az mi dolgunk, tehát akkor az assumptus fejszések, vasvellások, csákányosok, buzogányosok csak az ajtó felé jöttek, és ott az gyalog katonákkal dobot üttetvén, Marján Commissarius Uram kardot huzott, és az hajdúk és az tiz lovasok is mind kardot huztak, és hogy Nemes Sente Balázs Uram hatod vagy heted magával, s mindezek üres kézzel, és legkisebb kezekben nem levén, az Templom ajtajára állott és protestált, és az eő Felsége kegyelmes Resolutioját az kezében tartván mutatta és arra provocalt, — ezek mingyárt öszve szidták, *Salva Venia kurvanyád, kutya teremtette mind protestatióddal*, az alatt Nemes Sente Balázs Uramat ugy meg ütötték, hogy mingyárt az keze lecsett, és azután kihuzták az ajtóból és csak nem agyon verték, az alatt ugyan csak a haját kitepték, öszve verték, és az vasvellát az oldalába szurták, az mely eránt kétség az élete is ha meg marad-e? és a fejét is betörték, — Nemes Huszár Istvánt is hasonlóképpen verték, Nemes Heronkovics Jánost, Nemes Sándor Ferenczet, és Losonczy János ugymint Földes Uramnak Major gazdáját is holt elevenyen hagyták, Molnár János karját által szurták, és Roboz József örökös Földes Urat is megütötték, s onnénd a Templom ajtajáról az embereket ilyenképpen széllyel vervén, fejszékkel az Ajtót erőszakossan bé vágták, ez alatt ugyan Roboz József Uram házára menvén az Predikátort házról házra keresték, az Parochialis háznál az világon mindent föl prédálván, az köz

népet mindenütt üzték, hajtották, és az oda gyűjtött köz népet az házokra szállítván, abrak széna és étel ital kéréssel fölöttebb szorongatták, ekkor Börcsy György Uram hallatós szóval monda: „*no már elhozhattya Csapó a parancsolatot*“. Az hajduk, kik más helységekben vannak dislocalva, most is itt vannak, kiket az nömös emberekre is szállították és tartatták. Sok keserves nyomoruságinkat és inségünket lehetetlen hogy ki beszéljük volta képpen. Ezen ellenünk való furiájokban anynyira fakadtak, hogy Méltóságos Galánthai Gróf Eszterházy Ferentz Ur fő Excellentiája emberét, ki az utcán által ment, össze szitták az hadnagyok: „*üsd a kutyateremtettét, mert ez is kálvinista*“ de nem bántották, mivel nekik megfelelt.

A mellyekről adjuk ezen Recognitionalis levelünket, és pöcsétünk s kezünk köröszt vonyásával megerősítvén. Signatum Szemere 21. Marty 1748.

NB. Az Harang lábot levágták, és az harangot be vitték az Templomba, az öreg Török András Ur örökkén azt kiáltotta: „*üsd, vágd, kötözd a kutyákat*“. —

Nemes Uraimék: Roboz József (p h) Huszár János Szenté Balázs (p h) Herenkovics Mihály, Horváth János, Sándor Péter, Balogh Mihály, Herenkovics János.

Falusi köz nép: Törvénybíró Takács Mihály, Falu bírása Tóth János, Tóth András, Nagy Gergely, Sütöri István, Takács István, Samu Mihály, Csörge Péter, Szabó György, Horváth Péter. —

(Eredeti példányról.)

XXVI.

1748. martiusban.

Györszemere reform. vallású nemes és jobbágylakosai folyamodnak a kormányhoz elégtételért sérelmes ügyökben.

Sacratissima Maiestas!

Cum horrore et moerore Maiestati Vestrae Sacratissimae repraesentare necessitamus; Quod licet Maiestas Vestra Sacra-

tissima ex pientissima Materna sua providentia, fidelem suum Regni sui Haereditarii Hungariae Populum, in puncto etiam Religionis taliter quam clementissime consolari et quoad Tranquillitatem, ac pacem internam, Animorumque fidelium subditorum suorum quietem, Magni pientissimae Memoriae Genitoris Maiestatis Vestrae Sacratissimae Benignissimas Resolutiones confirmare dignata sit; ut omnes Religionis res et negotia, in statu quo permanere, nec aliquid praeter scitum et specialem Maiestatis Vestrae Sacratissimae Resolutionem, per quoscunque, ac etiam Dominos Terrestres attentari quo minus Via facti procedi fas sit; Eo nihilominus jam miseriarum nobiscum proh dolor! deventum esset; quod Templum nostrum a seculo et quod excurrit possessum, ac revera per verba Articuli 26. 1681. *in quorum actuali usu et etiam Articulare, via facti et potentia mediante, uti in praecedenti demissa Instantia nostra repraesentatum, per V. Comitem Comitatus Jauriensis Danielem Meeséry, et ibidem denominatos Die 8. praesentis, occupari intentatum sit: Quo actu Maiestati Vestrae Sacratissimae repraesentato, dum negotium eorum Augustissimae Maiestatis Vestrae Sacratissimae Throno constitutum fuisset; sperassemus: quod vel haec circumstantia, Verecundiam Adversariis Nostris inspirabit, et eosdem ab omnibus Injuriis et violentiis, fideli Maiestatis Vestrae Sacratissimae populo inferendis detinebit; Praeter omnem nihilominus fiduciam, in Caesareo Regiis Resolutionibus collocatam, accidit, quod Anno currenti Die 21. currentis Mensis Martii, memoratus V. Comes Daniel Meeséry, Johannes Biró, qui in Szemere nihil possidet, estque Excellentissimi Comitis Episcopi Jauriensis plenipotentarius, Andreas item Török Tabulae Assessor et filius eiusdem Alexander Török Ordinarius Notarius, Michaël Paferl et Ladislaus Márffy Iudices Nobilium, ac Georgius Böresi Jurassor, Michael Móroc Vice gerens, nec non Stephanus Horváth assumpto penes se Regiminis Bethlemiani Loudinantio, Mocsári nominato, cum 20. circiter eiusdem Regiminis armatis peditibus, praeterea congregatis numerosis vicinorum Pagorum Incolis, armis, furcis, aliisque nocivis instrumentis instructis, cum hac armatorum hominum turba, hocce almae pacis tempore ad pagum Szemere veniendo Templumque invadendo, forma*

sane hostili, ut in Invasione hostium solet, edito Timpani pene Bethlemianos existentis sono, primum quidem Commissarius Comitatus Marian, in Pago hoc nihil possidens demum ibi existentes et equites gladios extraxerunt, dumque Nobilis Blasius Szente Compossessor Szemereicensis, cum non-nullis aliis, Helv. Confessioni addictis, Sex vel septem, (alii si quidem amittendae vitae periculo territi, in publicum prodire ausi non e erant) ad januam Templi inermis stetissent, manibusque tenendo et monstrando Caesareo Regiae Resolutionis Copiam, quasvis violentias prohibentem; contra hunc inauditum agendi modum, cum modestia protestatus fuisset, ita protestantem, et se ad sacra Regia verba provocantem, Scommatibus imo gravissimis verberibus affecerunt, a janua Templi retraxerunt, et quod horrendum, furcam ferream lateri infixerunt, Caputque vulnerarunt, et ita semi-mortuum reliquerunt ita, ut exigua vel nulla sit Spes reconvalescenciae; His non contenti Nobilem Josephum Roboz Haereditarium, et praecipuum Szemereicensem Compossessorem, Villicum alterius Compossessoris nobilis Joannis Losonczy, ac Nobilem Stephanum Huszár, dirissimis verberibus affecerunt, ac huic et praedicto Villico vulnus plane lethale infixerunt, tandem effractis tumultuarie Templi Januis, Templum occuparunt, quae in Parochia haberi poterant, ea rapuerunt, Populumque secum adductum, Nobilium et ignobilium domibus illocarunt, atque omnia tumultu, terrore, et hostili trepidatione impleverunt, ista vero omnia et alia attentarunt, Scandaloseque effectuarunt ordinarius V. Comes, et Judices Nobilium, aliaque Inclyti Comitatus Jauriensis Commemora, quibus Benignissimas Majestatis Vestrae Sacratissimae Resolutiones observare, et effectuare, ac sub praesidio earum Constitutum fidelem Maiestatis Vestrae Sacratissimae Populum protegere potius incumberet.

Cum hic actus non tantum privatam injuriam, sed vim plane publicam sapiat; Adversarii enim nostri violarunt Personas nostras, Nobilitatem Praerogativam, securitatem publicam, qua universi Regnicolae pacis hocce tempore perfruuntur, Religionis Securitatem supremam Caesareo Regiae Autoritati reservatam, reliqua Sileamus illo etiam ausu, in supremam Caesareo Regiam Autoritatem involarunt, quod Maie-

statis Vestrae Sacratissimae militiam adhibuerunt, et quod sine expresso mandato Regio haud licet Gentes ex vicinis Pagis levaverint, Congregaverint et armis instruxerint, ac Contra fideles Maiestatis Vestrae Sacratissimae subditos, sub Benignissima eiusdem Protectione constitutos effectuantam iisdem usi fuerint.

Et quod haec omnia humillimae Nostrae expositionis puncta, non aliter, quam prout demississime retulimus, se habeant affirmare quidem coram Justissimo Maiestatis Vestrae Sacratissimae Throno audemus; nihilominus tamen, ut aequitate etiam Justitiae eadem tanto magis patescant, in eo Maiestati Vestrae Sacratissimae de genu humillime supplicamus, dignetur medio suae Excellentiae Cancellariae Hungar. Aulicae, Compulsorium nobis mandatum Benignissime exhiberi, vel alium Regia Auctoritate modum Nobis ostendere, quo mediante Expositionis Nostrae Puncta per Inquisitionem demonstrare queamus, interea vero tales ad Inclytum Comitatum Regios expediri facere ordines, ut omnia in priorem statum (in quo ante hunc turbulentum fuerant) reponere, in eodem conservare; ab omnibus Violentiis ac quibusvis Impetitionibus abstinere ac tandem a suprema Maiestatis Vestrae Sacratissimae Regia Dispositione praestolari velit ac debeat. Nos vero fideles suos subditos Maiestas Vestra Sacratissima Caesareo Regia Clementia sua complecti dignetur, perseverantes.

Maiestatis Vestrae Sacratissimae

Domini Terrestres Haereditarii, Nobiles
Compossessores, ac incolae Possessionis
Szemere Helv. Confessionis.

(Eredetiröl.)

XXVII.

1748. november 6.

A magyar királyi helytartótanács felvilágosítást kér Győr város hatóságától aziránt: mi alapon vetette adó alá a helybeli protestans egyház-

XXVIII.

1749. martius 18.

**A városi hatóság szakértők által megbecsül-
teti az elvett reform. templomot, lakházakat s az
egyház birtokában volt területet, s e becsüt a ki-
küldött bizottmány hitelesíti.**

Schätzung

Über die gewesste Calvinische Kirchen, und in der sich
befindlichen unterschiedlichen Materialien, sambt angehändten
Gebau, und dessen Zugehörung, wie solche auf beschehenen
Königlichen Befehl, und des Herrn Stadt Richters, und gan-
zen löblichen Magistrats Verordnung mittelst nachgesetzten
darzu berufenen Bürgerlichen Meistern, den 18. Marty 1749.
gewissenhaft, ohne dem Grund vorgenommen und gepflogen
worden. Als

	fl.
Erstlichen. Durch die Maurer Meister und zwar in der Kirchen	1286
Durch die Zimmer Meister in der Kirche sich befindliches Holzgebau	321
Durch die Tischler Meister	280
Durch die Schlosser Meister	202
Durch die Glaser Meister	30
	2119
Anderstens. Das euserliche Gebau oder Wohnung betreffend.	
Durch die Maurer Meister	1300
Durch die Zimmer Meister	530
Durch die Tischler Meister	39
Durch die Schlosser Meister	161
Durch die Glaser Meister	10
	2040
	Summa totalis 4159

Johan Georg Getzmayer, bürgerlicher Maurer Meister
mpr (p h) Andreas Böhm, bürgerlicher Maurer Meister mpr

Iakokat? egyszersmind meghagyja neki, hogy a szándékolt végrehajtást további rendeletig felfüggesse.

Prudentes, ac Circumspecti,

Nobis honorandi!

Nobiles in Libera, ac Regia Civitate hac Jauriensi degentes, Cives item, et Inhabitatores eiusdem Cittis Augustanae, et Helveticae Confessionibus addicti, humillimum ad Sacram Suam Caesareo-Regiam Mattem Summentes recursum, qualiter nam Se in praehabito Oratoriorum, Scholarum, Domorumque Parochialium Suarum immunitatis usu per Civilem Loci Magistratum turbari, Domibusque ipsorum Parochialibus publicam Contributionem, aliaque onera, in Casu non persolutionis, etiam Executione mediante desummenda, in obversum Arli 8. Anni 1647. (ut productae recenter iisdem assignatae, alias cum initio Anni Militaris extradari solitae Paletae Contributionales perhibent) imposita esse exponant, et querulentur? qualiterve Se in praehabito immunitatis usu conservari Supplicent? Ex demissa eorum isthic advoluta Instantia uberius est intelligere.

Penes cuius Communicationem Liberac ac Regiae huius Civitatis Magistratui ex benigno Suae Mattis Caesareo-Regiae Mandato hisce committi: quatenus Super praeposito Facto, requisitam Informationem isthuc quantocius Submittere, et usque Subsecuturam ulteriorem benignam Resolutionem Regiam Negotium in Statu quo relinquere, atque ab attendanda Executione abstinere noverit. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali, Posony. Die Sexta Novembris, Anno Millesimo Septingentesimo quadragésimo octavo celebrato.

Eorundem

Benevoli

Comes Josephus Illésházi m. p.

Georgius Fabiankovics m. p.

Michaël Sidó m. p.

(1748. novembr 13-kán hitelesített másolatról.)

XXVIII.

1749. martius 18.

**A városi hatóság szakértők által megbecsül-
teti az elvett reform. templomot, lakházakat s az
egyház birtokában volt területet, s e becsüt a ki-
küldött bizottmány hitelesíti.**

Schätzung

Über die gewesste Calvinische Kirchen, und in der sich
befindlichen unterschiedlichen Materialien, sambt angehändten
Gebau, und dessen Zugehörung, wie solche auf beschehenen
Königlichen Befehl, und des Herrn Stadt Richters, und gan-
zen löblichen Magistrats Verordnung mittelst nachgesetzten
dazu berufenen Bürgerlichen Meistern, den 18. Marty 1749.
gewissenhaft, ohne dem Grund vorgenommen und gepflogen
worden. Als

	fl.
Erstlichen. Durch die Maurer Meister und zwar in der Kirchen	1286
Durch die Zimmer Meister in der Kirche sich befindliches Holzgebau	321
Durch die Tischler Meister	280
Durch die Schlosser Meister	202
Durch die Glaser Meister	30
	2119
Anderstens. Das euserliche Gebau oder Wohnung betreffend.	
Durch die Maurer Meister	1300
Durch die Zimmer Meister	530
Durch die Tischler Meister	39
Durch die Schlosser Meister	161
Durch die Glaser Meister	10
	2040
	Summa totalis 4159

Johan Georg Getzmayer, bürgerlicher Maurer Meister
mpr (p h) Andreas Böhm, bürgerlicher Maurer Meister mpr

(p h) Carl Jungwirth, burg. Maurer Meister mpr (p h) Paulus Emmer Zimmer Meister mpr (p h) Frantz Schmidt, bürgerlicher Zimmer Meister mpr (p h) Erhard Vogler Bürgerlicher Tischler Meister, mpr (p h) Johannes Kirschner Bürgerlicher Tischler Meister mpr (p h) Joseph Mückl Bürgerlicher Schlosser Meister mpr (p h) Jacob Dämm Bürgerlicher Schlosser Meister mpr. (p h) Egidius Lambl Bürgerlicher Glaser Meister mpr (p h) Johan Georg Habbacher, bürgerlicher Glaser Meister mpr (p h).

Infrascripti Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis Senatores pro peragenda Oratorii Domorumque et Accessorialium Aestimatione die 17. praesentis exmissi recognoscimus, nos fundum totalem praemissorum ex parte Confessioni Helveticae addictorum a proportione orgiarum exinde crutarum aestimaverimus ad florenos Ducentos Octoginta Duos, Denarios Quinquaginta, utpote de Praxi et more isthic communiter observari solito. Signatum Jaurini die 18. Martii Anno 1749. Stephanus Vissy Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis Senator mpr (p h) Franciscus Miskolczy Ejusdem Civitatis Senator mpr (p h).

(Eredeti példányról.)

XXIX.

1749. martius 18.

Elismerése a küldöttségnek, az evangelika egyház temploma, épületei s a birtokában volt területnek hatóságilag eszközlött becsújáról.

Schätzung

Über die geweste Evangelische Kirchen, und in der sich befindenden unterschiedlichen Materialien, sambt angehändten Gebau, und dessen Zugehörung, wie solche auf Beschehenen Königlichen Befehl, und des Herrn Stadt Richters, und ganzen löblichen Magistrats Verordnung, mittelst nachgesetzten darzu Berufenen Bürgerlichen Meistern den 18. Marty 1749, gewissenhaft, ohne dem Grund vorgenommen und gepflogen worden. Als

fl.

Erstlich. Durch die Maurer Meister, und zwar die Kirchen	806
Durch die Zimmer Meister in der Kirche sich befindlichen Holtz Gebau	750
Durch die Tischler Meister	35
Durch die Schlosser Meister	190
Durch die Glaser Meister an jetzt sich befindlichen guten Fenstern	20
	∴ 1801

Anderstens. Das auserliche Gebau oder Wohnung betreffend.	
Durch die Maurer Meister	1284
Durch die Zimmermeister	784
Durch die Tischler Meister	25
Durch Schlosser Meister	84
Durch die Glaser Meister an guten Glass	10
	∴ 2187
	Summa totalis 3988

Johan Georg Getzlmayer, bürgerlicher Maurer Meister, Andreas Böhm, bürgerlicher Maurer Meister, Carl Jungwirth, bürgerlicher Maurer Meister, Erhard Vogler Tischlermeister, Joseph Mückl Schlosser, Egidius Lambl Glaser, Paullus Emmer Zimmermeister, Johan Kirschmar Tischler, Jakob Dam Schlosser, Johan Georg Habbacher Glasermeister.

Infrascripti Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis Senatores ad peragendam Oratorii, Domorumque et accessoriorum a parte Augustanae Confessioni addictorum Aestimationem die hesternae exmissi, fundum totalem praemissorum a proportione Orgiarum exinde erutarum, ac de Praxi in Similibus recepta, aestimaverimus ad florenos Ducentos Quinquaginta Quinque, hisce recognoscimus. Signatnm Jaurini die 18. Martii 1749. Stephanus Vissy, Franciscus Miskolczy.

(Egykoru kéziratról.)

XXX.

1749. martius 21.

A kormány rosszalja Győrmegyének a szemerei reform. egyház irányában elkövetett törvénytelen tettét, — azonban beleegyezik, hogy az elvesztett templom maradjon a római katolikusok birtokában, de a reformáltak helyét s kárpótlást nyerjenek.

Maria Theresia, Dei gratia Romanorum Imperatrix,
Regina Hungariae etc.

Reverendi, Honorabiles, Spectabiles, Magnifici, item Egregii et Nobiles, Fideles nobis dilecti. Ex demissa Fidelis Nostri Egregii Caroli Nedeczky de eadem, Consilarii Nostri Regii Hungarici Aulici, Anno proxime praeterito, in gremium Vestri per nos benigne exmissi relatione, nobis per Cancellariam Nostram Regiam Aulico Hungaricam humillime proposita, displicenter sane intelleximus ea, quae circa occupationem Ecclesiae Szemereiensis, ante perperam acta fuerant. Et propterea, quod *Magistratus Comitatus hujus, contra Benignas Resolutiones Regias, via facti eandem Ecclesiae occupationem attentaverit, eundem severe reprehendimus, et serio inhibemus: ne pro futuro similia attentare praesumat.* Coeterum pro hac vice, ex gratia speciali benigne resolvimus: *ut eadem Ecclesia iam reconciliata maneat quidem Catholicis, ita tamen ut fundus proportionatus ad aedificandum pro Helveticae Confessioni addictis Orationum et Accessoria ibidem exscindantur.*

Secundo. Ut in adjutorium Aedificii eiusdem per excedentes Dominos Terrestres, et Comitatus huius Jaurinensis Officiales ipsis Helveticae Confessioni addictis floreni 400 persolvantur.

Tertio. Ut sequestrata Campana per praememoratum Consiliarium nostrum in eadem Ecclesia commissa eis restituatur.

Vobis proinde Benigne committimus et mandamus, quatenus hanc benignam Resolutionem Nostram Caesareo Regiam, in omnibus punctis observare, et eandem debitum in effectum deducere noveritis, et ne intermittatis. In reliquo Gratia no-

stra Caesareo Regia Vobis benigne propensa manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae. Die 21. Mensis Martii. Anno Domini 1749. Maria Theresia mpr. Leopoldus de Nadasd mpr, Bernardus Koncsek mpr.

(Másolatról.)

XXXI.

1752. februar 3.

A győrvárosi protestansoknak, kik elvett templomaik s egyéb birtokuk visszanyerhetéseért a kormányhoz több ízben folyamodtak, értésökre adatik, hogy ez ügyben többé alkalmatlankodni ne mérészeljenek.

Illustrissimi Reuerendissimi Spectabiles.

Incolae, et inhabitatores Liberae ac Regiae Cittis Jaurinensis Augustanae, et Helveticae Confessionis addicti, a tempore Sublati ibidem ex benigna, eaque Positiva Resolutione Regia, duplicis eorundem Confessionis exercitii, Contra Positivam Regni Legem perperam usurpati, pluribus iam vicibus ad suam Mattem recurrentes Benignae huius Resolutionis iam in effectum deductae, et in Positiva Lege fundatae, Immutationem, ac Contra positivam Regni Legem publici Exercitii ibidem readmissionem, iteratis iam vicibus ipsis denegatam, iterum iterumque petere, et tum suae Matti, cum et Augustissimo Imperatori incommoditatem caussare praesumpserunt; Quamvis autem Sua Mattas omnibus ad Thronum Regium recurrentibus, accessum Benigne ac materne admittat, et Neminem ea, quae Justitiae, et Aequitati innixa Sunt petentem, inconsolate recedere sinat, uti huius Clementiae Cao Regiae ipsos quoque Augustanam, et Helveticam Confessionem profitentes, in iustis eorum petitis hactenus etiam Semper participes reddidit, in praesenti attamen Casu, in quo videlicet nihil aliud, sed unico id quod Positivae Regni Leges dictant Clementer resoluisse, et pro munere Suo Regio procurandum duntaxat earundem Legum effectum ordinasset, eorum Supplicant

tium petiti acquitatem haud agnoscens, ultiores eorum hoc in negotio praeuie (auditis etiam ipsis) rite discusso, et etiam deciso, ac in executionem deducto ponendas inportunas et praesumptuosas Instantias omnino praescindi benigne voluit.

Unde de Benigno Suae Mattis Mandato praetitulatis Dominationibus Vestris Consilium istud Locumttle Regium intimum habet, quatenus in Grali Congregatione Sua debito modo publicent, Suam Mattem Caco Regiam quoad Sublatum Jaurini Augustanae et Helveticae Confessionis publicum Exercitium, velut contra positivae Regni Leges ibidem usurpatum, auditis etiam A catholicis in Anno 1749. elargitae et in Legibus regni fundatae, ac in effectum deductae resolutioni firmiter insistere, consequenter omnes Semet eidem conformare debeant, *nullisque in posterum eatenus quidpiam temere movere, aut Supervacaneas Instantias, toties jam iteratas et denegatas amplius ponere, Sub gravi indignatione Regia praesumant.* Quibus tamen in aliis iustis et licitis Petitis, liber ad Suam Mattem recursus nullatenus praeccluditur, quin imo gravatis et Instantiae Suae acquitatem remonstrantibus, pro re nata de conveniente remedio prospicere dignabitur Summe fata Sua SSma Mattas. Datum ex Consilio Regio Locumtenentialem Posonii, die 3. Mensis Febr. 1752. Celebrato.

Praeattactarum Dominationum Vestrarum

Ad officia paratissimi. C. Georgius Erdödy mpr.

Georgius Fabiankovits mpr.

Franc. Herlein m. p.

(Egykoru kéziratról.)

XXXII.

1753. majus 7.

Győrmegeye keresetet indít a szemerei reform. egyház ellen, mert Nagypénteken a rendes istenisztelet alkalmával harangoztatni bátorkodott.

Actio seu Causa.

Fisci Magistratualis Inclyti Comitatus Jaurinensis ut A.

Contra et adversus, Nobiles Josephum Roboz, Blasium Szente, nec non Praeoratorem Paulum Komaromi, praetensumque ejusdem Ludimagistrum Michaëlem Komon; et Ignobiles Petrum Horváth, Joannem Takács, Stephanum Sütöri, medio vero horum omnes et singulos Helveticae Confessioni addictos, Possessionis Szemere Inclyto Comitatu Jaurinensi adjacentis Inhabitatores Nobiles, et Ignobiles, aliosque universos circa Oratorium ejusdem Confessionis inibi habitum, tempore subtus declarando occupatos, et seu opere, seu Consiliis, aut Consensu quocunque demum modo ad Factum hocce influentes velut JJ.

Qui quidem Fiscus Magistratualis penes Consuetas Cautelas Generales facultates, et praerogativas Fiscales, in genere, et specie reservatas cum Protestatione detegeret Sequentibus: *Qualiter nimirum Praenominati, attactae Possessionis Szemere Incolae et inhabitatores (Helveticae uti attactum est) Confessioni addicti, non attento Divinis, Patriisque Legibus radicato, et in hocce Inclyto Hungariae Regno taliter Semper practicato Sacro Sanctae Romano Catholicae Ecclesiae praedominio, non attentis etiam iteratis, tam in Publico, quam privato eatenus interventis Inhibitionibus, desuperque ab Ipsismet JJ. a promissa emendatione, omnimodaque observatione Anno hocce decurrente 1753 Ipso magno Die Veneris, ac pridie etiam, in 19. et 20. Dies recenter evoluti Mensis Aprillis Coincidentibus, adeoque Tempore, quo ex Dispositione ejusdem Romano Catholicae Ecclesiae, Universae Christianorum Campanae ex doloroso acerbae Passionis Domini, atque ad Inferos descensionis Misterio tacere, taliterque Luctum, et Moerorem perferre consueverunt, sua adtamen Campana in praefata possessione, ibidemque Neo = exstructo Praeorationis Loco habita pulsari facere, in ejusdemque Pulsum Consentire ausu temerario nihil veriti fuerint, Praevaricatione Legum Patriarum, praejudicio item Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae, Scandalo denique publico gravibus admodum et manifestis.*

Cum autem Patria Teste Lege, Signanter vero 1606. Praeficationis Vionnensis Articulo 1. prout et 25. ac 26. 1631. Praedicti Helveticae Confessionis Assoelae, propter bonum Pacis, sine tamen Praejudicio Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae

in Regno hocce solum tolerati esse dignoscerentur, praecitatisque legibus prouti et Publicis Magistratualibus dispositionibus, ac etiam Inhibitionibus Contravenientes paritate Articulorum 30. 1715. et 58. 1723. aliisque pro re nata fusius citandis exemplariter plectendi venirent.

Cuperet proinde idem Fiscus Magistratualis annotatos excedentes intuitu Praemissorum ad primitus celebranda huiusce Inclyti Comitatus Sedem Judiciariam Personaliter Comparituros cum assignatione Parium praesentium citari, et certificari, iisdemque pro tanto Demerito Exemplarem Poenam dictari.

(Egykoru kéziratról.)

XXXIII.

1753-ik év folytán.

A szemerei egyház egyenesen a fejedelemhez folyamodik vallássérelmei orvoslásáért.

Sacratissima Caeseo Regia Majestas

Domina Domina Naturaliter Clementissima!

Etsi ab eo tempore, ex quo benigno Mandato Sacratissimae Vestrae Majestatis, in Locum prioris Fundi, commodior, pro exstruendo Oratorio per Magistratum Inclyti Comitatus Jauriensis assignatus exstitit, fundus, Oratoriumque Super eo, per nos exstrui coepit, variis exagitati, et laccessiti fuerimus modis; sufficientesque nobis, ad novas coram Sacratissima Vestra Majestate ponendas quaerelas Suppeditatae fuerint rationes: Nihilominus probe memores earum Molestiarum, quas creberimae nostrae Preces Maiestati Vestrae causarunt, malimus omnes nobis illatas hactenus injurias, patienter ferre, Maiestatique Vestrae Sacratissimae parcere, quam ad novas sine extrema necessitate prorumpere quaerelas; Sed cum jam eo miseriae nostrae excreverint, quod illis patientia, et Silentium, medelam adferre nequeant, imo nonnisi Divina, et Vestrae Majestatis manu remederi possint. Anxii profecto, ne quo pacto Precibus indignationem Majestatis Vestrae provocemus, inviti Preces has nostras, per modum Facti Speciei Sacro Vestrae

Majestatis Throno Substernimus summa fiducia ducti: Quod Sacratissima Vestra Majestas, deprehensa necessitate harum Precum, loco indignationis Regiam Clementiam sit inpertitura:

Anno 1749. Publicato Clementissimo Vestrae Majestatis Mandato, vigore cujus, facultas reassummendi turbati Religionis Nostrae Exercitii indulta, ac Inclÿti Comitatus Magistratui assignatio Fundi, pro exstruendo Oratorio, et Accessoriorum demandata exstitit: illico Ministrum, ac Ludimagistrum, introduximus; qui extemplo Munia sua in privatis aedibus exorsi, illis in tranquillitate Summa, nemine Contradicente, vel inhibente, non secus, ac ante turbationem, eo usque defuncti sunt, donec de commodiore assignando Fundo, Maiestatis Vestrae Sacratissimae benignum Mandatum Supervenisset, illoque effectui mancipato, nos, in eodem, Oratorium, ac Accessoria exstruere coepissemus;

Hic jam exordium miseriarum in eo experiri debuimus: quod ubi Oratorium ad perfectionem deductum fuisset; adeoque Ministri construi coepissent, medio unius Judicis Nobilium Inclÿtus Comitatus hoc insinuari fecit; ne quo pacto ultra Concessam libertatem aedificia extenderemus, et in Specie haud duabus Personis, Ministro scilicet et Ludimagistro aedificia institueremus, sed pro una tantum;

Institimus post hanc admonitionem Inclÿti Comitatus, ne in coepto opere impediremur; Sed per Comitatum Instantia Nostra Simpliciter praeterita est. Quo ex Silentio Inclÿti Comitatus, Convenientiam eiusdem concludentes, opus continuavimus, nec amplius per Inclÿtum Comitatum moniti fuimus. Toto tandem opere consummato, severius nobiscum Excellentissimus ac Reverendissimus Episcopus Jaurinensis Comes Franciscus Zichy de Vásonkő agere coepit; Qui primum quidem Die 25. Martii, ex post 2. Aprillis Anni labentis, binas medio Magistratuum Inclÿti Comitatus Judicarias nobis insinuari fecit Inhibitiones, et Protestationes; quatenus memores iteratarum Benignarum Vestrae Maiestatis Regiarum, ut et Excelsi Locumtenentialis Consilij Dispositionum; non secus Legum, et Constitutionum Patriarum, in Contraventores Benignis Regiis Dispositionibus, seu etiam Publicis Comitatus, poenaliter Sancitarum, quidquid hactenus in Puncto Oratorii nostri, in

contra Nos praetendere possit. Id enim quod Campana Consvetum Signum dedermus, pro insultu haberi nequit; cum Non Injuriandi studio, aut tempore inconsveto fecerimus; Sed illo plane tempore, quo ad Cultum Divinum Populus Congregari solet; Nihilominus insinuationem toties fati Reverendi Plebani, in tantum Nos in Considerationem Sumpsisse, ipse ut confiteatur necessum erit; quod Pulsationem in tantum, uti alias soliti fueramus, neque protraxerimus; Sed necessario tantum ad Notitiam Populi, quod Tempus Cultus Divini instet, dato Signo illico destitimus.

Quae cum pro Clementi Vestrae Maiestatis Judicio dijudicanda Submitteremus: Oramus de genu humillime: ne patiatur Sacratissima Vestra Maiestas tali sub praetextu, Clementia et Pietate Sua Nos destitui, et fructu tot precum coram Sacratissima Vestra Maiestate fusarum privari; Clementissimamque erga Nos Intentionem anteverti; sed Clementer, et Serio singulas ab ulteriori Nostri molestatione, et turbatione inhiberi: ut et Excellentissimum Episcopum Jaurinensem, et Inclytum Comitatum quoque, quantum jam negotio se immisisset, de sensu Clementissimi Sui Mandati capacitare, institutam contra nos Fiscalem Actionem sistere, et sic Nos ex Materna Pietate ab ulterioribus molestationibus immunes reddere dignetur. Pro qua Materna Vestrae Maiestatis Cura et Pietate emorimur.

(Egykoru kéziratról.)

XXXIV.

1750—1760.

Klauszer Mátyás német kovácsmester segélyért folyamodik a győrvárosi reform. egyház előljáróihoz, miután czéhbe állhatása a felsőbb helyeken tömérdek költségébe került.

Tekéntetes Gyülekezet

Nemzetes nagy jó Uraim, Patronus Uraim!

Mennyi fáradsággal, Elme töréssel, és költséggel lehessen

a' Religio Dolgában nékünk szegény Protestánsoknak e' mi Országunknak Fő Fő helyein, tsak bár valamintire — is pro-grediállnunk, nem szükség hosszas remonstratiókkal Legitimálni, mivel mindnyájunknak elegendő Experentiájára vagyon. Mennyi keserves fáradozásimban, Dolgaimnak hátra maradásában, és jó Uraimnak (a' kik az előtt nálom dolgoztattanak) elvesztésében, de oh Istenem! mennyi elmémfogyasztásában, és költségemben tölt legyen tsak ennékem magamnak — is, a' Magyar kovátsok miatt, és az Őnékiek hirünk nélkül ő Főlségétől koronás királynéktúl ki adatott, s — Religiónknak, s — maradékinknak ki irtására tzélozó ártalmas Articulusoknak meg máséttatása, és jobb módra való álléttatása, azt elegendőképpen exprimálnom nem lehet; Tölt tsak ennékem magamnak többen Öt Száz Forint kész pénzemnél; mert, mivel fölötte igen nehéz dolog volt, Articulusokat, (ollyakat, a' melylyeket Főlséges Aszszonyunk már maga nem tsak, hanem az Cancellaria, és az Főlséges Consilium — is approbált, ratificált, és Subscribált,) ismét vissza fordéttanni, és meg máséttanni; melly miatt a' költség igen accumulátatott; tehát az én Német kováts Mester társaim, (az edgyik ugy sem lévén hitünk féle) mintegy meg tsüggedvén, mellőlem el állottanak, és tsak magamat hagytanak ezen mélységes Örvényben.

Az irgalmas jó Isten maradott velem, és az ő sz. Lelke ugy Dirigálta Főlséges Aszszonyunk szivét, hogy ezen utólsóbb Articulusokban ugyan tsak tellyességgel ki hagyatott azon Paragraphus, a' mellyben a' Protestans Religiobéliek éppen el valónak rekesztve a' Czéhben való bé állhatástul.

Minthogy pedig ezen állapot nem tsak minket most, hanem a' mi jövendőbéli Maradékinkat inkább illeti, és már ugyan tsak vagyon, mi mellett lehessen ő nékiek módgyok, hogy Czéhben mehessenek: annakokáért aláztatossan Instállván kérem az Ttes Gyülekezetet, méltóztassék engemet, szegény búban s — adósságban merültet, kegyes segítséggel ennyi sok költségeim cránt keresztényi Indulatból valamintire Consolálnyi, és meg segéttenni, meg gondollván azt, hogy ki tudgya mellyikiünk Gyermokének fogna ma-hólnap e' Dolog használnyi, és szolgálnyi.

Molly jó affectióját az Ttes Gyülekezetnek, az Úr Isten
bővségessen jutalmazza meg, szívesen kívánván maradok
az Tekéntetes Gyülekezetnek

érdemtelen szolgálója

Klauszer Mátyás. Győri Német
kováts Mester ember.

(Eredetiről.)

XXXV.

1756. július 2.

Komáromi Pál győrszemerei lelkész jelenti a győrvárosi reform. egyháztagoknak, kik ez időben neki hívei valának, hogy meghívást kapott a debreczeni lelkészi állomásra, — kérvén egyszersmind elbocsáttatását.

Az Uraknak Bizodalmas Fautor Uraiméknak!

Ajánlom kész Szolgálatomat. Igen jól reflectálhatják az Urak, mind Győri Uraimekhoz mind e kised Ecclához való szíves indulatomat, énis vallást tészek mostan az Uraknak hozzáam való fauorarul, mert engem Semmiben meg nem szomorítottak Sőt Edes Atjám voltanak. De arrul sem feletkezhetének el hogy a minapi marasztásomnak alkalmatosságával eleve meg mondtam, hogy mihelljt az Isten nyugodalmasabb helljet parantsol el megyek. Imé mostan ugyan azon Isten érdemem felett gondot viselt rólam. Az Urak Debretzenből tudositottak és betsülettel jövődöbeli Tanitónak hívnak abban a sz. Ecclában, egyszersmind azonis kérnek hogy siessek mert ott a Vacantia veszedelmes, es praeuic itt a dolgot Significáljom hogy illendő Subjectumrul gondolkozzanak hogy kára ennek a sz. Ecclának se essék. Melljhez kepest imé az Urakk most tudokra adom az dolgot, kérvén egyszersmind hogy botsássanak engemet az én utamra békeséggel, had szolgálhossak az én Anyámnak is a melljnek hajdan emlőjét szoptam. En pedig magamat kegyes Fäuorába ajánlván maradok az Uraknak Bizodalmas Fautor Uraiméknak

Szemerén 1756. 2. July.

alázatos szolg.
Komáromi Sülje Pál.

(Eredetiről.)

T A R T A L O M.

	<i>Lap.</i>
A győri reformált egyház alakulása, enyészete, feltámadása s küzdelmei	1—151
I. Tanúk kihallgatása a pataházi birtok iránt 1632.	154
II. Tiszti jelentés a pataházi birtok ellen Baboti Ferencz örökösei által megkiszértett foglalás, s a győrvárosi protestansoknak a foglalást gátló ellenállásáról 1633.	159
III. Az óvári protestansok ügyében tett intézkedése, s erről szöllő bizonyítványa Pernyeszi Ferencz s Geyőczy László országgyűlési követeknek 1647.	161
IV. Az óvári protestansok kölcsönös szerződése, aláírva több országgyűlési követ által 1649.	163
V. Kőrösi Hajnal Sámuel nyilatkozata a gondviselésé alá vett ezüst kánnáról 1674.	164
VI. A győri várparancsnokság a helybeli protestansokat ismét ujjvárosi imaházaik használatára utasítja 1705.	165
VII. Jelentés a megyéhez az ujjvárosi reform. templom építéséről 1713.	166
VIII. A dunamelléki protestans statusok kérelme Keresztély August esztergomi érsekhez 1714.	169
IX. A hadi tanács engedélye a győrvárosi reform. templomépítés ügyében 1714.	172
X. A pesti bizottmány protestans tagjainak lelkészhatásérti kérelme a bizottmányhoz 1721.	173
XI. A protestans templomok elfoglalását, lelkészek elmozdítását s a t. tiltó kormányrendelet 1723.	175
XII. A győrvárosi protestansoknak Kontor István püspök-helyettes elleni vádlevelökre adott fejedelmi válasz 1724.	176
XIII. A győrvárosi protestans lelkészek megeyeileg tiltatnak a vár vagy belváros területén bármily egyházi cselekvény teljesítéséről 1731.	177
XIV. A győrvárosi protestansok folyamodványa a bécsi hadi tanácshoz pártfogásért a helybeli káptalan ellenében 1731.	179
XV. A hadi tanács rendelete a győri várparancsnok báró Liebenberghez a főnebbi ügyben 1731.	182
XVI. Kenessei István levele a győrvárosi protestans egyházakhoz a Bécsbe menendő küldöttség iránt 1731.	183
XVII. Komáromi Kata Asszonyinak, Telekesi Török István özvegyének végrendelete 1732.	184

	<i>Lap.</i>
XVIII. A győrvárosi reform. egyház intézkedése a lelkésze nyugdíja iránt 1732.	188
XIX. Komáromi Pál lelkész levele győrvárosi híveihez Pozsonyból 1741.	190
XX. Prety János zámolyi plébános levele a győrvárosi protestans lelkészekhez 1744.	191
XXI. Kormányrendelet Győrmegyéhez a győrvárosi s téthi vallásügyben 1746.	192
XXII. A győrvárosi protestansok felvilágosító irata Győrmegyéhez az iskolaügyben 1746	193
XXIII. A győrvárosi protestans lelkészeknek Sammer Ferenc győrbelvárosi plébános kérelmére történt birói letiltatása a belvárosban teljesítendő egyházi működésről, s a protestansoknak e tilalom elleni ovása 1746.	195
XXIV. Győrváros protestans lakosainak folyamodványa a fejedelemshez megtámadott vallásgyakorlatuk helyreállításáért 1747.	197
XXV. A győrszemerei reform. templom erőszakos elvétele, s erről kiadott bizonyítvány 1748.	198
XXVI. A győrszemerei nemcesek és jobbágyok kérelme a fejedelemshez elvett templomuk s harangjaik visszaadásáért 1748.	200
XXVII. A kormány leirata Győrváros tanácsához a protestans egyház épületeire rótt adó ügyében 1748.	203
XXVIII. A győrvárosi reform. egyháztól 1749. martius 17-kén elvett temploma s egyéb épületeinek fensőbb rendelet folytán a városi hatóság közzegei által eszközölt becsúje 1749.	205
XXIX. A győrvárosi evangélika egyháznál teljesített becsú ugyanezen érdemben 1749.	207
XXX. Kormányrendelet a győrszemerei reform. egyház ügyében 1749.	208
XXXI. Kormányrendelet, melyben a templomaik visszaadatását kérő győrvárosi protestansok a fejedelemshez ez ügyben intézendő folyamodástól eltiltatnak 1752.	209
XXXII. Győrmege megidéztteti a szemerei reform. egyházat a nagypénteki harangoztatásért 1753.	210
XXXIII. A szemerei egyház folyamodványa a kormányhoz vallásérelmei orvoslásáért 1753.	212
XXXIV. Klauszer Mátyás német kovácmester segélyért folyamodik a győrvárosi reform. egyházhoz, miután czéhbe állhatása anyagi erejét nagyon megfogyasztotta 1750—1760.	216
XXXV. Komáromi Pál győrszemerei lelkész levele győrvárosi híveihez a debreczeni lelkészi hivatal ügyében 1756.	218

